

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra psychologie

Diplomová práce

VZDĚLÁVÁNÍ OSOB VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY VE
VAZEBNÍ VĚZNICI ČESKÉ BUDĚJOVICE

Autor práce: Bc. Lucie Červinková
Studijní obor: Pedagogika volného času – navazující magisterské studium
Forma studia: prezenční
Ročník: 2.

Vedoucí práce: PhDr. Jaroslav Hála

2011

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou

v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále

s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne:

.....

Podpis studenta

„Děkuji vedoucímu diplomové práce PhDr. Jaroslavu Hálovi za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Zároveň také děkuji ředitelce Vazební věznice v Českých Budějovicích plk. Mgr. Martině Štanglovičové a pracovníkům věznice za umožnění vykonání výzkumné části diplomové práce, za možnosti konzultací a rad ohledně praktických záležitostí mého výzkumu.“

OBSAH

Úvod

1.	TEORETICKÁ ČÁST	
1.1	Význam vzdělávání pro vězněné osoby	8
1.2	Současný systém vzdělávání odsouzených osob v českém vězeňství	20
1.3	Podíl jednotlivých penitenciárních profesí na vzdělávání odsouzených	52
2.	VÝZKUMNÁ ČÁST	
2.1	Cíl práce, prostředí výzkumu, výzkumný vzorek a výzkumné otázky	60
2.2	Metodika výzkumu	67
2.3	Výsledky výzkumu	70
2.4	Diskuse	84
3.	ZÁVĚR	100
4.	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	104
5.	SEZNAM PŘÍLOH A PŘÍLOHY	114
6.	ABSTRAKT	144
7.	ABSTRACT	145

Úvod

Téma své diplomové práce jsem si vybrala zcela záměrně a úmyslně. I když se na první pohled může zdát, že mnou studovaný obor *Pedagogika volného času* na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích nemá s tematikou vzdělávání trestně odsouzených osob ve výkonu trestu odnětí svobody mnoho společného, opak je pravdou. Vždyť právě pedagogové volného času ve spolupráce s dalšími penitenciárními profesemi zajišťují ve věznicích doplňování a rozšiřování vzdělání klientů. Velký vliv má také povolání obou mých rodičů, kteří se věnují jednání s lidmi páchající trestnou činností, otec dokonce pracuje přímo ve Vazební věznici České Budějovice.

V rámci své práce bych chtěla propojit moderní poznatky z oblasti penologie, se zjištěním z praxe. Přesněji řečeno, mám v úmyslu ověřit, jak se teoretické možnosti nabídky vzdělávacích aktivit předkládané osobám ve výkonu trestu odnětí svobody dají využít v praxi, jak jsou reálně využity a jaká je na ně odezva přímo ze strany vězňů. Je mi známo, že ve Vazební věznici České Budějovice nejsou vzdělávací aktivity přímo vyčleněny do formy nabídek, nemohu tedy říci, že se zde vzdělávací nabídka jako taková uskutečňuje, ráda bych ale přímo tuto věznici porovнала s jinými, kde je tato vzdělávací činnost aktuální a systematictěji prováděna. Dále bych také chtěla upozornit na to, proč se ve Vazební věznici České Budějovice rozšiřující vzdělávací nabídka neuskutečňuje v klasickém rozsahu a účinnosti, jaká by byla vhodná hypotetická opatření pro změnu této situace a hlavně, jaký mají názor na doplnění, popřípadě rozšíření vzdělání sami vězni ve Vazební věznici České Budějovice.

Ve své práci budu postupovat tak, že nejdříve shromáždím potřebné teoretické poznatky z pramenů moderní literatury, odborných periodik a zahraniční provenience. Využiji také nabídky zapůjčení knih i z knihovny Vazební věznice České Budějovice, dále také využiji nabídky osobních konzultací ve Vazební věznici České Budějovice. Po předchozí domluvě mi bylo dovoleno konzultovat pomocí internetové komunikace i s odděleními jiných věznic v rámci České republiky. Prostuduji rovněž již napsané bakalářské a diplomové práce, dotýkající se tohoto tématu, přičemž internetových

záznamů i možnosti zapůjčení závěrečných prací z jiných fakult Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, a dalších vysokých škol v rámci České republiky.

Po sběru teoretických informací a jejich zpracování do jednotného celku, budu pracovat na výzkumné části. Zde se zaměřím především na zodpovězení dvou výzkumných otázek, které dále ve své práci podrobněji představím. Obecně se jedná o vztah odsouzených ke vzdělání ve výkonu trestu odnětí svobody a dále o to, zda mají odsouzení klienti s doplněním nebo rozšířením vzdělání spojeny nějaké naděje zaměřené na dobu po propuštění z vězení do svobodné společnosti. Tyto výzkumné otázky zodpovím pomocí uskutečnění narativních rozhovorů, bude se tedy jednat o kvalitativní výzkum. Z technických důvodů a požadavků zařízení budou veškeré rozhovory zaznamenávány ručně na papír, nikoli technicky na záznamový pásek, tento způsob uchování dat není v prostorách Vazební věznice České Budějovice dovolen.

Nejprve se zaměřím na význam vzdělávání pro vězněné osoby, dále uvedu současný systém vzdělávání odsouzených osob v českém vězeňství, a to proto, abych pak mohla určit místo a význam zmiňované Vazební věznice České Budějovice v tomto systému. Tento přehled a jimi nabízený systém vzdělávání bude klíčový pro zhodnocení a porovnání vzdělávací nabídky s Vazební věznicí České Budějovice. Ve třetí, poslední části teoretického pojednání představím podíl jednotlivých penitenciárních profesí na procesu vzdělávání odsouzených osob.

V druhé části práce, výzkumné, uvedu, jaký má moje práce cíl, co je její podstatou a kam by měla směřovat. Dále také představím prostředí výzkumu, výzkumný vzorek a dvě výzkumné otázky. V metodické části uvedu výsledky patnácti narativních rozhovorů. V rámci vyhodnocování rozhovorů využiji přehledné tabulky, které by měly jasně naznačovat, jak byly splněny odpovědi na výzkumné otázky.

V závěru práce se pokusím zformulovat optimalizační doporučení směřující ke zlepšení práce s vězni v oblasti jejich vzdělávání, a to jak konkrétně v podmínkách Vazební věznice České Budějovice, tak případně i celé Vězeňské službě České republiky. Nabídnou rovněž managementu českobudějovické věznice diskusi nad

výsledky svých výzkumných zjištění. V samotném kompletním závěru bych zhodnotila význam své práce a její následné využití v praxi.

Ve své práci budu čerpat poznatky ze základních penologických publikací autorů například J. Hály, J. Sochůrka a V. Mařádka. Z časopisů je to především České vězeňství. Ze zahraničních zdrojů, které jsou k nahlédnutí především na internetu, to jsou autoři A. Greigton a F.Crook.

1. TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Význam vzdělávání pro vězněné osoby

Vzdělávání má pro vývoj člověka nepostradatelnou hodnotu. Proto jsou na vzdělání jako takové kladeny v našem systému kultury vysoké požadavky. Proto se také o vzdělávání hovoří již v předškolním věku, kdy člověk navštěvuje mateřskou školu, kde jsou mu dávány základy vzdělávání. Ty pak systematicky rozšiřuje základní školní docházkou, různou formou středního vzdělání, popřípadě vzděláváním se na vysoké škole.

Tak abychom mohli lépe pochopit významnost vzdělání a vzdělávacího procesu, měli bychom si nejdříve objasnit základní pojmy, které jsou s touto tematikou spojeny. Mezi tyto pojmy patří edukace, edukační procesy, edukační prostředí, vzdělání/vzdělávání, socializace, integrace. Vzhledem k tomu, že vzdělávání odsouzených osob je velmi specifické, je vhodné zařadit sem i pojmy speciální pedagogiky, a to re-socializace a segregace.

Základní pojem, který je podstatou veškeré výchovy a vzdělávání, a tudíž se dotýká i našeho tématu vzdělávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody je **edukace**. Pedagogický slovník hodnotí edukaci jakožto proces, kde dochází k nějakému druhu učení. Při tomto procesu vždy musí být účasten lidský subjekt (nebo zvíře), proto se může jednat o například vysokoškolské studium, činnosti v mateřské škole, nebo i výcvik psů. Filosofie výchovy však tento proces obrací pouze na člověka a proto je tento pojem odvozován z latinského *education* (*vychovávání*). Tak, aby tento proces mohl být úspěšný, musí jít o celoživotní rozvíjení osobnosti, kdy na jedince působí řada formálních (školské instituce) a neformálních (rodina) vlivů. V obecné pedagogice a didaktice se tento pojem vztahuje na proces řízeného učení, kdy působením promyšlených vlivů jsou v závěru zjištělé výsledky.¹ Činnosti, které se v průběhu edukace odehrávají, se nazývají **edukační procesy**. Jedná se o všechny ty činnosti, při

¹ PRŮCHA, J. *Pedagogický slovník*, s. 53.

nichž se člověk učí, záleží vždy ale na míře záměrnosti.² Tedy s jakým záměrem jedinec do tohoto procesu vstupuje. Někdy se totiž jedinec učí, a jsou mu tedy předávány jisté zkušenosti, hodnoty, normy a pravidla, a ve své podstatě „o tom ani neví“. Nejvýrazněji je to vidět například u malých dětí, kdy se jedná o učení takzvaně formou hry. V dospělosti je toto nezáměrné učení poněkud vzácnější. Otázkou je, jak by se nezáměrné učení dalo aplikovat přímo v praxi s odsouzenými osobami ve vězení. Patrně by to byla otázka zážitkové pedagogiky, to by ale bylo předmětem jiného výzkumu.

Na edukaci, jako proces se tedy můžeme podívat z několika pohledů. Ať už jde celkově o proces jakéhokoliv učení, týkající se zvířat i lidí, nebo jen o proces vztahující se na člověka, nebo o promyšlené vzdělávací působení v rámci vzdělávacích institucí, vždy zde hraje velkou roli pojem vzdělávání. **Vzdělávání** (education) je proces, kdy se jedná o přejímání a předávání zkušeností, chování, norem, hodnot a hodnotových systémů, které byly získány lidstvem po celou jeho dobu vývoje.³ Některé hodnoty a normy ztratily během vývoje společnosti svoji důležitost, některé na své důležitosti teprve nabývají. Například, když si vezmeme otázku vzdělávání. V prehistorii člověka nemělo, jakožto institucionalizované a cílevědomé působení, takřka žádný význam, člověk se učil pokusem omylem, a jednalo se mu především o činnosti, které mu pomohou přežít. V průběhu dějin však své důležitosti dostalo a jeho hodnota byla značná. V dnešní, přetechnizované době se může zdát, že na vzdělávání není již kladen takový důraz, řekla bych ale, že se pouze změnili podmínky pro vzdělávání, způsoby předávání těchto zkušeností a také jeho samotné využití.

Jestliže hovoříme o předávání zkušeností, hodnot a norem v průběhu vývoje lidstva, nesmíme opomenout také další hledisko, které na to má vliv. A to je **kultura**. Je obecně známo, že v každé kultuře se k otázkám vzdělávání přistupuje jinak, z toho je logicky vyplývající, že k tak specifické otázce, jako je vzdělávání osob ve věznicích, bude i v jedné kultuře více postojů a názorů. Kultura je „*nebiologické adaptační mechanismy člověka, (...) systém informací, které zakládají způsoby, jimiž lidé v určité skupině*

² PRŮCHA, J. *Pedagogický slovník*, s. 53.

³ HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*, s. 687.

*komunikují se svým sociálním okolím a materiálním prostředím; zahrnuje soubory principů, pravidel, mravů a způsobů interakce uvnitř skupiny; kultura je předávána výhradně negeneticky, tedy učením.*⁴ Zde vidíme, že i v charakteristice kultury jako pojmu jsme opět odkázáni na pojem učení, jakožto cílevědomého vzdělávání. Vlivem kultury se můžeme zabývat přímo i v naší otázce vzdělávání odsouzených. Jiný přístup ke vzdělávání budou mít jistě lidé v kultuře například běžně pracujících, tedy na svobodě, a jiný přístup budou mít lidé ve výkonu trestu odnětí svobody. Zde ale hovoříme spíše o postoji subkultur, tedy jakýchsi kultur v již existující kultuře.

Tím, jak jedinec postupně vrůstá do společnosti a přebírá jednotlivé charakteristiky dané kultury, do níž vstupuje a v níž žije, přebírá také jednotlivé **kulturní vzorce**. Ty hodnotíme jako vzorce chování, které jsou předávány hlavně rodinným prostředím, jsou typické pro určitou kulturu (například pro evropskou). Jejím základem jsou zvyky, normy, tradice, které se následně odrážejí právě ve způsobu chování.⁵ Zde tedy můžeme jasně vyhodnotit vliv kultury a následně přejímaných kulturních vzorců na postoj daného jedince k životu, tudíž i jeho postoj ke vzdělání. Jestliže bylo v rodině jedince, či širším sociálním prostředí normou, že vzdělání nebylo na prvním místě ve vývoji dítěte či mladého jedince, ani on sám nebude považovat vzdělání ve svém životě za prioritu. Naopak jedinec, který bude mít rodinný základ, co se otázky vzdělání týče, stabilnější, bude i on sám považovat svoje vzdělání a následné sebevzdělávání za prioritu. Můžeme dokonce říct i za nutnost a samozřejmost. Jak již bylo řečeno, tyto kulturní vzorce se předávají z generace na generaci (výchovou, nápodobou, atd.), a jestliže se v jednom článku tohoto řetězce uchytí myšlenka, že vzdělání není v životě jedince podstatné, tato řada pokračuje dál a můžeme hovořit až o „aritmetické posloupnosti“. A to do té doby, než v tomto řetězci přejatých hodnot a postojů dojde k nějaké radikální změně a obratu. Tato skutečnost je však u jedinců páchající trestnou činností poměrně vzácná.

⁴ HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*, s. 282.

⁵ PRŮCHA, J. *Pedagogický slovník*, s.110.

Poměrně podstatný pojem, který má vliv na předávání hodnot a postojů v jednotlivé kultuře, a to především v průběhu edukace je **edukační prostředí**. Tento pojem je v pedagogické terminologii poměrně nový. Dříve nejen, že nebyl znám, ale jeho významu nebyla dáвана ani přílišná důležitost v praxi. I když je nutné podotknout, že již J. A. Komenský psal o vlivu školního prostředí na proces vzdělávání a také na výkony vzdělávaných. V jeho pojetí je zde ale kladen důraz především na prostředí materiální (fyzické, prostorové), tedy jak je uspořádán vnitřní a vnější prostor školy. Pro příklad uvedu malou ukázkou: „*Škola sama má být místo příjemné, vábící uvnitř i vně oči. Uvnitř budiž světlý, čistý pokoj, ozdobený všude obrazy, (...). Venku pak budiž u školy nejen volné místo k procházkám a společným hrám (...), nýbrž i nějaká zahrada, do níž by byli časem pouštěni a naváděni těšit se pohledem na stromy, kvítí a byliny. Když se věc takto zařídí, je pravděpodobné, že děti budou chodit do škol s nemenší chutí, než chodí na jarmark, kde doufají uvidět i uslyšet vždy něco nového.*“⁶ Dnes je nám známo, že edukační prostředí je vnější a vnitřní. Přičemž vnitřní prostředí je fyzikální (například osvětlení, barvy, nábytek, atd.) a psychosociální (statické = mající trvalejší ráz; a proměnlivé = krátkodobé vlivy).⁷

Je lidskou přirozeností, že se člověk rodí do určitého prostředí, které ho již od samého počátku formuje a utváří. Tímto procesem se nezabývá jen pedagogika a psychologie, ale své opodstatnění najde i v sociologii. Proto zde jako další základní pojmy uvádím kulturu, socializaci, integraci, a následně z oblasti speciální pedagogiky, která se výchovou a vzděláváním odsouzených osob také zabývá, pojmy re-socializace, segregace.

Tím, jak se jedinec začleňuje do společnosti, přejímá její kulturu a tím i osobité kulturní vzorce, stává se aktivním členem procesu socializace. **Socializace** je schopnost jedince vrůstat do společnosti, kdy se jedná především o formování pozitivního vztahu k ní, utváření pozitivního vztahu ke vzdělání, práci a dalším hodnotám společnosti.⁸

⁶ KOMENSKÝ, J. A. *Velká didaktika*, s.140 (český překlad).

⁷ PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*, s. 68.

⁸ MONATOVÁ, L. *Pedagogika speciální*.

Můžeme tedy říci, že se jedná o interaktivní proces, kdy společnost působí na jedince, ale také jedinec na společnost. V první řadě se tedy narozený jedinec do společnosti socializuje, záleží ale, jako měrou a také jakým způsobem. Jestliže jsou mu předávány především negativní vzory, které pak přirozeně napodobuje, může v jeho procesu socializace dojít k chybě, a takovýto jedinec začne páchat například trestnou činnost, stane se uživatelem omamných či návykových látek, jeho chování bude mít negativně patologické prvky nebo se jeho trestná činnost opakuje, a to již hovoříme o recidivě. Jestliže k takové chybě dojde, a již tedy není čas a prostor na primární prevenci, mělo by být v zájmu společnosti, poskytnout takovému jedinci možnost nápravy, tedy **resocializace**, tedy opětovné socializace jedince, který byl například dlouhodobě v ústavní péči, výkonu trestu, atd..⁹

Existují čtyři druhy socializace. První, **integrace**, můžeme použít v případě, že se znevýhodněný jedinec (tedy i člověk ve výkonu trestu, nebo ten, který byl propuštěn na svobodu) naprosto zapojí do společnosti a zcela s ní splyne. Druhým stupněm je **adaptace**, kdy znevýhodněnému jedinci jsou ve společnosti mírně přizpůsobeny podmínky, jsou brány ohledy na jeho znevýhodnění a vychází se z individuálních vlastností, druhu znevýhodnění, schopností a potřeb jedince. **Utilita**, jakožto třetí stupeň, je charakteristická tím, že uplatnění jedince je zde většinou pouze pod dohledem další osoby. **Inferiorita**, poslední stupeň socializace, je slučitelná s pojmem sociální nepoužitelnost, kdy je častá ztráta sociální vztahů a vazeb.¹⁰ Tento čtvrtý stupeň integrace můžeme vyhodnotit jako celkovou **segregaci**, kdy jedinec je ze společnosti zcela vyčleněn, a to buď jejími vlivy, nebo se ze společnosti pro svůj defekt vyčlení sám.¹¹ A jak souvisí integrace a socializace s tématem vzdělávání odsouzených? Jde nám především o to, že jedinec, který je odsouzen k pobytu ve vězení, je klasifikován jako jedinec znevýhodněný. A to především po propuštění na svobodu. Společnost není zcela připravena na příchod takovýchto jedinců, neví, jak naložit s předsudky, jak jim poskytnout adekvátní práci, jak jim dát prostor pro již uvedenou resocializaci. Naši

⁹ HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*, s. 507.

¹⁰ PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*, s.28.

¹¹ PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*, s.29.

snahou by měl být především první stupeň socializace, tedy integrace, kdy bude naše společnost mít pro jedince po výkonu trestu pochopení a bude ochotna jim bez negativních předsudků poskytnout místo a prostor pro „znovuzačlenění“ do společnosti tak, aby po nějakém čase nebylo poznat, že byl tento člověk odsouzený. Uvědomuji si, že dnešní společnost na takovýto krok ještě není zcela připravena, a že bude ještě notnou dobu trvat, než k 100% resocializace a následné plynulé integraci dojdeme. Musím ale podotknout, že je i na naší společnosti vidět velká snaha se k tomuto ideálu přiblížit. Například i tím, že je vězňům dána možnost doplnit si vzdělání přímo v procesu výkonu trestu, a to tak, že po propuštění na svobodu „nesmí být poznat“, kde se daný klient vyučil, popřípadě dodělal další vzdělání. Jeho učňovský list, popřípadě maturitní vysvědčení je identické a bez rozdílu s tím, jaké dostávají žáci a studenti v běžných školských zařízeních.

Dalším pohledem na úlohu vzdělávání ve výkonu trestu může být přímo jeho význam při pobytu ve věznici. Jestliže v dané věznici funguje program vzdělávání vězňů, je dost pravděpodobné, že tuto nabídku vězni nejen, že využívají, ale také z ní pociťují určitou prestiž a výhody. Můžeme také uvažovat nad tím, že takovýto jedinec, ten, který je aktivním účastníkem programu na rozšíření nebo doplnění vzdělání, může být velkou motivací pro ostatní odsouzené osoby. Může je motivovat a pobízet k rozšíření vzdělanosti, nebo k aktivitám, které jsou hodnotné pro „seberozvíjení“ člověka, například četba hodnotnější literatury, učení se práci na počítači, vzdělávání se pomocí rukodělných aktivit (práce jako terapie, práce jako rozvoj), atd. Můžeme také uvažovat nad tím, že v takovéto skupině může mít jedinec i vyšší sociální prestiž v daném prostředí. Bylo by jistě na místě a velmi pozitivní, kdyby jedinec, který si vzdělání doplňuje či rozšiřuje, byl ve skupině odsouzených oblíbený, a stal se i například jakýmsi vzorem a leadrem („vedoucím“) skupiny. Tato myšlenka je bohužel zatím jen hypotetická a její potvrzení či vyvrácení by mohlo být předmětem dalšího zkoumání. V praxi se ale setkáváme i s problémem, kdy jsou v jedné věznici umístěny osoby, které pracují (během svého pobytu v rámci programu zacházení) a zároveň osoby, které si doplňují či rozšiřují vzdělání. Problém může nastat ve chvíli, kdy si tyto rozdílné skupiny odsouzených uvědomí odlišnosti, které mezi nimi jsou. I když je doplnění vzdělání čistě dobrovolná věc, a každý vězeň na ní má právo, leckdy berou

pracující vězni své kolegy, kteří studují, jako někoho privilegovaného, upřednostňovaného. A to se samo o sobě mezi takovými lidmi nevidí rádo.

Je zde také hledisko trávení volného času. Odsouzený, který se ve svém volném čase věnuje takto pozitivní a hodnotné činnosti, nejen, že se naučí využívat svůj čas smysluplně ve věznici, ale je velmi pravděpodobné, že se tento pozitivní návyk stane součástí jeho volného času i po propuštění na svobodu. Naučí se hospodařit s časem, uvědomí si klady takto hodnotně stráveného času, a jistě si uvědomí i pozitiva, která s sebou vzdělanost přináší (například lepší uplatnění na trhu práce, atd.). Přímo touto otázkou se zabývám ve výzkumu v rámci této diplomové práce, kdy se snažím zjistit, zdali mají odsouzení s doplněním vzdělání spjatý nějaké naděje po propuštění na svobodu.

Dalším hlediskem, které bych ráda uvedla, ve vztahu ke vzdělávání osob ve výkonu trestu je hledisko prevence agresivity. Na tuto problematiku se můžeme podívat ze dvou pohledů. Jak bylo naznačeno v samotném úvodu, a následně se k tomuto bodu budu ještě vracet, jestliže je člověk vzdělaný, jsou mu dávány také jistá pravidla, normy a hodnoty, které pak uplatňuje ve svém životě. Ty by mu pak samy měly napovědět, že agrese do běžného lidského života nepatří, také jaké mohou být její následky a jak jí předcházet. Otázka, která zde ale může vyplynout na povrch je, jak je tedy možné, že se vzdělaný člověk vůbec dopustí trestného činu? Zodpovězení této otázky je ale více v kompetencích psychologů nebo speciálních pedagogů. Proto se tedy více zaměřím na druhou část této otázky, a to, jak může vzdělávání přispět k prevenci agresivity přímo ve věznicích. Jsou zde dva hlavní důvody. První navazuje na předchozí myšlenku vzdělanosti člověka a jeho následné morální úsudky o projevech agresivity (například člověk, který je vzdělaný a je odsouzen například za neplacení výživného, nebude s největší pravděpodobností účastníkem vězeňských vzpour, agresivního chování vůči druhým, nebo vůči sobě). Druhým důvodem zde může být právě hodnotná náplň volného času a celková optimalizace pobytu ve věznici v rámci výkonu trestu. Jinak řečeno, člověk, který bude svůj čas využívat k tomu, aby ho nejen pasivně přečkal, ale právě naopak, aby sám sebe nějak rozvíjel, nebude mít tak zvaně na agresi čas, a v nejlepším případě ji bude považovat přímo za ztrátu času, věc zbytečnou

a neefektivní. Tuto myšlenku nám také může potvrdit i fakt, že vězeňské vzpoury či větší agresivní útoky se povětšinou dějí především ve věznicích, kde neprobíhá promyšlená nabídka volnočasových aktivit, či zařazení do pracovního programu (tedy v takzvaných „lágrech“).

Kdybychom se měli podívat lehce do historie, která ta poukazuje až už na význam vzdělávání a vzdělanosti, či přímo na zacházení s odsouzenými osobami a jejich vztahem ke vzdělání, jistě nesmíme opomenout tato nejdůležitější fakta a osobnosti. První myšlenky na vzdělávání osob ve vězení zde byly již za dob rakouského mocnářství, avšak první legitimně založenou organizací, která se zabývala penitenciární problematikou, byla v roce 1872 mezinárodní komise pro vězeňství (International Penitentiary Commission), sídlem v Londýně. Tato organizace byla později přejmenována na International Penal and Penitentiary Commission, zkratka IPPC). Tato organizace uspořádala 12 mezinárodních kongresů, přičemž v roce 1930 se kongres konal i v Praze. Byl pro vývoj českého vězeňství velmi přínosný, neboť se zde řešila i otázka vzdělávání odsouzených osob. Díky archivu Vězeňské služby České republiky se můžeme pro ukázkou seznámit s jeho obsahem. *„Vězeňské školství nemá býti školáctvím ve smyslu postupného vykládání jednotlivých obvyklých školských předmětů, nýbrž má býti především školou života v nejširším a nejplnějším slova smyslu. Rozumí se, že je nutno negramotným poskytnout také alespoň minimum elementárních vědomostí a není námitek ani proti občasným vhodným výkladům zeměpisným, dějepisným, literárním atd. Je také třeba školy živnostenské a hospodářské, ale to vše není hlavní věcí: hlavní věc je probudit v trestanci lidskou a občanskou sebeúctu, smysl pro povinnost a odpovědnost, čili svědomí, úctu a lásku k práci, vštípit mu zdravý a správný životní názor, to vše nejen všeobecně, ale také individuálně tj. se zřetelem k osobním poměrům, k minulosti, přítomnosti a budoucnosti jednotlivců. Toho se nedosáhne stereotypním přednášením, nýbrž co nejbližším osobním stykem a vlivem. Proto je třeba volit themata přednášek co nejvíce z časového praktického života, soukromého a veřejného, pokud by se mohl dotýkati zájmu posluchačů; vzít za základ třeba také časopisecké aktuální úvahy a po pravidle k přednášce připojit rozhovor, ve kterém by trestanci mohli klásti otázky, vysloviti a odůvodniti svoje mínění, utvořiti si správné mínění a hlavně odnésti si s sebou povzbudivý podnět k vlastnímu uvažování.*

V každém ústavu jsou trestanci inteligentní i neinteligentní, méně nadaní i více nadaní. Je velmi žádoucí, aby učitel tvořil pro přednášky a rozhovory co možná sourodé skupiny trestanců. Těžkou vadou, která musí býti za všech okolností napravena, jest, že se zpravidla jen části trestanců dostává pravidelného vyučování, přičemž dává se přednost samovazebníkům, kdežto velká většina trestanců vazby společné bývá zpravidla vyřaděna, ačkoli se kulturně a mravně od samovazebního nikterak neliší. Důvodem obyčejně bývá, že by vyučování trestanců společné vazby přílišně rušilo provoz dílenské práce, anebo že prý by učitel na vyučování všech trestanců snad nestačil; důvody ty nestačí k ospravedlnění výchovné újmy a křivdy, která se tak většině trestanců činí.

Náprava je možná: bude-li učitel vyučovati denně 3 hodiny, tj. od 7 hod. ráno do 8 hod. ráno, potom od 11 do 12 a od ½ 1 do ½ 2, nebyl by tím ani dílenský pracovní provoz příliš citelně dotčen a bylo by možno v těchto týdenních 18 hodinách jednomu každému trestanci alespoň jednu hodinu týdně poskytnouti. K tomu ovšem přistupuje potřeba aspoň jedné hodiny týdně zvlášť pro analfabety, aspoň jedné hodiny zpěvu, jedné hodiny hudby, čili celkem 21 hodin týdně. Kdyby jeden učitel pro jinak své povinnosti na všechny tyto hodiny skutečně sám nestačil, nebylo by to důvodem, aby se od tohoto programu upustilo, nýbrž odůvodnilo by to potřebu, aby byl smluvně opatřen další učitel k potřebné výpomoci. Kulturní hodnotu a výchovný význam zpěvu a hudby ve výkonu trestu není zajisté potřeba zvláště dokazovati. Vedle školního skupinového vyučování je potřeba individuálního pedagogického vlivu soukromými návštěvami u jednotlivých trestanců, při čemž by učitel rozmluvou blíže pronikal do sféry kulturního, mravního, existenčního a rodinného života trestancova, aby ho správně orientoval a podle potřeby uklidnil, napomenul nebo povzbudil; rozumí se, že si při tom všimne i jeho práce i jeho četby a dá mu podle okolností dobré rady pokyny. (...)

Je potřeba také soustavného tělocviku. Stačí-li v ústavech pro nepolepšitelné prostocviky při procházkách a jednoduché cviky na dvoře /skok do výše, skok do dálky, tělocvičné hry/, pokládám pro ústavy polepšitelných a mladistvých za potřebné zříditi slušné tělocvičny, dle možností i koupací bazény a opatřiti předměty pro vhodné zábavy sportovní. Co se tkne prostocviků, doporučím, aby byla učiněna zkouška s dánskou soustavou Nielse Buddha, která již prorazila i do některých německých trestnic. V této souvislosti chtěl bych doporučiti, aby po způsobu některých cizích ústavů i u nás do každé vězeňské místnosti byl opatřen na lepence nalepený ilustrovaný návod

k několikaminutovému domácímu prostocviku.“¹² Z tohoto dokumentu vyplývá, že již v této době byla snaha vězně systematicky vzdělávat, alespoň tři hodiny denně, a to podle jejich zdravotního stavu, vzdělání a nadání.

Také J. A. Komenský hovořil o významnosti vzdělávání pro člověka. „*Pokud se má člověk stát člověkem, musí se vzdělávat*“.¹³ Můžeme tedy potvrdit, že význam vzdělávání byl znám, nejen českému národu, již od dávné minulosti. Avšak až J. A. Komenský utvrdil jeho pozici a důležitost i mezi prostším lidem. Hovořil také o podstatě a původu vzdělání, také jaký může mít vzdělání, a tím i nevzdělanost, dopad na člověka: „*Jak jsme viděli, příroda dává semena vědění, mravnosti a pobožnosti, ale nedává samo vědění, mravnost a pobožnost. Tyto se získávají modlitbou, učením a skutky. Proto dobře definoval kdosi člověka, že je to živočich učenlivý, protože nemůže se stát člověkem, pokud se nevyučí.*“¹⁴

Jak již naznačil samotný J. A. Komenský, vzdělávání formuje osobnost člověka. Vzdělávání by tedy mělo v člověku přispět k formování systému hodnot, určovat mu normy, pravidla, pomáhat v orientaci v životě a být celkovým vodítkem pro kvalitní a eticky hodnotný život. Jestliže zde hovoříme o formování a utváření osobnosti jedince, neměli bychom opomenout hledisko následně lepšího uplatnění vzdělaného jedince v životě, a to nejen na trhu práce, ale, jak již bylo řečeno, i v celkovém měřítku lidského žití. Tak jako ale proces vzdělávání přináší do budoucího života jedince tato pozitiva, klade tento proces ale také určité nároky. V první řadě jsou to vždy nároky kladené na rodiče, následně na vyučujícího a v neposlední řadě samozřejmě také na jedince jako takového. Vzdělávání v sobě obnáší požadavek trpělivost, vytrvalosti, pile, pozornosti a paměti. Ne vždy je ale jedinec ochoten a připraven se s těmi nároky utkat v plné míře a dosáhnout tím očekávaného výsledku.

¹² VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČECKÉ REPUBLIKY. *Vězeňská konference v roce 1931 v Praze - Historická penologie 1/2007*. Citováno 18. 2. 2011. Dostupné na: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/Historicka%20penologie/2007/hp_07_01.pdf.

¹³ KOMENSKÝ, J. A. *Velká didaktika*, s. 49 (český překlad).

¹⁴ KOMENSKÝ, J. A. *Velká didaktika*, s. 49 (český překlad).

Jestliže se ve vývojovém období jedince objeví nějaké negativní zkušenost či překážka, popřípadě nemá pozitivně motivující vzdělávací cestu připravenou rodiči, může se stát, že ve vzdělávacím procesu selže. To se pak může projevit v nedokončení například již základní školní docházky. V této chvíli si jedinec ještě neuvědomuje, jaké následky to pro jeho život může mít. Takovíto lidé často končí jako pachatelé trestné činnosti, případně recidivisté či uživatelé omamných a návykových látek.

Právě o této sortě lidí, která již páchala trestnou činnost a byla za to řádně odsouzena, se teoreticky i prakticky zabýval F. J. Řezáč. Významný humanista a reformátor českého školství a vězeňství, jenž se narodil v roce 1819, byl vysvěcen na kněze a jeho patrně nejvýznamnější dílo *Vězeňství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnější trestání a polepšování zločinců* (rok 1852) se stala jednou z hlavních reformátorských a humanistických publikací, které měly zásadní vliv na změnu v přístupu k vězněným osobám, k jejich procesu nápravy a také k jejich vzdělávání. Samotný P. F. J. Řezáč byl dlouhá léta aktivním účastníkem vedoucí ke zlepšování podmínek v tehdejších trestnicích a káznicích, a svým dílem přispěl i ke snížení trestné činnosti v té době. Jeho požadavek humanizace vězeňství, podpory vzdělanosti a předcházení zločinnosti, měly (a dle tehdejších dokumentů také vedly) vést ke zlidštění nápravě vězňů. Řezáčův současník, Victor Hugo jeho poslání a práci vystihl slovy: „*Otevřít školu znamená uzavřít věznici!*“¹⁵

Ve své knize (*Vězeňství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnější trestání a polepšování zločinců*) se P. F. J. Řezáč věnuje mimo jiné také příčinám mravní zkázy (kapitola IV. Mravní pokaženost). „*Srdce lidské zejména-li se v něm oheň náruživostí hrůzně soptí, a přidává-li se podnětu zevního velikou zpoustu mravní kol kol sebe rozsívá. Dně i vně člověka musí se hledati příčiny zkázy mravní jeho, jakož i páchání a zmáhání se zločinů*“¹⁶ Těmito slovy chtěl P. F. J. Řezáč vyjádřit důležitost hledání příčin negativních skutků. On sám je rozlišuje na příčiny vnitřní a vnější. Mezi příčiny vnitřní patří především negativní myšlenky, které se pak přímo promítají

¹⁵ UHLÍK, J. F. J. Řezáč – reformátor vězeňství a školství 19. století, s.70.

¹⁶ ŘEZÁČ, F. J. *Vězeňství v posavadních způsobech svých*, s. 48.

v lidské skutky. Tyto myšlenky jsou dány hlavně úrovní vzdělanosti jedince, kdy jedinec nevzdělaný bude mít patrně větší sklony k páchání špatných skutků. Kdežto člověk vzdělaný, s dobrými myšlenkami, se těmto skutkům raději vyhne. Mezi příčiny vnější patří (opět) vzdělanost a nevzdělanost, dobré či špatné poměry (rodinné, církevní, státní, občanské) a dále příznivé či nepříznivé poměry společenské a pracovní (živnostní). Tak jako jsou zde vyjádřeny příčiny mravní pokaženosti, jsou zde nastíněny i prostředky, jimiž lze tyto negativní projevy napravovat, pokud možno ale nejdříve předcházet. Jsou to: vzdělávání lidu (vzdělání, rozum i vůle), dobré uspořádání rodinných a občanských poměrů a jako poslední zvýšení hmotného blahobytu (tedy otázka zaměstnanosti, ekonomiky a hospodaření).¹⁷

Pokrokovost a inovativnost P. F. J. Řezáče spočívala především v uvědomění si důležitosti prevence (jak již bylo naznačeno v předchozím odstavci a ve čtvrté kapitole knihy P. F. J. Řezáče), a to především u mladistvých. Dále také spatřoval velkou chybu tehdejšího systému péče o vězně ve strohosti vyučování. Dle jeho názoru je velkou chybou pouze poučovat a vyučovat jednotlivé předměty, které na sebe nenavazují, a hlavně postrádal základní etické a mravní ponaučení, které by mělo vést k polepšující výchově vězňů. I tehdejší pedagog J. Falka podpořil tuto myšlenku svým výrokiem: „*Vyučování bez vychovávání, a to opět bez nábožnosti a podstivosti k lidstvu, marné ano škodné jest.*“¹⁸ Musím podotknout, že snahy o tento pokrokový systém přišly až o mnoho let později, a i v dnešní době se o něj některé země pouze snaží. I proto P. F. J. Řezáče hodnotíme jako pokrokového inovátora a humanistu, který se zasloužil o změnu ve vzdělávání vězňů, a celkově přispěl ke změně chování k odsouzeným osobám. I díky němu nastaly změny ve vzdělávání vězňů, a celkově v přístupu k nim. Tyto změny jsou i dnes pozitivně hodnoceny samotnými vězni. Právě osobnost P. F. J. Řezáče tolik přispěla ke změně ve vězeňství, která je znatelná i dnes a díky jemuž můžeme vůbec hovořit o uceleném systému vzdělávání vězňů v České republice.

¹⁷ŘEZÁČ, F. J. *Vězeňství v posavadních spůsobech svých*, s. 50.

¹⁸UHLÍK, J. F. J. *Řezáč – reformátor vězeňství a školství 19. století*, s.28.

1.2 Současný systém vzdělávání odsouzených osob v českém vězeňství

V první kapitole jsme se seznámili s významem vzdělávání pro vězněné osoby, také s nejdůležitějšími pojmy, které s tímto významem souvisí. V této kapitole se podrobněji zaměřím na objasnění současného systému vzdělávání vězněných osob v České republice.

V samotném úvodu této kapitoly, je podstatné upozornit na to, proč je vzdělávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody (či ve výkonu vazby) tak důležité, a proč se také stalo jeho naplňování vítaným trendem v dnešním vězeňství. Jedná se především o potírání takových problémů, jako je **analfabetismus a funkční negramotnost**. Analfabet je člověk, který neovládá schopnost čtení a psaní. Této dovednosti se nenaučil například proto, že neabsolvoval základní školní docházku, kde se těmto částem trivia věnují.¹⁹ Analfabetismus dělíme na dvě skupiny, primární a sekundární. Primární je v souladu s uvedenou základní charakteristikou, oproti tomu u sekundárního analfabetismu jedinec schopnost číst a psát nabyl, ale vlivem času a negativních událostí tyto schopnosti ztratil. A to nejčastěji tím, že tyto schopnosti nevyužíval v reálném životě.²⁰ S tímto pojmem také velmi úzce souvisí funkční negramotnost. Oproti gramotnosti, kde se jedná o nabyté schopnosti, které mají člověku pomoci v realizaci činností, se kterými se běžně setkává ve svém životě v současné civilizaci. Vychází z dovedností základního trivia (čtení, psaní, počítání), které ale následně dále rozšiřuje. To znamená, že v dnešním světě tak, aby člověk byl gramotný, neznamená pouze umět číst, ale i chápat obsah textu, vyplňovat formuláře, rozumět grafům a tabulkám, a podobně.²¹ Některé věznice dokonce pracují s řešením tohoto problému tak systematicky, že pro své vězně vypracovávají speciální vzdělávací programy, které svým obsahem umožňují procvičit a následně i upevnit užitečné dovednosti, které jsou pro vězněné osoby užitečné především v praktickém životě po propuštění na svobodu (vyplňování složenek, psaní dopisů a žádostí na úřad, žádání o přídatky, a tak dále). Tyto činnosti ze základního souboru pak navazují na činnosti

¹⁹ PRŮCHA, J. *Pedagogický slovník*, s. 16.

²⁰ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 138.

²¹ PRŮCHA, J. *Pedagogický slovník*, s. 67.

v jakémisi pokračovacím kurzu, kde je výcvik náročnější. Je však podstatné podotknout, že tyto vzdělávací kurzy jsou bohužel v českých věznicích spíše vzácností.²²

Jak již bylo řečeno v samotném úvodu první kapitoly, velká váha na organizované vzdělávání v rámci určitého systému, je zde dávana nejen pro smysluplné vyplnění volného času odsouzených a osob ve výkonu vazby, ale také proto, že si jsou penitenciární pracovníci vědomi toho, jak může získání vzdělávání pomoci při následné resocializaci a reintegraci do společnosti po propuštění na svobodu. Základem tohoto procesu tedy musí být, a je, propracovaný systém vzdělávacích středisek, programů a pracovníků, který toto bude zajišťovat. Významným podílem je zde také to, že při získání osvědčení či vysvědčení, které obdrží jedinec po splnění některého z kurzů či absolvování určitého stupně vzdělání, nesmí být na tomto osvědčení znát, že bylo získáno v průběhu trestu odnětí svobody či vazby.

Dále také můžeme hovořit o tom, jak získávání vzdělávání přispívá k lepšímu sebepojetí vězňených osob. Můžeme zde vidět znatelný rozdíl „před a po“, kdy po nabytí určitého vzdělání „povyrostlo“ těmto osobám sebevědomí, jejich přístup ke vzdělání, vzdělanosti a životu celkově nabral trochu jiný směr. Tohoto problému se okrajově dotýká ve svém výzkumu i Lipták. Z výsledků jeho výzkumu je patrné, že více než polovina (53% dotázaných), hodnotí své vzdělání jak nedostatečné. Nejvíce si to uvědomuje právě skupina mladistvých a nejmladších odsouzených, tedy těch osob, které jsou nejpodstatnější a nejnadějnější skupinou pro jakousi změnu v jejich životě a tím i malou změnu ve společnosti.²³

Jestliže se na celou problematiku vzdělávání osob ve věznicích podíváme z hlediska legislativního, musíme zmínit především naprosto základní dokument, a tím je **Listina základních práv a svobod**. Poněvadž každý jedinec, který se narodí na tento svět, má automaticky svá práva. Ta jsou nezadatelná, nezcizitelná, neprohlášená a nezrušitelná. Z toho vyplývá, že dokonce i jedinec, který spáchal zločin, má svá práva,

²² HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. s. 138.

²³ LIPTÁK, J. *Vzdělávání odsouzených v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody*. České vězeňství. roč. 10, č.2, s.28-30.

kteřá mu nikdo a nikdy nemůžē odepřít. Takto hovořít tento dokument, kteřý byl přijat v roce 1992 a stal se součástí ústavního pořádku České republiky. Hlava první (Obecná ustanovení), článek tře hovořít o závazku Listiny „pro všechny bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnosti nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení“. ²⁴ V hlavě čtvrté (Hospodářská, kulturní a sociální práva) je pro nás podstatný článek 26 a 33. Kdy **článek 26** hovořít mimo jiné o právu na svobodu povolání a přípravu k němu. Rozšiřování a doplňování vzdělání v průběhu trestu odnětí svobody můžeme brát také jako přípravu na povolání. Vždyť právě postpenitenciární péče, kteřá se zabývá zařazováním vězňů propuštěných na svobodu do pracovního procesu a celkově do života „tam venku“, by měla navazovat na předchozí penitenciární péči, kteřé se odehrává za zdi věznic. A jestliže se odsouzený jedinec při svém pobytu ve vězení věnuje doplnění či rozšíření vzdělání, můžeme hovořit i o přípravě na povolání. Tak jako „normální“ studenti končící základní či střední školu. Podstatný je pro nás ale nejvíce článek 33, kteřý hovořít o právu na vzdělání: „**Článek 33** (1) Každý má právo na vzdělání. Školní docházka je povinná po dobu, kteřou stanoví zákon.

(2) Občané mají právo na bezplatné vzdělání v základních a středních školách, podle schopnosti občana a možností společnosti též na vysokých školách.

(3) Zřizovat jiné školy než státní a vyučovat na nich lze jen za podmínek stanovených zákonem; na takových školách se může vzdělání poskytovat za úplatu.

(4) Zákon stanoví, za jakých podmínek mají občané při studiu právo na pomoc státu.“ ²⁵

Z hlediska legislativy vyššího zařazení je nutno zmínit také **Evropská vězeňská pravidla a Standardní minimální pravidla OSN pro zacházení s vězňeny** (dále již jen Standardní pravidla OSN). **Standardní pravidla OSN** jsou předpoklady, kteřé OSN přijala jako podstatná pravidla pro zacházení s vězňeny osobami. Byla doporučena všem vládám členských států OSN, v České republice byla zasazena do zákona

²⁴ PŘEDSEDNICTVO ČESKÉ NÁRODNÍ RADY. *Listina základních práv a svobod [online]*. Citováno 22.2.2011. Dostupné na: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>.

²⁵ PŘEDSEDNICTVO ČESKÉ NÁRODNÍ RADY. *Listina základních práv a svobod [online]*. Citováno 22.2.2011. Dostupné na: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>.

č.59/1965 Sb. O výkonu trestu odnětí svobody (později zákon č. 169/1999Sb.) Ve své podstatě se odkazují na články a části Listiny základních práv a svobod, které jsou ale zasazeny do specifického prostředí věznice. Stala se také kritériem pro hodnocení dosaženého standardu ve vězeňství – v rámci jednotlivých členských zemí OSN. První část tohoto dokumentu obsahuje obecná pravidla, tedy pravidla vztahující se ke všem typům věznic, a také ke všem kategoriím odsouzených či obviněných. Druhá část se vztahuje na zvláštní kategorie vězněných osob a tím i na specifické zacházení s nimi. Jedná se především o duševně choré, vězně ve vazbě čekající na výsledcích a vězně odsouzené za delikty z oblasti civilního práva.²⁶

Evropská vězeňská pravidla vycházejí ze Standardních pravidel OSN pro zacházení s vězněnými osobami, pro svůj účel ale byla lehce přepracována. Poprvé byla vyhlášena Radou Evropy v roce 1973, byla následně znovu přepracována a od roku 1987 byla zaváděna v co největším měřítku do zákonného systému všech členských zemí.²⁷ Účel EVP je vymezen následovně:

- a) *stanovit rozsah minimálních zásad pro všechny oblasti vězeňské služby, které jsou nutné pro lidsky důstojné podmínky a pro prospěšné jednání v moderních a progresivních systémech,*
- b) *podněcovat vězeňské správy, aby rozvíjely politiku a styl řízení a praxi založenou na konkrétních současných zásadách účelu a spravedlnosti,*
- c) *podporovat u vězeňského personálu profesionální postoje, které odrážejí důležité sociální a morální stránky jejich práce a vytvářet podmínky, při nichž mohou vylepšovat vlastní výkon ve prospěch společnosti jako celku, pro vězně v jejich péči a jejich vlastní pracovní uspokojení,*
- d) *poskytovat realistická základní kritéria, dle nichž vězeňské správy a ti, kteří jsou odpovědní za kontrolu podmínek a řízení věznic, mohou správně posuzovat jednání a měřit dosahovaný pokrok k vyšší úrovni.*²⁸

²⁶ ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*, s.30.

²⁷ ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*, s.34.

²⁸ Evropská vězeňská pravidla. In *České vězeňství*, č. 3/1996 (příloha časopisu).

Evropská vězeňská pravidla mají devět částí. První jsou základní principy, rozsah a působnost. Druhou částí jsou podmínky pro výkon trestu (příjem, umístění a ubytování, osobní hygiena, oděv a lůžkoviny, stravování, právní poradenství, styk s vnějším světem, vězeňský režim, práce, cvičení a rekreační činnost, **vzdělávání**, svoboda myšlení, svědomí a víry, informovanost, majetek vězňů, přemísťování vězňů, propouštění vězňů, ženy, umístění dětí, děti, cizí státní příslušníci, etnické nebo jazykové menšiny). Třetí část se týká zdraví, čtvrtá celkově pořádku, pátá část pojednává o vedení věznice a personálu, šestá jsou inspekce a kontroly, sedmá kapitola pojednává o neodsouzených vězňích, osmá naopak o vězňích odsouzených a poslední devátá se věnuje aktualizace těchto pravidel. Pro nás podstatnou částí, je kapitola druhá, ve které je obsažena pasáž i o vzdělávání vězňů, k tomuto odstavci je přidružena část i o výchově. Pro upřesnění zde vkládám přesné znění:

„Vzdělávání:

28.1 Každý vězeňský ústav musí usilovat o to, aby všichni vězni měli přístup ke vzdělávacím programům, které budou co možná nejkompaktnější a budou uspokojovat jejich individuální potřeby a brát v potaz jejich ambice.

28.2 Je nutno prioritně připravit programy pro vězně, kteří jsou negramotní nebo neumějí počítat a pro vězně, kteří nemají základní nebo odborné vzdělání.

28.3 Zvláštní pozornost je nutno věnovat vzdělávání mladých vězňů a vězňů se speciálními potřebami.

28.4 Výchovu a vzdělávání je třeba pokládat za součást vězeňského režimu, přičemž vzdělávání by mělo požívat tentýž status jako pracovní činnost, vězni však nesmí být finančně či jinak znevýhodněni za svou účast na vzdělávacích programech.

28.5 Každý vězeňský ústav musí dát vězňům k dispozici knihovnu, která bude dostatečně vybavena širokým spektrem rekreačních i vzdělávacích zdrojů, knih a jiných médií.

28.6 Všude, kde je to možné, je třeba zajišťovat činnost vězeňské knihovny ve spolupráci s veřejnými knihovnami.

28.7 Výchova vězňů by v rámci možností měla být:

a) integrována do veřejného výchovněvzdělávacího systému dané země, aby vězni po propuštění mohli bez potíží pokračovat ve svém vzdělávání a odborném výcviku,

b) zajišťována pod záštitou externích výchovněvzdělávacích institucí. ²⁹

Zde je jasně doloženo, že významnosti vzdělávání ve věznicích a její zkvalitnění není pouze snahou jednotlivých zemí, ale i celkově Evropy. Můžeme se domnívat, že i celého světa. V tomto dokumentu je také poukázáno na to, že vězeň pracující a vězeň studující jsou si rovni, mají stejná práva i povinnosti. Jak již bylo napsáno výše, někdy mají sami vězni i laická veřejnost pocit, že vězni, kteří se při svém pobytu ve výkonu trestu vzdělávají, mají jistá privilegia („nemusí pracovat“), tento dokument to ale popírá, a je pouze na pracovnících věznic a odbornících v oblasti penitenciární péče, aby tento omyl vyvrátili.

Dokument, který je obsažen přímo v legislativě České republiky, a zabývá se vzděláváním osob ve výkonu trestu odnětí svobody, je **zákon č. 169/1999 Sb.**, pojednávající o výkonu trestu odnětí svobody a změně některých souvisejících zákonů. Byl přijat 30. 6. 1999. Skládá se ze šesti hlav, které se dále dělí na jednotlivé díly a tak pak na paragrafy. Vzdělávání se věnuje **paragraf 29** (Hlava II., díl 3.), jenž ustanovuje povinnosti odsouzeného, ke kterým patří mimo jiné i povinnost pracovat či vzdělávat se, pokud je k tomuto zdravotně způsobilý. Dále také zavazuje věznic brát při výběru práce ohled na zdravotní stav, znalosti a dovednosti odsouzeného. Musí také vytvářet podmínky pro rozšiřování si obzorů a zvyšování si pracovní kvalifikaci. **Paragraf 34** (Hlava II., díl 3.) hovoří o právu vězně na zvyšování si vlastní kvalifikace, popřípadě doplnění si základního či středního vzdělání. Dále také, že vězni zařazení do vzdělávacího programu, jsou posuzováni stejně, jakožto vězni zařazení v programu pracovním. ³⁰ Ve **znění paragrafu 41** zákona také nalezneme vysvětlení **programu zacházení**. Jedná se o program, který je zpracováván týmem penitenciárních pracovníků (pedagog, psycholog, speciální pedagog, sociální pracovník, popřípadě lékař a duchovní) každému vězni po nástupu do výkonu trestu, a to na základě komplexní zprávy s ohledem na délku a typ trestu. V každém takovémto dokumentu je formulován cíl působení na vězně, metody práce a návrh na zařazení do skupiny, a to vždy

²⁹ VÝBOR MINISTRŮ RADY EVROPY. *Evropská vězeňská pravidla [online]*. Citováno 22. 2. 2011. Dostupné na: http://www.radaevropy.cz/index2.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=54&Itemid=97.

³⁰ PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY. *Zákon č. 196/1999 Sb. [online]*. Citováno 22. 2. 2011. Dostupné na: <http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?zdroj=sb99169&cd=76&typ=r>.

s ohledem na jeho zdravotní stav, pracovní schopnosti a dovednosti. V tomto dokumentu nalezneme také návrh na vytváření podmínek pro lepší zařazení zpátky do světa svobody a to tři měsíce před plánovaným propuštěním.³¹ Souhlas s tímto dokumentem projevuje i samotný odsouzený, když jej stvrdí podpisem. Náplň a její úspěšnost naplňování se podrobuje kontrole v pravidelných intervalech. Jestliže se pracovníci společně usnesou na tom, že například navrhované aktivity, pracovní či vzdělávací zařazení není pro odsouzenou osobu to pravé, dochází ke změně, která by měla vést ke zlepšení situace, a tím i lepší aklimatizace odsouzené osoby. Z tohoto dokumentu také vyplývá, že vzdělávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody i osob ve výkonu vazby, je otázkou práv i povinností každého vězně.

Penitenciární zacházení (tudíž i program zacházení) je: „*Souhrn aktivit, jejichž účelem je diferencovaným způsobem zajistit výkon práv a povinností podle tohoto zákona (pozn.: Zákon o výkonu trestu odnětí svobody), podporovat a rozvíjet smysl pro zodpovědnost, dodržování zákonů a společenských norem, pozitivní osobnostní vlastnosti, úctu k jiným, sebeúctu a pozitivní vztah k rodině. Při zacházení s odsouzenými se dbá i na omezení nepříznivých vlivů vězeňského prostředí.*“³² Vzhledem k tomu, že každý program zacházení vychází ze stavu odsouzeného při nástupu do výkonu trestu odnětí svobody, a odráží tím jeho bio-psycho-socio-duchovní stav, by měl obsahovat: - základní osobní informace o odsouzené osobě, jeho důvod k odsouzení a délku trestu

- lékařská doporučení (ne diagnózu, jestliže si to zdravotní stav jedince nevyžaduje), která by mohla mít vliv na výkon trestu popřípadě zařazení do pracovní nebo vzdělávací skupiny

- anamnézu sociální (prostředí, ze kterého klient pochází, jeho rodinný stav, atd.)

- stručnější psychologický posudek, především postoj ke spáchanému činu, trestu a celkově současné dané situaci osoby

³¹ PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY. *Zákon č.196/1999 Sb. [online].* Citováno 22. 2. 2011. Dostupné na: <http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?zdroj=sb99169&cd=76&typ=r>.

³² FÁBRY, A. *Úvod do penologie*, s. 87 (překlad do českého jazyka).

- rizika a překážky, která by mohla nastat v průběhu výkonu trestu, také následně po propuštění na svobodu.³³

V praxi se následně osvědčily aktivity, které by měly být nápomocny k lepší optimalizaci pobytu ve vězení a také k lepšímu návratu na svobodu po propuštění. Mezi tyto aktivity patří: - pracovní aktivity (zaměstnání v prostorách věznice a pracovní terapie)

- **vzdělávací aktivity** (profesní i všeobecné vzdělávání, realizované především vzdělávacím střediskem Vězeňské služby České republiky, je tedy vedené a kontrolované přímo zaměstnanci vězeňské služby)

- zájmové aktivity (individuálně či skupinově sport, kultura)

- speciálně výchovné aktivity (sociálně právní poradenství, různé druhy terapií)

- aktivity vedoucí k lepšímu utváření vnějších vztahů (kontakt s vnějším světem – např. program vězeňské korespondence, také rozvoj dovedností potřebných v běžném světě v občanské společnosti).³⁴

Tak, aby mohlo vzdělávací působení pokrýt co nejvíce sfér osobnosti, je nutno jej rozdělit na dvě základní oblasti. A to vzdělávání všeobecné a vzdělávání profesní.

Všeobecné vzdělávání je nejzákladnější stupeň vzdělávacího procesu. Jedná se o cílevědomé působení na osobnost jedince, jehož výsledkem by mělo být především dosažení základní gramotnosti a její následný rozvoj ve specifické dovednosti člověka. V tomto případě se jedná o nabídku různých kurzů, které organizuje přímo věznice. A to především formou organizovaných nabídek, nebo přímo programem zacházení. Tyto kurzy nejen, že můžeme brát jako základní a všeobecné vzdělávání, z jiného úhlu pohledu jde také o jistou formu sebevzdělávání. To je organizováno buď individuální formou, nebo formou skupinovou. Jedná se především o zájmové a pracovní kroužky, besedy, extramurální aktivity („programy za zdí“ – za doprovodu vychovatele, jen pro vybrané vězně, např. divadelní či filmová představení, sportovní utkání, návštěvy

³³ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s.122.

³⁴ ČERNÍKOVÁ, V. *Sociální ochrana*, s.87.

výstav, putování, atd.), dále také sport, pokusy (mnohdy i poměrně úspěšné) o divadelní umění, vlastní hudební produkci a výtvarný projev.

Vzdělávání vězňených osob zajišťují vzdělávací střediska věznic, kdy proces vzdělávání je roven procesu pracovnímu, a může tedy probíhat v době pracovní. Do programu vzdělávání jsou zařazeni především ti vězni, kteří jsou pro tento proces náležitě motivováni, mají předpoklad se vzdělávat a předpokládané procento úspěšného ukončení vzdělávání je u nich vysoké. Také jsou zde upřednostňováni mladiství vězni, kteří například nemají dokončenou povinnou školní docházku nebo jsou na počátku své profesní kariéry. Proto je v systému vzdělávání vězňených osob zahrnuta povinná školní docházka (respektive její dokončení), vzdělání charakterizovaného jako střední odborné, nebo různé rekvalifikace a kurzy, které mají, především vězňeným osobám staršího věku pomoci při hledání práce po propuštění na svobodu.³⁵ V případě kurzů a vzdělávacích nabídek, které mají vězňené osobě pomoci především po návratu na svobodu, se však ze strany zaměstnanců věznice či sociálních pracovníků (povětšinou tedy pracovníků) nesmí jednat o nějakou formu paternalismu.³⁶ Tedy přístupu, který je charakterizován až přehnaným otcovským a ochranným způsobem jednání.³⁷

Pro představu zde uvádím nabídky všeobecně vzdělávacích aktivit, které prezentují jednotlivé věznice v České republice.

Například ve Vazební věznici Olomouc jsou v nabídce tyto kurzy (nabídka určena pro odsouzené): - Organizované samostudium cizích jazyků (angličtina, francouzština, němčina, španělština, italština)

- Výchovně vzdělávací program
- Sociální komunikace
- Základy etiky a etikety
- Trestný čin a přestupek očima občana

³⁵ ČERNÍKOVÁ, V. *Sociální ochrana (kriminologický pohled na terciární prevenci)*, s. 88.

³⁶ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. s.139.

³⁷ ENCYKLOPEDICKÝ DŮM (KOLEKTIV AUTORŮ). *Slovník cizích slov*, s.255.

- Předvýstupní a reintegrační poradenství

- Základy práva³⁸

Ve Věznici Nové Sedlo se pravidelně organizuje kurz práce s PC. Tyto lekce se konají jedenkrát týdně po dobu dvou měsíců, kdy kapacita je přibližně 8 odsouzených, kteří mají splněnou základní školní docházku, nebo dokončeno středoškolské vzdělání. *„Obsahem vzdělávání jsou základní informace k zacházení s výpočetní technikou, historie výpočetní techniky, zapojení počítače, druhy počítačů, funkce Windows (Word, Excel atd.). Odsouzení se také seznamují s využíváním elektronické pošty a internetu. Tyto poznatky si však nemohou prakticky vyzkoušet, neboť z bezpečnostních důvodů nejsou počítače, určené k výuce, propojeny s jinými externími sítěmi, komentuje vedoucí kurzu speciální pedagog Mgr. Petr Roubíček.³⁹ Ve dnech 13. a 14. 8. 2009 zde také proběhl kurz právního minima, organizovaný v projektu „Život po vězení“. Kurz probíhal formou dvou tříhodinových bloků a jeho náplní bylo především řešení otázky osobní zadluženosti bez využití trestné činnosti k jeho řešení, orientace v ekonomických pojmech, pozitiva a negativa půjček a také si zde odsouzení vyzkoušeli sestavit vlastní plán rozpočtu. Na tento kurz navazuje i možnost právního poradenství korespondenční formou.⁴⁰ Velmi pestrá nabídka aktivit a kurzů mají také ve Věznici Rapotice, jež zahrnuje především: „vzdělávací aktivity: realizované zaměstnanci oddělení výkonu trestu v rámci plnění programů zacházení je zaměřeno např. na jazykovou přípravu - výuka českého (cílem je získávání vědomostí z oblasti českého pravopisu, gramatiky, zdokonalení písemného projevu odsouzených), výuka anglického jazyka (cílem je zaměření na komunikativní zvládnutí obecného anglického jazyka. Vede k získání dovedností dorozumět se v základních životních situacích na základě zvládnutí a procvičování slovní zásoby a slovních spojení a nácviku konverzace) a výuka*

³⁸ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Vzdělávání vězňů osob – Vazební věznice Olomouc [online].* Citováno: 7. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-olomouc-43/vykon-vezenstvi-447/vzdelavani-veznenych-osob-8350>.

³⁹ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Odsouzení se vzdělávají v obsluze PC – Věznice Nové Sedlo [online].* Citováno: 7. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-nove-sedlo-81/vzdelavani-veznu-967/odsouzeni-se-vzdelavaji-v-obsluze-pc-4497>.

⁴⁰ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Kurz právního minima Nové Sedlo [online].* Citováno: 7. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-nove-sedlo-81/vzdelavani-veznu-967/kurz-pravniho-minima-nove-sedlo-13-14-8-20-4536>.

německého jazyka (cílem je zaměření na komunikativní zvládnutí obecného německého jazyka. Vede k získání dovedností dorozumět se v základních životních situacích na základě zvládnutí a procvičování slovní zásoby a slovních spojení a nácviku konverzace); základy společenských věd - dějepisný kroužek (cílem je získání vědomostí z oblasti českých i světových dějin), zeměpisný kroužek (cílem je získání geografických znalostí ČR, získání znalostí a vědomostí zemí celého světa, poznávání cizích kultur); ekonomický kroužek (cílem je získání znalostí, dovedností a zkušeností v oblasti ekonomie a kapitálových trhů, které mohou odsouzení využít k návratu do společnosti, na trhu práce a k vedení řádného a soběstačného způsobu života po propuštění z VTOS); kurz základů obsluhy PC - základy práce na PC (cílem je vést vzdělávací program pro ods., který bude využitelný při hledání zaměstnání po propuštění z VTOS, získání základní počítačové gramotnosti) a motoristický kroužek (cílem je získání vědomostí z oblasti dopravních předpisů a provozu motorových vozidel).⁴¹ V této věznicí mají také mnoho speciálně výchovných aktivit, například adaptační kurz (pro nově příchozí vězně), protidrogové poradenství, sociálně právní poradenství, kroužek sociálních dovedností, sociálně psychologický výcvik, dále také řadu zájmových aktivit, které jistě patří do všeobecného vzdělávání ve věznicích, pro ukázkou to jsou: kroužek sportovních her a stolního tenisu, kroužek elektronických šipek, kroužek keramiky a výtvarných technik, údržbářský kroužek, diskusní klub, zahrádkářský kroužek, kroužek filmového diváka, akvaristický kroužek a hudební kroužek.⁴²

Také ve Věznicí Stráž pod Ralskem se snaží naplno využít možnosti všeobecně vzdělávat své vězně. Ve dnech 21. – 25. září 2009 se zde konal akreditovaný interaktivní vzdělávací program o zákonech, demokracii a lidských právech. Tento program byl nazván „Právo pro každý den“ a jeho Organizátorem bylo o. s. Akademie J. A. Komenského – oblast Česká Lípa. Kursu se zúčastnilo na 14 odsouzených, především věku blízkého mladistvým, a to hlavně ti prvověznění, u kterých je poměrně

⁴¹ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Výkon trestu ve věznicí Rapotice [online]*. Citováno: 7. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-rapotice-52/vykon-vezenstvi-1155/vykon-trestu-ve-veznici-rapotice-6509>.

⁴² VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Výkon trestu ve věznicí Rapotice [online]*. Citováno: 7. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-rapotice-52/vykon-vezenstvi-1155/vykon-trestu-ve-veznici-rapotice-6509>.

velká šance na pozitivní přijetí kursu a jeho následné využití v životě po propuštění na svobodu. Náplní kursu bylo především zdokonalení základních právních znalostí, ale i dovednosti z praktického života, jakožto řešení konfliktů, základy kritického myšlení, samostatnost a schopnost při řešení konfliktních situací.⁴³

Ve Věznici Heřmanice (která je od října 2009 vedena také, jako odloučené pracoviště SOU – místo Věznice Opava), je realizován projekt „3Z“. Celým názvem „Zastav se, zamysli se a změň se“, kdy se jedná o resocializační program pro odsouzené, vytvořený původně Londýnskou probační službou. Jedná se o jedenáct skupinových setkání, při dvanácti účastnících.⁴⁴ V tomto speciálně vytvořeném kurzu jde především o to, aby se vězni zamysleli nad svým spáchaným trestným činem (nebo činy), dokázali v nich vidět chybu, dopad na jejich životní situaci, a v poslední řadě také to, jak by danou situaci, jenž byla příčinou jejich trestné činnosti, řešili jinak a lépe, a také jaké otázky z toho pro ně vyplývají do budoucna. V neposlední řadě také ve Věznici Vinařice uskutečňují systematicky cílené všeobecné vzdělávání vězňených osob. Jedná se především o kurzy cizích jazyků, a to anglického, německého, francouzského a španělského. Dále je to také kurz počítačové techniky a kurz doplnění si základního vzdělání v českém jazyce. Pro cizince odpykávající si trest, je zde kurz českého jazyka pro cizince. Z oblasti historie a současného společenského života, zde byl zřízen kurz dějepisu a občanské nauky. Tyto kurzy jsou vždy organizovány s využitím vlastních zdrojů, a to pomocí ochoty zaměstnanců, nebo dokonce pověřených odsouzených.⁴⁵

⁴³ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Realizace vzdělávacího programu a spolupráce s občanským sdružením Akademie J. A. Komenského – OBLA [online]*. Citováno: 7. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-strar-pod-ralskem-92/vykon-vezenstvi-924/zachazeni-s-veznenymi-942/realizace-vzdelavaciho-programu-a-spoluprace-s-obcanskym-sdruzenim-akademie-j-a-komenskeho-oblast-ce>.

⁴⁴ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Poradní sbor jednal o vzdělávání vězňů [online]*. Citováno: 7. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-hermanice-73/inzerce-190/poradni-sbor-jednal-o-vzdelavani-veznu>.

⁴⁵ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Výkon vězeňství – některé aspekty výkonu trestu ve věznici [online]*. Citováno: 7.3.2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-vinarice-97/vykon-vezenstvi-729/>.

Pro větší přehlednost převádím zmiňované nabídky kurzů a aktivit v rámci všeobecného vzdělávání jednotlivých věznic do tabulky, která je součástí příloh (Tabulka č. 1 – Příloha III.).

Druhým typem vzdělávání, který je praktikován v našich věznicích, je **vzdělávání profesní**. Zde se jedná o přesně rozvržený plán studijních oborů, které umožňují zvyšování (nebo její celkový počátek) profesní schopnosti. Především tedy oborů, které jsou studovány proto, aby vězněné osobě pomohly při hledání lepšího zaměstnání a pracovního uplatnění na trhu práce, a to po té, co bude z vězení propuštěn na svobodu. Na rozdíl od všeobecného vzdělávání, je toto organizováno systematicky pomocí školské vzdělávací soustavy, kterou nabízí **Střední odborní učiliště, Učiliště a Odborné učiliště Vězeňské služby České republiky**.

Toto vyučovací centrum bylo zapsáno do rejstříku škol, rozhodnutím Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy dne 1. 3. 2007, jako střední škola, a od tohoto dne nabylo také toto rozhodnutí účinnosti. Dřívější umístění bylo na adrese Tábořská 998, Praha 4, nynější adresa je však Na Veselí 51, 140 67, Praha 4. Vyučovacím jazykem je zde čeština a nejvyšší povolený počet žáků je 432. Pro upřesnění uvádím i resortní identifikátor (IZO): 110017587. Svá odloučená pracoviště má při věznicích Opava, Pardubice, Rýnovice, Světlá nad Sázavou, Valdice, Všehrady a Heřmanice (tato věznice nahradila původní školní vzdělávací odloučené pracoviště ve Věznici Opava, a to od října 2009).⁴⁶

Historie, vedoucí k nynější podobě střediska, však byla dlouhá a vyžadovala mnoho píle a změn v českém vězeňství. Počátky spadají až do let šedesátých, kdy byl tehdejší Ministerstvem spravedlnosti zřízen Nápravně výchovný ústav v Libkovicích. K němu bylo zřízeno odborné učiliště, které umožňovalo vězněným osobám vyučit se ve čtyřech oborech. Objevil se zde však jeden velký problém, a to, že mladistvým, pro které má vzdělávání největší význam, byly v tehdejší době udělovány především krátké tresty,

⁴⁶ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Střední odborné učiliště Vězeňské služby České republiky [online]. Citováno: 10.3.2011. Dostupné na: <http://www.psprague.sky.cz/main/UVOD.html>.*

tudíž nabídka vzdělávání pro ně byla „nestihatelná“. Velkou změnu přinesl Zákon 59/1965 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, ten umožňoval odsouzeným získat v průběhu jejich trestu základní, ale i vyšší vzdělání.⁴⁷

V této době však ještě neexistoval oficiální ústav pro vzdělávání vězňů, který by byl součástí státní školské soustavy. To přinesl až Zákon 77/1978 Sb. O státní správě a samosprávě ve školství. Tímto zákonem se upravil postup ve vzdělávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody, a to po dohodě Ministerstva školství a Ministerstva spravedlnosti. Největší změna přišla ale až v roce 1983 (přesněji 1. července). V těchto dobách byla činnost a existence těchto středisek zcela závislá na podpoře podniků, které hlavně po materiální stránce zajišťovaly chod. V dnešní době je tato spolupráce na zcela rovnocenné úrovni, kdy Vězeňská služba České republiky zajišťuje stránku vzdělávací, a podniky především podporu materiální.

Velká změna přišla 1. září 2006, kdy vlivem Zákona č. 563/2004 Sb. ztratili zaměstnanci tohoto zařízení statut pedagogických pracovníků. Avšak od 1. března 2007 nabylo právní moci nařízení ministerstva spravedlnosti o zřízení školy pro osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a pro osoby ve výkonu vazby, jakožto organizační jednotka Vězeňské služby České republiky.

V současné době můžeme říci, že jde o jedno učiliště se sedmi odloučenými pracovišti, které v sobě sdružuje hned tři typy škol:

1. Střední odborné učiliště, které je určeno pro úspěšné absolventy základních škol. K vyučení nabízí obory strojírenská výroba, obrábění kovů, elektrotechnická výroba, výroba konfekce, zpracování dřeva a stavební výroba.
2. Učiliště, zaměřeno na ty, kteří nedokončili devátou třídu základní školy úspěšně, nebo ukončili základní školu dříve, než v devátém ročníku. Toto učiliště nabízí obory strojírenská výroba, zpracování dřeva, stavební výroba a provoz společného stravování.

⁴⁷ VÁŇA, M. *Střední odborné učiliště, učiliště a odborné učiliště Vězeňské služby České republiky, 1983-1998*. Příloha časopisu České vězeňství č.3-4.

3. Odborné učiliště, určené pro absolventy zvláštních škol, nabízející jediný obor a to Květinářské a zelinářské práce.⁴⁸

Pro větší přehlednost uvádím zmiňované kurzy a učební obory v tabulce č. 2: Přehled nabízených učebních oborů SOU VSČR⁴⁹

Kód oboru	Popis oboru	Forma vzdělávání	Délka vzdělávání v letech
23-51-E/501	Strojírenská výroba	denní	dva
23-51-H/001	Zámečnick	denní	tři
23-51-H/510	Strojírenská výroba	denní	dva
23-56-H/001	Obráběč kovů	dálkové	dva
23-56-H/507	Obrábění kovů	denní	dva
23-56-H/507	Obrábění kovů	večerní	dva
26-51-E/502	Elektrotechnická výroba	denní	dva
26-51-H/504	Elektrotechnická výroba	denní	dva
31-59-H/501	Výroba konfekce	denní	dva
33-57-E/502	Zpracování dřeva	denní	dva
33-57-H/502	Zpracování dřeva	denní	dva
36-57-E/508	Malířské a natěračské práce	denní	dva
36-67-E/503	Stavební výroba	denní	dva
36-67-H/001	Zedník	denní	tři
36-67-H/502	Stavební výroba	denní	dva
41-52-E/005	Sadovnické a květinářské práce	denní	dva
65-51-E/501	Provoz společného stravování	denní	dva
65-51-H/501	Provoz společného stravování	denní	dva
69-53-E/502	Provoz domácnosti	denní	dva

Zdroj: VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY, STŘEDNÍ ODBORNÉ UČILIŠTĚ VSČR. *Učební obory*

Každé z uvedených školních vzdělávacích středisek dle svých možností organizuje také řadu specializovaných profesních kurzů, zaměřené především na společné stravování, malířské, natěračské a lakýrnické práce, práce brusičské a kovářské. Dále také kurzy v oboru knihařství a kupříkladu základy práce s PC.

⁴⁸ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 137.

⁴⁹ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY, STŘEDNÍ ODBORNÉ UČILIŠTĚ VSČR. *Učební obory [online]*. Citováno 10. 3. 2011. Dostupné na: http://www.psprague.sky.cz/main/Ucebni_obory.html.

Uvedené kurzy jsou prováděny třemi formami, a to buďto denní studium, dálkové, nebo večerní studium. Dále je zde také častá spolupráce i se školami mimo věznici.⁵⁰

Veškerá vzdělávací činnost je pod záštitou a dle norem Evropských vězeňských pravidel, o kterých se zmiňuji v první části této kapitoly. Z těch také vychází **cíle a poslání tohoto Středního odborného učiliště**. Jedná se především o cílené a systematické působení na osobnost jedince, který spáchal trestný čin, a kterému je dána možnost si v průběhu dvou až tří let (podle studovaného oboru) dokončit vzdělání, které mu pak má být nápomocno při hledání práce na svobodě. Nejpodstatnější skupinou, je skupina mladistvých a věkem k mladistvým se blížící, a to z důvodů již zmiňovaných. Podstatná je zde také skutečnost, že výuční list, vysvědčení či jiné osvědčení o absolvování vzdělávání musí být dle zákona bez jasných znaků toho, že bylo vykonáno a uděleno právě ve vězení. I tímto prvkem se snaží penitenciární pracovníci a lidé, kteří se touto tematikou zabývají, předejít předvídatelné diskriminaci vzhledem k minulosti vězněných osob. Celkově můžeme tento systém hodnotit jako promyšlený a dobře fungující, v závěru mé práce se ovšem doberu i jistých návrhů na zlepšení, které by tuto činnost mohlo o nějaké to procento snad ještě zkvalitnit.

Činnost SOU VSČR je zajišťována pomocí odborných pracovníků. V školním roce 2008/2009 to bylo celkem 64 pracovníků, z toho 61 pedagogických a 3 pracovníci z oblasti administrativní (účetní, materiálový účetní a personalista). Všichni zaměstnanci jsou řazeni jakožto občanští zaměstnanci vězeňské služby. Vedle těchto zaměstnanců se v uvedeném roce podílelo na zkvalitňování výuky i 11 externích pedagogů.

Nyní se podrobněji podíváme na vzdělávací nabídku jednotlivých odloučených pracovišť Středního odborného učiliště Vězeňské služby České republiky.

Školské vzdělávací středisko Heřmanice: (dříve Školské vzdělávací středisko Opava). První vzdělávací kurzy zde proběhly ve školním roce 2008/2009, kdy do nabízených kurzů bylo přihlášeno celkem 40 odsouzených mužů. V nabídce vzdělávání

⁵⁰ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 137.

byly záuční kurzy jako Dělník v elektrotechnice (kapacita dvě třídy po deseti žácích) a Zámečnické práce (kapacita stejná jako v předchozím kurzu, tedy dvě třídy po deseti žácích). Rozvrhem bylo stanoveno více než 21 hodin týdně výuky, kdy v teoretické výuce to bylo 24 hodin výuky a v praktické 25 hodin, bráno týdně. Celková doba trvání kurzu byla stanovena na čtyři měsíce. Jednotlivé záuční kurzy jsou charakterizovány jako: **Kurz „Dělník v elektrotechnice“** - absolvent tohoto krátkodobého záučního kurzu je po teoretické i praktické stránce připraven vykonávat jednoduché elektrotechnické práce dle návodu a pod vedením osazovat a manipulovat s elektrotechnickými součástkami a montovat jednoduchá elektrotechnická zařízení. Po úspěšném absolvování kurzu a vykonání závěrečné zkoušky obdrží odsouzený potvrzení o absolvování kurzu. Délka kurzu činí dle potřeby 16 až 18 týdnů. **Kurz „Zámečnické práce“** - absolvent tohoto krátkodobého záučního kurzu je po teoretické i praktické stránce připraven vykonávat základní operace při ručním zpracování kovových i nekovových materiálů. Používá vhodné pracovní postupy, prostředky a měřidla při výrobě jednoduchých kovových i nekovových součástek. Po úspěšném absolvování kurzu a vykonání závěrečné zkoušky obdrží odsouzený potvrzení o absolvování kurzu. Délka kurzu činí dle potřeby 16 až 18 týdnů.⁵¹ Na konci února roku 2010 byly první kurzy dokončeny. Nedokončili je však všichni studenti (vězni), z celkového počtu 40 osob, zvládlo kurz dokončit „pouze“ 33 vězňů. Někteří z nich také byli nad rámec ocenění pochvalou, a to za výborné výsledky po dobu studia.⁵² Celkově zde již proběhly dva cykly studia těch nabízených kurzů, celkový počet absolventů je tedy (statistiky je do října 2010) 63 odsouzených.⁵³ V současné době, kromě studia nabízených záučních oborů, se uvažuje také o zřízení **svářečské školy**, kterou by měla pod záštitou externí

⁵¹ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Školské vzdělávací středisko – Věznice Heřmanice [online]*. Citováno 13. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-hermanice-73/skolske-vzdelavaci-stredisko-1095/>.

⁵² VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *První kurzy pořádané ŠVS skončili – Věznice Heřmanice [online]*. Citováno 13. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-hermanice-73/skolske-vzdelavaci-stredisko-1095/prvni-kurzy-poradane-svs-skoncily>.

⁵³ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Poradní sbor jednal o vzdělávání vězňů – Věznice Heřmanice [online]*. Citováno 13. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-hermanice-73/inzerce-190/poradni-sbor-jednal-o-vzdelavani-veznu>.

škola ve spolupráci s touto věznicí.⁵⁴ Pro odsouzené by tedy byla organizována škola svářečů, a v neposlední řadě také **školení řidičů vysokozdvížných vozíků, školení jeřábníků, školení vazačů a školení paličů**. Déle mají možnost se odsouzení v této věznicí zdokonalit i v práci **v oblasti výpočetní techniky**. V tomto případě jde o **kurz v akreditovaném testovacím středisku ECDL**, které se ve věznicí nachází a je v činnosti od roku 2006. Jak tvrdí sám speciální pedagog Mgr. Petr Hollmann, odsouzení jsou proškolení především v základech informačních technologií, v používání PC a správě souborů, v textovém editoru a v tabulkovém kalkulátoru. Již 111 odsouzených (bráno dle uveřejněných statistik do října 2010) úspěšně dokončilo tuto výuku a mohou se pyšnit „evropským řidičákem na počítač“.⁵⁵

Pro porovnání zde uvedu již přestěhované **Školní vzdělávací středisko Opava**. To bylo zřízeno v roce 1983, a to vzhledem k předchozím zkušenostem ve vzdělávání v ústavu pro mladistvé. Vzdělávací nabídka byla určena pro muže i ženy. Postupem času zde byly nabízeny kurzy jako **Elektrotechnická výroba, Dělník v elektrotechnice, kurz Zámečnických prací, Základy práce na PC a kurz Praktická rodinná škola**.

Školské vzdělávací středisko Pardubice: Dle informací, které zveřejňuje přímo Věznice Pardubice, jsou ve vzdělávací nabídce obsaženy kurzy jako **Výroba konfekce – dělník v konfekci, Výroba konfekce, Kurz společného stravování, Kurz základů výpočetní techniky, Kurz malířských a natěračských prací, Kurz základní školy a Kurz anglického jazyka**. Nabídka byla určena pro školní rok 2009/2010, její obsah ale do současné doby nebyl změněn. Díky informacím, které poskytla sama Věznice Pardubice, uvádím i informace ohledně doby studia, jeho typu a druhu ukončení

⁵⁴ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Vězni se budou učit řemeslu v bývalé trafostanici – Věznice Heřmanice [online]*. Citováno 13. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-hermanice-73/skolske-vzdelavaci-stredisko-1095/ucnovske-stredisko-manove-prostory-pro-praktickou-vyuku>.

⁵⁵ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Poradní sbor jednal o vzdělávání vězňů – Věznice Heřmanice [online]*. Citováno 13. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-hermanice-73/inzerce-190/poradni-sbor-jednal-o-vzdelavani-veznu>.

(dokladu), a to v tabulce č. 3: Nabídka vzdělávacích aktivit pro odsouzené – Věznice Pardubice.⁵⁶

<u>aktivita</u>	<u>doba studia</u>	<u>typ studia</u>	<u>druh dokladu</u>
Výroba konfekce - dělník v konfekci	2 roky	kombinované	výuční list
Kurz výroby konfekce	10 měsíců	kombinované	osvědčení
Kurz společného stravování	5 měsíců	kombinované	osvědčení
Kurz základů výpočetní techniky	3 měsíce	kombinované	osvědčení
Kurz malířských a natěračských prací	5 měsíců	kombinované	osvědčení
Kurz základní školy	5 měsíců	denní	osvědčení
Kurz anglického jazyka	5 měsíců	kombinované	osvědčení

Zdroj: VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Nabídka vzdělávacích aktivit pro odsouzené – Věznice Pardubice*

Školské vzdělávací středisko Plzeň – Bory: Zde je ŠVS zřízeno od roku 1983, a to pro obviněné, i pro odsouzené. V nabídce je zde možnost doplnit si vzdělání v oboru **Strojírenská výroba a Zámečnick** (tříletý kurz). Dále zde odloučené pracoviště SOU VSČR nabízí půlroční vzdělávací a rekvalifikační kurzy v oboru **natěrač, lakýrník, dělník v elektromechanice a kurz výpočetní techniky**.⁵⁷

Školské vzdělávací středisko Rýnovice bylo vybudováno již v roce 1981, tedy ještě před vznikem SOU VSČR v roce 1983, a to na popud tehdejšího ministra spravedlnosti Československé republiky. Na samotném začátku byla vytvořena pracovní

⁵⁶ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Nabídka vzdělávacích aktivit pro odsouzené – Věznice Pardubice [online]*. Citováno 13. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-pardubice-89/vzdelavani-231/nabidka-vzdelavacich-aktivit-pro-odsouzene-5572>.

⁵⁷ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Informace o práci odsouzených ve Věznici Plzeň [online]*. Citováno 13.3.2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-plzen-47/vnitri-diferenciace-846/informace-o-praci-odsouzenych-ve-veznici-plzen-6304>.

komise, jejíž náplní práce bylo vypracovat zásady postupu pro vytvoření výchovně vzdělávacího systému v českém vězeňství. Smyslem těchto zásad měla být příprava odsouzených na kvalifikovanou práci. Tak začala celá příprava a výstava jednotlivých učeben, dílen a prostorů pro vzdělávací činnost. V roce 1983, když vzniklo Střední odborné učiliště, tedy nic nebránilo tomu, aby se Věznice Rýnovice stala prvním odloučeným pracovištěm pro cílené vzdělávání osob odpykávající si svůj trest ve vězení. Jako první zde probíhala spolupráce s n.p. LIAZ, tudíž základním oborem pro studium zde bylo **strojírenství**. Po pádu komunismu, a po udílení hromadných amnestií, bylo zapotřebí hledat alternativu, jak využít a zkvalitnit prostory, které byly dříve využívány právě pro vzdělávání. Můžeme jen kvitovat, že nebyl jejich účel změněn, ba naopak došlo v těchto prostorách ke zlepšení podmínek pro výuku, například „teoretické třídy“, přibýly také další stroje a celkově byla pozvednuta úroveň vyučovacího prostředí. I v současné době je hlavním a nosným programem vzdělávání v oblasti strojírenství. A to přesněji v oborech **Obráběč kovů – dvouletý obor**, a **Obráběč kovů – tříletý obor**, v polovině devadesátých let byl jako pokus otevřen i jeden ročník oboru **Strojní mechanik**, a také záuční kurzy na profese **Brusič skla**, **Brusič – kulič**, **Brusič – hranař**, **Holič** a další. V současné době je v nabídce nový i kurz **Mačkář skla**. Kritériem pro přijetí odsouzeného do vzdělávání je ukončená základní škola, obстойné intelektové schopnosti, dostatečné délka trestu pro dokončení studia a samozřejmě adekvátní zájem ze strany samotného odsouzeného. Úspěšnost studia je prověřována, tak jako na „normální“ škole, závěrečnou učňovskou zkouškou. V tomto případě písemným testem, praktickou zkouškou a zkouškou ústní. Každý rok otvírá věznice dva první, dva druhé a jeden třetí ročník studia. Většinou se přihlašují vězni ve věkovém rozmezí 20 až 30 let, ale ani starší studenti nejsou výjimkou. Velice častá je otázka, co budou dělat ti vězni, kteří byli podmíněně propuštěni z výkonu trestu? Tito vězni dostávají od SOU nabídku, že si své studium mohou dodělat dálkově i na svobodě. Je důležité také podotknout, že celková úspěšnost dokončení vzdělání je nad hranicí 90%, to svědčí o dobrém přístupu ke studujícím vězňům, jejich dobré motivaci pro tuto činnost a kvalitě vyučování. To zajišťují čtyři stálí pedagogové, tři pedagogové externě pracující a šest mistrů odborného výcviku. Každý rok také Věznice Rýnovice dává svým klientům možnost **dokončit si základní vzdělání**. Umožňuje také **vzdělání v oblasti práce s PC**, **výuka cizích jazyků**. Počítače jsou zde využívány

především pro složitou práci a výuku CAD/CAM technologií, a to při zmiňovaných technických kurzech. Velký přínos také vidím v možnosti využívat vězeňský intranet, kde se mohou odsouzení dozvědět řadu novinek přímo z prostředí svého současného působení. V rámci volnočasových aktivit zde funguje **kroužek akvaristický a teraristický**, pro další zpestření a zkvalitnění volného času mají vězni k dispozici velmi dobře vybavenou knihovnu, a to nejen s knihami, ale i video a audio záznamy.⁵⁸

Školské vzdělávací středisko Světlá nad Sázavou je určeno pro vzdělávání žen ve výkonu trestu odnětí svobody. Jeho činnost byla zahájena ve školním roce 2001/2002, provoz je zajištěn pomocí pěti stálých a čtyřech externích učitelů, dále jsou tu také mistři odborného výcviku, odborné výchovy. Vzdělávací kurzy mají nejenže vhodně naplňovat program zacházení, a kladně přispět k praktické přípravě na zaměstnání, jsou také vhodnou náhradou v případě, že například ze zdravotních důvodů nemůže být odsouzená žena zařazena do pracovní činnosti. V současné době tvoří základ nabídky vzdělávání tyto kurzy: **Učební obor výroba konfekce** (dvouletý učební obor, 10 studentek v každém ročníku) je organizován formou denního studia, cílem je získání všeobecných, intelektuálních a odborných vědomostí z oblasti výroby konfekce, také manuální dovednosti jsou zde systematicky rozvíjeny pro další výkon profese šičky. Je zde také kladen velký důraz na znalosti a dovednosti z oblasti obsluhy stojů, práci s textilním materiálem a konstrukci stříhů.⁵⁹ Zde můžeme jasně vypořadovat, že je zde velice důkladně promyšlen systém propojení teoretického vzdělávání s výukou v praxi. Tak, aby se prohlubovaly vědomosti získané na základní škole, je zde zařazena také výuka českého jazyka, matematiky, občanské nauky, cizího jazyka, základů přírodních věd a pro podporu funkční gramotnosti také základy práce na PC. **Praktická rodinná škola** (délka výuky 5 měsíců, kapacita 16 žáků) je kurz určený především pro odsouzené mladistvé a odsouzené mladé dospělé, je vhodný především pro odsouzené ženy se splněnou základní docházkou, které mají kratšími tresty. Náplní tohoto kurzu je

⁵⁸ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Školské vzdělávací středisko – Věznice Rýnovice [online]*. Citováno 13. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-rynovice-48/vzdelavani-odsouzenych-227/skolske-vzdelavaci-stredisko-181>.

⁵⁹ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Školské vzdělávací středisko – Věznice Světlá nad Sázavou [online]*. Citováno 15. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou-93/vykon-vezenstvi-462/vzdelavani-veznenych-1054/vzdelavani-odsouzenych-5935>.

výuka českého jazyka, matematiky, základy společenských věd, výchova k občanství, ale také výuka vaření, ruční práce, hygiena a péče o tělo, a nesmíme opomenout také kurz práce na PC. **Základní škola** (délka výuky 10 měsíců, kapacita 16 žáků) je určena především pro odsouzené ženy s velkými nedostatky v základním vzdělání, velmi častý je zde ale i případ, že základní vzdělání zde zcela chybí (nebylo dokončeno). V tomto kurzu je rozvíjeno především trivium (čtení, psaní, počítání), dále jsou zde ale i předměty jakožto zeměpis, přírodopis, hudební výchova a ruční práce. **Základy výpočetní techniky** (délka výuky 5 měsíců, kapacita 9 žáků), **výuka češtiny pro cizince** (délka výuky 10 měsíců, kapacita podle potřeby), **základy kuchyňských prací** (délka výuky 5 měsíců, kapacita 16 žáků), **základy gramotnosti** (délka výuky 10 měsíců). Tak jak mnoho dalších věznic, i tato je ve spolupráci s dalšími školskými institucemi. Například se **střední školou SČMSD V Humpolci, které zajišťuje čtyřleté maturitní studium, a s Masarykovou univerzitou v Brně dálkové (kombinované) tříleté bakalářské studium**. Toto vzdělávací působení je vždy 21 hodin týdně, po dobu 10 měsíců.⁶⁰ Na hodnocení se podílí nejen zaměstnanci školského vzdělávacího střediska, ale jeho výsledky konzultují také s vychovateli, speciálními pedagogy a psychology z dané věznice. Celkově tedy můžeme hovořit o propracovaném intenzivním vzdělávacím působení na ženy ve výkonu trestu odnětí svobody. Vždy se ale musíme opírat o dobrou motivaci, zapojení vůle, píle, ochoty a snahy se něco naučit, a samozřejmě také o citlivý a profesionální přístup zaměstnanců. Úspěšnost žáků je pravidelně konzultována a je předmětem řešení.

Školské vzdělávací středisko Valdice bylo zřízeno 1. dubna 1983. V prvním školním roce 1983/1984 zde nastoupilo 26 studentů do prvního otevřeného oboru **Strojírenská výroba**, a to ve spolupráci s pracovníky SOU Jičín. Zároveň zde započalo vyučování v kurzech **1. třídy základní školy, následně pak 2. až 4. třída ZŠ**, a třetím stupněm bylo vzdělávání v rozsahu **5. až 8. třídy základní školy**. Ve spolupráci se svářčeskou školou (při k. p. Agrozet) vznikl **Kurz svářčeský**, jehož absolventi se mohli pyšnit svářčeským průkazem. Od školního roku 1995/1996 zde byl v nabídce také kurz

⁶⁰ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Školské vzdělávací středisko – Věznice Světla nad Sázavou [online]*. Citováno 15. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou-93/vykon-vezenstvi-462/vzdelavani-veznenych-1054/vzdelavani-odsouzenych-5935>.

Malíř – Natěrač a Základy výpočetní techniky, od dalšího roku přibývá i kurz **Brusič skla, Obrábění kovů a Obráběč kovů**. V roce 1997, kdy kromě těchto zmiňovaných kurzů se opět obnovil kurz Základní školy (ten byl zrušen pro malý zájem vlivem malého počtu vězňů, a to především díky změně sociálních skutečností od roku 1989) a otvírá se i nový odborný kurz **Knihář**. V posledních letech, tedy od roku 1998 přibyl jako poslední kurz **Německého jazyka**, a od roku 2000, vzhledem k nabývajícimu počtu vězňů nemluvících česky, také kurz **Český jazyk pro cizince**.⁶¹ V současné době spolupracuje Věznice Valdice se Soukromou střední podnikatelskou školou – ALTMAN s.r.o. v Jičíně. Ta nabízí odsouzeným tříleté **dálkové studium v oboru Ekonomika a podnikání** při zaměstnání, které je určeno pro absolventy tříletých učebních oborů, první maturitní ročník zahájil své studium ve školním roce 2003/2004. První maturitní zkoušky se tedy konaly 13. června 2006 a úspěšně tuto zkoušku složilo pět studentů.⁶² Například ale již v roce 2010 tuto zkoušku úspěšně složilo hned 16 studentů.⁶³ Zároveň bylo zahájeno jednání s **Biskupským gymnáziem Bohuslava Balbína** v Hradci Králové, kdy díky úspěšné dohodě mohla být v roce 2003 zahájena výuka v přípravném ročníku, a od školního roku 2004/2005 se mohla poprvé naplno rozjet maturitní třída v prvním ročníku tohoto gymnázia. V areálu střediska je také ubytovací komplex pro žáky školy, který je postupem času vždy modernizován a je

⁶¹ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Historie vzdělávání ve věznici Valdice [online]*. Citováno 15. 3. 2011. Dostupné na REPUBLIKY. *Střední odborné učiliště – současnost – Věznice Valdice [online]*. Citováno 15. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-valdice-95/vykon-vezenstvi-366/zamestnavani-odsouzenych-1305/skolske-vzdelavaci-stredisko-soucasnost>.

⁶² VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Maturita se skládá i ve valdickém vězení – Věznice Valdice [online]*. Citováno 15. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-valdice-95/vykon-vezenstvi-366/zamestnavani-odsouzenych-1305/maturita-se-sklada-i-ve-valdickem-vezeni>.

⁶³ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Střední odborné učiliště – současnost – Věznice Valdice [online]*. Citováno 15. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-valdice-95/vykon-vezenstvi-366/zamestnavani-odsouzenych-1305/historie-vzdelavani>.

⁶² VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Střední odborné učiliště – současnost – Věznice Valdice [online]*. Citováno 15. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-valdice-95/vykon-vezenstvi-366/zamestnavani-odsouzenych-1305/skolske-vzdelavaci-stredisko-soucasnost>.

⁶³ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Maturita se skládá i ve valdickém vězení – Věznice Valdice [online]*. Citováno 15. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-valdice-95/vykon-vezenstvi-366/zamestnavani-odsouzenych-1305/maturita-se-sklada-i-ve-valdickem-vezeni>.

zvětšována kapacita. V současné době je kapacita středního odborného učiliště 84 odsouzených.⁶⁴

Školské vzdělávací středisko Všeřdy vzniklo v roce 1990, a od roku 2008 má navýšenou kapacitu na celých 150 studentů, a to v rámci denního studia. V současné době nabízí toto školské vzdělávací středisko pět dvouletých učebních oborů **Sadovnické a květinářské práce, Práce ve stravování, Strojírenská výroba, Zpracování dřeva a elektrotechnická výroba**. Dále jsou v nabídce tříměsíční akreditované kurzy: **Stavební výroba, Květinářské práce, Strojírenská výroba, Ruční zpracování dřeva, Práce ve stravování, Malířské a natěračské práce a Kovářský kurz**. Mezi neakreditované kurzy spadá **Výroba rozvaděčů, Elektroinstalačních práce, Keramický kurz, Kurz reprografický a Práce na PC**. „Do studia bylo zařazeno ve školním roce 2010/2011 204 odsouzených, z toho 104 mladistvých. Do učebních oborů 62 odsouzených, z toho 21 mladistvých. Do odborných kurzů 142 odsouzených, z toho 83 mladistvých. Na konci 1. pololetí školního roku bylo v učebních oborech klasifikováno 42 žáků, z toho 16 mladistvých. V průběhu pololetí bylo vydáno celkem 91 certifikátů o absolvování kurzu, z toho 41 mladistvým odsouzeným. Dalšíh aktivit a kroužků, jako je například kroužek železničního modelářství, gastronomický kroužek, elektrotechnický nebo dřevoobráběcí, se účastnilo 48 odsouzených, z toho 17 mladistvých.“⁶⁵

Jak již bylo v ukázce vzdělávacích nabídek školských vzdělávacích středisek naznačeno, je zde velmi častá spolupráce i s jinými školskými institucemi, popřípadě organizacemi, které se vzděláváním zabývají. Jsou to kurzy a činnosti, které hodnotíme jako vzdělávací, avšak nejsou pod přímým dohledem Středního odborného učiliště Vězeňské služby České republiky. Například ve Věznici Horní Slavkov proběhl v říjnu roku 2010 rekvalifikační kurz pro práci s křovinořezem a benzínovou sekačkou, který

⁶⁴ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Střední odborné učiliště – současnost – Věznice Valdice [online]*. Citováno 15. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-valdice-95/vykon-vezenstvi-366/zamestnavani-odsouzenych-1305/skolske-vzdelavaci-stredisko-soucasnost>.

⁶⁵ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *První pololetí školního roku 2010/2011 – Věznice Všeřdy [online]*. Citováno 15.3.2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-vsehrdy-96/vzdelavani-352/1-pololeti-skolního-roku-2010-2011>.

byl zakončen zkouškou, a po jejím úspěšném absolvování získali vězni certifikát o způsobilosti k práci s těmito stroji, který má doživotní platnost.⁶⁶ Probíhá zde také program „3Z“, o jehož náplni a charakteristice jsem informovala výše, a v neposlední řadě také Kurz právního minima.⁶⁷

I ve Věznici Nové Sedlo jsou si vědomi důležitosti vzdělávacích aktivit. Tato věznice úspěšně spolupracuje již několik let se Soukromým odborným učilištěm a střední odbornou školou v Žatci, kde mají možnost odsouzení studovat v záúčném kurzu číšník. Pro výkon tohoto vzdělávání je nutné povolení přímo od ředitele věznice pro volný pohyb mimo věznici. Po úspěšném zakončení studia obdrží absolvent výuční list, který mu má být ku pomoci při hledání zaměstnání po propuštění na svobodu.⁶⁸ Celkově jsou v nabídce vzdělávacích aktivit v této věznici kurzy českého jazyka, právního minima, kurz společenské výchovy, základy zdravé výživy a zdravý životní styl.⁶⁹ Také lekce výpočetní techniky, kde se vězni vzdělávají v jednotlivých oblastech historie výpočetní techniky, jejího využití a základní práce s PC – od zapojení až po práci v programech World a Excel.⁷⁰ Velmi čerstvě, a to v lednu roku 2011, byla zahájena činnost truhlářské dílny, díky níž se odsouzení opět učí pracovním návykům a také odpovědnosti za svou práci.⁷¹ I v této věznici byl uplatněn projekt „Život po

⁶⁶ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Rekvalifikační kurz – Věznice Horní Slavkov [online]*. Citováno 15. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-horni-slavkov-74/vzdelavani-a-zamestnavani-odsouzenych-819/rekvalifikacni-kurz-5649>.

⁶⁷ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Vzdělávání a zaměstnávání odsouzených – Věznice Horní Slavkov [online]*. Citováno 15. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-horni-slavkov-74/vzdelavani-a-zamestnavani-odsouzenych-819/>.

⁶⁸ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Vzdělávání odsouzených – Věznice Nové Sedlo [online]*. Citováno 16. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-nove-sedlo-81/vzdelavani-veznu-967/vzdelavani-odsouzenych-4462>.

⁶⁹ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Profilace věznice – Věznice Nové Sedlo [online]*. Citováno 16. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-nove-sedlo-81/vykon-trestu-764/profilace-veznice-4480>.

⁷⁰ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Odsouzení se vzdělávají v obsluze PC – Věznice Nové Sedlo [online]*. Citováno 16. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-nove-sedlo-81/vzdelavani-veznu-967/odsouzeni-se-vzdelavaji-v-obsluze-pc-4497>.

⁷¹ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Spolupráce věznice Nové Sedlo s nestátními neziskovými organizacemi [online]*. Citováno 16. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-nove-sedlo-81/spoluprace-s-ostatnimi-slozkami-a-organizacemi-472/spoluprace-veznice-nove-sedlo-s-nestatnimi-neziskovymi-organizacemi>.

vězení“, a v rámci tohoto projektu byla vězňům osobám poskytnuta možnost kurz práce s benzínovou sekačkou a křovinořezem. A jak sami vězni hodnotí tento rekvalifikační kurz? „*první den jsem měl hlavu jak pátrací balon, těch informací bylo hodně, jak zacházet s pilou, techniky řezu, bezpečnost práce, bylo toho opravdu hodněaž druhý den, kdy jsem měl možnost teorii propojit s praxí to dostalo šťávu“* , „..... to, že jsem obdržel osvědčení mi pomůže, jsem v kontaktu s budoucím zaměstnavatelem, který odbornou způsobilost vyžaduje“ , „... před výkonem trestu jsem pracoval v lese, chci se za pár týdnů k této práci vrátit a jsem rád, že mám papíry na pilu“⁷² Z této výpovědi je zcela patrné, jak si i samotní vězni uvědomují význam vzdělávání, které nabývají v rámci různých kurzů, a jak v něm spatřují i velkou naději do budoucna.

A kupříkladu ve Věznici Znojmo mají odsouzení vězni možnost navštěvovat rekvalifikační kuchařský kurz, který obsahuje jak přípravu teoretickou, tak i praktickou. Kdy teorie je v rozsahu 168 hodin a praxe 432 hodin. Kurz je zakončen závěrečnou zkouškou. Pro zajímavost zde uvádím celkový počet absolventů, kteří již tímto kurzem prošli, ve výkonu trestu s ostrahou to bylo 175 mužů a ve výkonu trestu s dozorem 63 mužů.⁷³

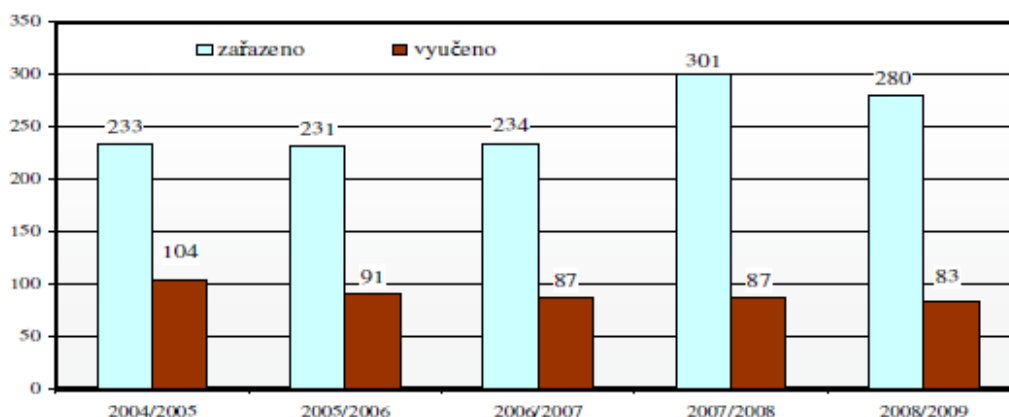
Pro představu úspěšnosti uvádím obrázek grafu *Úspěšnosti v učebních oborech* (obrázek č. 2), kde jsou zařazeni odsouzení vězni a jako druhý obrázek grafu *Úspěšnosti v odborných a všeobecně vzdělávacích kurzech*⁷⁴ (obrázek č. 3).

⁷² VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Projekt „Život po vězení“ finišuje – Věznice Nové Sedlo [online]*. Citováno 16. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-nove-sedlo-81/vzdelavani-veznu-967/projekt-zivot-po-vezeni-finisuje>.

⁷³ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Kuchařské kurzy ve Znojmě – Věznice Znojmo [online]*. Citováno 16. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-znojmo-98/aktualni-zpravy-1021/kucharske-kurzy-ve-znojme>.

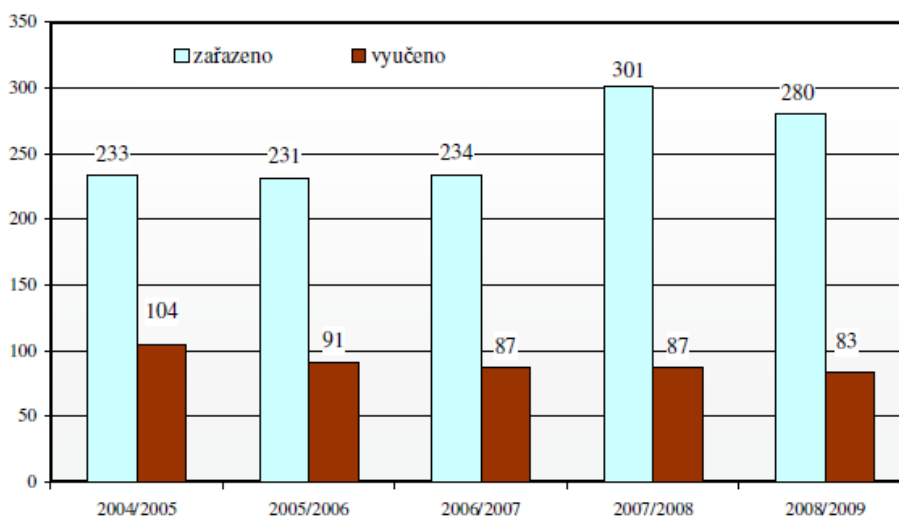
⁷⁴ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Výroční zpráva Vězeňské služby České republiky za rok 2009 [online]*. Citováno 16. 3. 2011. Dostupné na: http://vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/plugin-annual_report_2009-Correct.pdf.

Učební obory

Obr.č.2: Úspěšnost v učebních oborech (zdroj: web Vězeňské služba České republiky: http://vsqr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/plugin-annual_report_2009-Correct.pdf)

Odborné a všeobecně vzdělávací kurzy

Obr.č.3: Úspěšnost v odborných a všeobecně vzdělávacích kurzech (zdroj: web Vězeňské služba České republiky: http://vsqr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/plugin-annual_report_2009-Correct.pdf)

Potom, co jsme si představili nabídku Středního odborného učiliště Vězeňské služby České republiky a vzdělávací možnosti věznic, vyvstává otázka, kde a jak se mohou vzdělávat vězni s vyšším vzděláním, v tomto případě tedy ti, kteří mají již maturitní zkoušku, a mají zájem o vysokoškolské vzdělání. Jak je patrné tuto možnost SOU VSČR neumožňuje. Proto s touto nabídkou přišla Ekonomicko-správní fakulta Masarykovy univerzity v Brně. Jedná se o **projekt EPLLA** (celým názvem „Engaging of Prisoners in Life-Long Learning Activities“ = Zapojení vězňů do aktivit celoživotního vzdělávání). Jak je patrné již z názvu, jedná se o projekt distančního a celoživotního vzdělávání osob v trestu odnětí svobody. Vznikl v rámci projektu SOKRATES, jehož podstatou je organizovat projekty ve vědě a vzdělávání. Jednou z jeho podprogramů je projekt GRUNDTVIG (zaměřen na vzdělávání dospělých) a obsahuje tyto čtyři činnosti: - Evropské projekty spolupráce

- Projekty vzájemné výměny zkušeností
- Individuální granty
- Projekty vytváření sítí institucí.⁷⁵

Projekt EPLLA patří do projektu vzájemné výměny zkušeností, a to v rámci účastnických zemí (Česká republika, Dánsko, Itálie, Severní Irsko a Malta). Na Masarykově univerzitě byl zahájen v roce 2002 a v roce 2004, dle předchozího plánu, ukončen. „*Hlavním cílem projektu je zapojit vězně do procesu celoživotní vzdělávání, což povede ke zvýšení jejich znalostí, vědomostí a pozitivních návyků. Zvýší se tak šance na získání zaměstnání po propuštění a sníží se riziko recidivy. (...) V rámci projektu EPLLA se doposud uskutečnilo 5 workshopů, spojených s návštěvami věznic a prohlídkami vzdělávacích systémů ve vězení. Výstupem prvního roku trvání projektu je společná analýza vězeňských systémů v jednotlivých partnerských zemích a vytvoření společného pracovního týmu. Výstupem druhé fáze projektu EPLLA bude evaluační zpráva pro jednotlivé vězeňské vzdělávací systémy, která bude navazovat na analýzu provedenou v prvním roce trvání. Na jejím základě budou přijata doporučení pro konkrétní opatření v účastnických zemích. V rámci české části druhého roku trvání projektu Ekonomicko-správní fakulta MU zprovozní systém distančního vzdělávání*

⁷⁵ MASARYKOVA UNIVERZITA. *Projekt EPLLA [online]*. Citováno 16. 3. 2011. Dostupné na: http://www.rect.muni.cz/tk/200401/PDF/TK_28_esf_projekt_eplla.pdf.

vězňů a následně bude přijata do organizace EPLLA, které sdružuje evropské organizace spolupracující na vzdělávání vězňů.“⁷⁶

Podmínkou pro přijetí osoby ve výkonu trestu je ukončené středoškolské vzdělání s maturitou, úspěšné vykonání přijímací zkoušky (formou Testu studijním předpokladů), úhrada školného (v akademickém roce 2004/2005 činilo školné 15.000,- až 18.000,- Kč za semestr, dle studovaného oboru). V nabídce celoživotního studia pro odsouzené osoby jsou obory management, bankovníctví, veřejná ekonomika a správa, regionální rozvoj a správa, regionální rozvoj a cestovní ruch. Celý projekt tohoto druhu vzdělávání si klade za cíl zmírnit izolaci, ve které se většina osob, žijící nějaký čas ve vězení nachází, zároveň se snaží vytvořit jakou si síť součinností mezi vězeňskými institucemi a organizacemi, který by mohly zpozitivnit nejen samotný pobyt ve výkonu trestu, ale hlavně přispět ke zlepšení podmínek života po propuštění na svobodu.⁷⁷

Dalším, neméně významným penologickým projektem byl v druhé polovině devadesátých let **projekt „New Choices“**. Jednalo se o spolupráci sedmi zemí Evropské unie (Velká Británie, Francie, Německo, Španělsko, Holandsko, Finsko, Řecko), a hlavním cílem projektu, byla podpora osob, které si v průběhu svého trestu odnětí svobody rozšířili vzdělání, tudíž získali určitou profesní kvalifikaci. Může se na první pohled zdát, že se jedná pouze o určité teoretické poznatky a výzkumy, s tím by se ale takovýto projekt rozhodně nespokojil. Proto byla východiskem teoretických zjištění návrh konkrétních praktických opatření:

1. V individuálních programech zacházení stanovovat i cíle „vnější“, které by měli jedinci pomoci po propuštění z výkonu trestu na svobodu, a ne jenom cíle „vnitřní“ které mají jedince pomoci „přečkat“ čas strávený za mřížemi. Konkrétněji jsou to oblasti bydlení, finanční situace a pracovního začlenění.

⁷⁶ MASARYKOVA UNIVERZITA. *Projekt EPLLA [online]*. Citováno 16. 3. 2011. Dostupné na: http://www.rect.muni.cz/tk/200401/PDF/TK_28_esf_projekt_eplla.pdf.

⁷⁷ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Výkon vězeňství – Vazební věznice Brno [online]*. Citováno 16. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-brno-20/vykon-vezenstvi-821/>.

2. Navazovat a rozvíjet kontakty a vztahy s organizacemi, kterou jsou velmi často v kontaktu s vězni po propuštění na svobodu. Jedná se především o potencionální zaměstnavatele, organizace zabývající se přímou pomocí (charita, církve, a tak dále) a další organizace a instituce, které by mohly být v takovéto nelehké životní situaci tomuto člověku nápomocny. V rámci toho také organizovat setkání lidí (propuštěných vězňů), kteří již takovouto situací prošli, a mohou se svými zkušenostmi podělit i s lidmi, kteří jsou na svobodě teprve krátce.

3. Pravidelně aktualizovat tuto „sít' kontaktů“ a umožnit ještě vězněným osobám mít ji k dispozici. To znamená vypracovat jakousi „příručku – Co dělat, když...“, která bude přehledná a pro vězněné osoby (vzhledem k jejich často nízkým intelektuálním schopnostem) pochopitelná. Tak, jak ji například zpracoval *Bajcura, L. Práva vězně: od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody (Praha: Grada, 1999. ISBN: 80-7169-555-6)*. Pozoruhodné ale je, že 3s podobnou myšlenkou jsme se setkali již v roce 1930, kdy v týdenním časopise „*Noviny*“ byly přímo pro vězně uveřejněny veškeré kulturní, hospodářské a politické informace, společně s nabídkou pracovních míst. Nezbývá, než se zamyslet nad tím, proč se od roku 1930 v tomto nepokračovalo, nezdokonalovalo a proč se s tímto nápadem musí přicházet tak trochu opětovně.

4. V návaznosti na předchozí bod je zde poslední doporučení, které se týká poskytování systematického poradenství propuštěným vězňům. V České republice mají tuto službu na starost sociální pracovníci (povětšinou pracovníce) a kurátoři sociální péče, často ve spolupráci s pracovníky probační a mediační služby.⁷⁸

⁷⁸ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 131-136.

Jak je tedy patrné z této kapitoly, nejvýraznější překážkou pro lepší život „propuštěnců“ (tedy osob, kteří si již odpykali trest odnětí svobody a nyní jsou na svobodě) se zdá být dosažené nízké vzdělání. Je tedy prvotním závěrem vězeňských institutů, a to jak bylo zmiňováno i v praktických výstupech projektu „New Choices“, to, aby měli vězněné osoby možnost si toto vzdělání rozšiřovat a případně i následně rozšiřovat pomocí různých kurzů a vzdělávacích aktivit. Největším rizikem v případě životní změny, jako je propuštění do svobodné společnosti, je totiž nezaměstnanost, pocit bezmoci a velmi častá následná recidiva trestného činu. Pro ukázkou uvádím tabulku statistického výpisu *Podílu osob pouze se základním vzděláním ve vzdělanostní skladbě osob ve výkonu trestu odnětí svobody v České republice, a to do konce roku 2001* (tabulka č.4).⁷⁹

Podíl osob pouze se základním vzděláním ve vzdělanostní skladbě osob ve výkonu trestu odnětí svobody v České republice (stav k 31. 12. 2001)				
<u>Vzdělání</u>	<u>Muži</u>	<u>Ženy</u>	<u>Celkem</u>	<u>Procenta</u>
Negramotný	14	1	15	0,11%
Zvláštní škola	695	47	742	5,35%
Nedokončené základní vzdělání	587	41	628	4,53%
Úplné základní vzdělání	4 963	232	5 195	37,46%
Vyučen bez maturity	4 936	127	5 063	36,51%
Učební obor s maturitou	276	15	291	2,10%
Stř. odb. bez maturity	791	19	810	5,84%
ÚSO s maturitou	671	58	729	5,26%
Úplné střední všeobecné	183	17	200	1,44%
Bakalářské	2	0	2	0,01%
Vysoká škola (jiné než bakalářské)	180	13	193	1,39%
Celkem	13 298	570	13 868	100%

(Zdroj: původně Statistická ročenka Vězeňské služba České republiky pro rok 2003, s. 47. Nyní: VALACHOVÁ, M. *Všeobecné a profesní vzdělávání vězňů*. České Budějovice, 2005. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Zdravotně sociální fakulta. Katedra (nezjištěna). Vedoucí práce J. Hála)

⁷⁹ VALACHOVÁ, M. *Všeobecné a profesní vzdělávání vězňů*. České Budějovice, 2005. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Zdravotně sociální fakulta. Katedra (nezjištěna). Vedoucí práce J. Hála.

V závěru této kapitoly, bych ráda uveřejnila informace z článku, který byl napsán v roce 2004 a uveřejněn ve slovenském časopise Čas.sk, autorkou je Jarmila Andrejčáková. Jeho obsah se týká právě vzdělávání vězňů, konkrétně zmiňovaného projektu EPLLA. Dozvíme se, jak byly pro vězně náročné přijímací zkoušky, jak se na ně vězni sami připravovali, a jaká byla jejich úspěšnost (ze šesti přihlášených jeden neuspěl). Také to, jak samotné studium probíhá je poměrně zajímavé. Vězni si musí studium platit sami. Ve většině případů ovšem nemají ani na zaplacení svého pobytu ve vězení, a vzhledem k tomu, že jeden semestr na univerzitě stojí až osmnáct tisíc, je v tomto případě nutná pomoc z vnější. Často tedy studium platí přítelkyně, rodina, známí. A co se týče plnění zkoušek, některé mohou vězni plnit „ze svého“ zázemí, tedy z věznice, některé ale musí skládat přímo na fakultní půdě. Proto, aby měli vězni ke studiu také přijatelné podmínky, byla zřízena internetová komunikace mezi věznicí a univerzitou, kde mohou vězni konzultovat a radit se. Často využívají také konzultací přímo se svým vychovatelem, speciálním pedagogem či psychologem z „jejich věznice“. Samotní vězni jsou si vědomi toho, jaká příležitost jim byla umožněna, a dle slov psycholožky Vazební věznice Brno si toho také velmi váží. Domnívá se, že by vězni neriskovali ztrátu možnosti studovat na vysoké škole například tím, že by si během přednášek zašli s kamarády na pivo, a podobně. A jak bude řešena otázka, kdy bude vězeň propuštěn například v polovině studia na svobodu? Své studium si může dokončit na svobodě. Je zde poukázáno také na to, že vězňů, kteří si mohou zvýšit vzdělanost studiem na vysoké škole je poměrně málo. Avšak ti, kteří se do projektu přihlásí, jsou vnitřně rozhodnuti pro jeho dokončení. A to i vzhledem ke skutečnosti, že se mohou učit jen ve svém volném čase. Ostatní jsou tedy hrát fotbal, nebo sledují televizi, a oni musí zasednout nad učebnice a studovat. A co na to celé veřejnost? Dle slov tehdejšího ředitele Vazební věznice Brno, Lud'ka Kuly, není tato možnost laickou veřejností vnímána pozitivně. A to především proto, že si mylně myslí, že na to vězni snad ani nemají právo, nebo nemají podstatné informace o tom, jak studium probíhá.

I z tohoto článku je patrné, jak významné je vzdělávání osob odpykávající si svůj trest ve vězení. Je samozřejmostí, že úkol rozšiřování vzdělání není snadný ani pro jednu ze zúčastněných stran – pro osoby odsouzené ve výkonu trestu, pro osoby toto vzdělání poskytující, pro organizace, které se tímto zabývají, a dokonce ani pro osoby,

kteře se s vězňenými osobami setkávají po jejich propuštění. To je zřejmé především z posledního odstavce článku. Měli bychom si ale uvědomit, že jak již bylo řečeno v samotné první kapitole diplomové práce, každý člověk je člověkem ve své nejhlubší podstatě, tudíž má svá práva, která mu nikdo nemůže odeprít.

1.3 Podíl jednotlivých penitenciárních profesí na vzdělávání odsouzených

Do této chvíle jsme věnovali pozornost pouze osobám ve výkonu trestu odnětí svobody, ve výkonu vazby, nebo organizacím, které mají ve svém popisu práce jednání s těmito osobami. V této kapitole bych ráda představila jednotlivé profese, které jsou ale, jak se říká „na druhé straně“, oproti vězňeným osobám. Oproti osobám, které si svůj trest odpykávají ve vězení, jsou tyto osoby pod velkým profesním tlakem, mají zcela jiné hodnoty, náplň času (volného i pracovního) a jejich role ve společenském žití je také zcela odlišná. Jedná se o osoby, které mají v popisu své práce zacházení s vězni a péči o ně. A tak, jako lékaři pečují o životy lidí, tyto osoby pečují o životy vězňů. Proto i oni podepisují po přijetí do služebního poměru **přísahu**: „*Slibuji, že budu čestným, statečným a ukázněným příslušníkem Vězeňské služby České republiky. Svě síly a schopnosti vynaložím ve prospěch společnosti tak, abych chránil práva občanů, veřejný pořádek a bezpečnost a ústavní zařízení České republiky, a to i s nasazením vlastního života. Při plnění svých služebních povinností se budu řídit ústavou a zákony a v souladu s nimi i rozkazy a pokyny svých nadřízených. Tak přísahám.*“⁸⁰ Touto přísahou (mimo jiné) je tedy člověk zařazen mezi příslušníky Vězeňské služby České republiky. Minimálním požadavkem z oblasti vzdělání je pro praporčické hodnosti středoškolské vzdělání zakončené maturitou, pro hodnosti důstojnické, vzdělání bakalářské. Vzhledem k náročnosti přijímacího řízení je v průměru přijat pouze jeden z pěti až sedmi uchazečů.⁸¹

⁸⁰ MALÁ, D. *Vězeňství po česku*, s. 76.

⁸¹ MARÁDEK, V. *Výkladový slovník penologie – Příslušník vězeňské služby*, s. 63.

Legislativní rámec všech pracovníků VSČR je obsažen v **zákoně č. 555/1992 Sb. O Vězeňské službě a justiční stráží**, který vzešel v platnost 1. ledna 1993.⁸² Jeho poslední a doposud platná novelizace je vázána k datu 3. prosince 2003.⁸³ V tomto zákoně jsou mimo jiné stanoveny také úkoly vězeňské služby, které jsou pro chod a organizaci tohoto zařízení zcela nepostradatelné. Přijetím tohoto zákona také došlo ke zrušení dřívějšího Sboru nápravné výchovy a vznikla zcela nová podoba Vězeňské služby České republiky.⁸⁴ Zásadní změny vynikly především v odbourání militantního pojetí celého vězeňského systému, naopak začalo být vězeňství chápáno jako účinný systém sociálních služeb, který má napomáhat vězněným osobám ve změně chování a následné reintegraci tohoto jedince do společnosti. Přesněji se vymezila pravidla a povinnosti příslušníků VSČR, na Ministerstvu spravedlnosti vzniklo oddělení pro vězeňství a tvorba zcela závazných předpisů byla převedena na legislativní odbor Ministerstva spravedlnosti České republiky.⁸⁵ Dalším zákonným opatřením je **Rozkaz ministra spravedlnosti č. 17/1992, kterým je vydán Organizační řád Vězeňské služby, a nepostradatelně také Evropská vězeňská pravidla**⁸⁶ (více o nich v kapitole 1.2).

Tak, abychom mohli pochopit chod tak složitého zařízení, jako je věznice, a tím i práci jednotlivých penitenciárních pracovníků, musíme nejdříve objasnit to, jaká je celková organizační struktura VSČR. K tomu nám poslouží obr. č. 4.: *Organizační struktura Vězeňské služby České republiky*⁸⁷, který přikládám do příloh (Příloha IV.). Z tohoto modelu je jasné, že každé oddělení má svého vedoucího, který má na starost

⁸² HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 51.

⁸³ *Zákon č. 555/1992 Sb. O vězeňské službě a justiční stráží [online]*. Citováno 21. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.epravo.cz/top/zakony/sbirka-zakonu/zakon-ze-dne-3-prosince-2003-kterym-se-meni-zakon-c-5551992-sb-o-vezenske-sluzbe-a-justicni-strazi-ceske-republiky-ve-zneni-pozdejsich-predpisu-a-nektere-dalsi-zakony-4775.html>.

⁸⁴ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 51.

⁸⁵ ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*, s. 91.

⁸⁶ ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*, s.91.

⁸⁷ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Organizační struktura Vězeňské služby České republiky [online]*. Citováno 21. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/organizacni-struktura-2/>.

chod svého oddělení a své podřízené. Do přímého styku s vězňenými osobami však nepřijdou všechny osoby pracující ve věznici. Mezi hlavní zaměstnance, kteří do přímého styku s osobami ve VTOS a VV přijdou, patří ředitelé a jejich zástupci, vedoucí oddělení vazby a trestu, vrchní inspektoři strážní a eskortní služby, justiční stráž a strážní.⁸⁸ Pro nás jsou ale více podstatné osoby, které jsou v každodenním styku s vězňenými osobami, a které se také například podílejí určitým způsobem na vzdělávání těchto osob a jejich další intelektuální rozvoj. Mezi tyto osoby patří **dozorce**, ten „*provádí soustavnou kontrolní a dozorčí činnost, odpovídá za dodržování stanoveného pořádku a kázně ze strany vězňených, vykonává jejich prohlídky, prohlídky cel nebo ložnic, ve výkonu vazby zajišťuje výdej stravy a další nezbytné úkoly.*“⁸⁹ Pro bezpečné, humánní, účinné zacházení s vězňenými osobami, které je také dle norem vnitřního řádu věznice, musí dodržovat následující zásady: nekompromisnost a důslednost při vyžadování dodržování a plnění povinností ze strany vězňených osob, trpělivost, korektnost, humánnost (nikdy neponižovat ani nezesměšňovat vězně), slušné chování i ve verbálním projevu (vždy v každé situaci vykat), plnit sliby, které ale jsou v souladu s vnitřním řádem a pravidly věznice, nesnižovat věci a události, které mohou být pro vězňeného důležité (příchod pošty, a tak dále), zachovávat pracovní dekorum i před vězni (nikdy se v jejich přítomnosti nebavit o služebních věcech, a na druhou stranu ani informace o vězňích neprobírat s kolegy v přítomnosti vězňených), od vězňů si udržovat pracovní odstup („nezaplést se s nimi“). Dále také nekompromitovat kolegu (uvědomovat si, že všichni „jsme ne jedné lodi“ a jde nám o jeden hlavní cíl), v jistých chvílích se chovat „jako člověk ke člověku“ (dovolit si i jednání, která se mohou na první pohled zdát neformální, avšak nejsou v rozporu s předpisy – připálit vězňenému cigaretu, sdělit čas, atd.), dbát na důslednost, ale zároveň i lidsky pozitivní přístup (a to především v jednání s mladistvými vězni) a nedělat rozdíly mezi vězňenými osobami (a to ani v případě, že se jedná jednice s handicapem).⁹⁰

⁸⁸ SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie II. – Teorie a praxe zacházení s vězňenými*, s. 11.

⁸⁹ SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie II. – Teorie a praxe zacházení s vězňenými*, s. 12.

⁹⁰ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 56.

Za specialisty, kteří ve vězeňství pracují, jsou považováni psychologové, speciální pedagogové, sociální pracovníci (sociální pracovníce), případně sociologové. Mezi externí specialisty patří externí psychiatři a duchovní. V současné době jsou tyto funkce již civilní.⁹¹ Všechny tyto osoby se musí vyznačovat speciálními vlastnostmi a pevnými charaktery, a to proto, aby u vězňů, a mnohdy i u dalších zaměstnanců, vzbuzovali přirozený respekt a autoritu. Například osobnost **psychologa**, tyto vlastnosti musí mít zcela nepopíratelně. Vzhledem ke své profesi ho vyhledávají nejen osoby odsouzené a ve výkonu vazby, ale také samotní zaměstnanci. Často také zprostředkovává komunikaci mezi jednotlivými zaměstnanci, a také mezi zaměstnanci a vězni, stává se tak jakýmsi „katalyzátorem vztahů“.⁹² V popisu své práce má především garanci odborné psychologické činnosti u odsouzených osob a odbornou úroveň programu zacházení. Dále také provádí psychologickou diagnostiku vězňů, metodicky usměrňuje vychovatele, vyjadřuje se k návrhům o přerušení výkonu trestu, zařazení osoby do pracovní skupiny a skupiny vzdělávací či rekvalifikační, povolování volného pohybu mimo věznici (například v rámci pracovního procesu, nebo v průběhu externího vzdělávání), účasti vězněné osoby na aktivitách mimo prostory věznice, často řeší ztížený psychický stav obviněných při nástupu do výkonu vazby. Podílí se také na přijímacím řízení uchazečů o pracovní post ve věznici.⁹³

Speciální pedagog, člověk, který je velmi často v přímém kontaktu s odsouzenými osobami, ručí za odbornou úroveň programu zacházení, provádí pedagogickou diagnostiku, podílí se na výběru odsouzených, kteří jsou navrhováni do pracovní skupiny, zabezpečuje všeobecné a profesní vzdělávání odsouzených, poskytuje poradenskou a pedagogickou pomoc, intenzivně se věnuje osobám, kteří jsou v krizových psychických stavech, a mnoho dalšího. Do jeho kompetence také spadá metodické vedení vychovatelů a pedagogů volného času.⁹⁴ Speciální pedagog ve

⁹¹ MAŘÁDEK, V. *Výkladový slovník penologie – Specialista*, s. 87.

⁹² HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 58.

⁹³ SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie II. – Teorie a praxe zacházení s vězněnými*, s. 14.

⁹⁴ SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie II. – Teorie a praxe zacházení s vězněnými*, s. 12-13.

vězeňství by měl mít dosažené vysokoškolské vzdělání v oboru *Speciální pedagogika*.⁹⁵ Bohužel ještě v dnešní době je tento post velmi často obsazen jedinci, kteří mají jiný typ pedagogického, mnohdy i nepedagogického, vzdělání. Bylo jim pouze doporučeno doplnění si jakéhosi pedagogického minima, které je ale v realitě zacházení s vězni zcela nedostačující.⁹⁶

Sociální pracovník, další z řady specialistů z penitenciárních profesí. V našich českých podmínkách se spíše uchýlili ženy, jakožto pracovníce na tomto postu, proto se více setkáme s pojmenováním **sociální pracovníce**. To ale neznamená, že by toto povolání nemohli dělat také muži. Základní náplní práce je zde samostatná sociální práce, která má připravovat vězněné osoby na přechod do svobodné společnosti. Tato činnost se uskutečňuje především prostřednictvím sociálně právního poradenství, a to často ve spojitosti s pracovníky probační a mediační služby, městskými a obecními úřady, sociálními úřady, s úřady práce a organizacemi poskytující pomoc, jako je například charita. Jak již ale bylo řečeno v předchozí kapitole, velkým nešvarem sociálních pracovníků je tak velká snaha o pomoc, která může až přerůst v jistý druh paternalismu, a ten rozhodně není vězňům v ničem přínosem.⁹⁷ Naopak to, co je mnohdy naprosto nepostradatelné, je zprostředkování navazování kontaktů s blízkými osobami odsouzených a zprostředkování sledování vývoje dítěte, jehož matka jej vychovává ve věznicích.⁹⁸

Zdánlivě podobnou profesí se může jevit **sociolog**. Avšak ten je odborným zaměstnancem, který „zajišťuje analytickou a poradenskou činnost na úseku personální práce, výkonu trestu a vnějších vztahů v rámci dislokace věznic. Provádí průběžné i cílené sledování a analýzu sociálních vztahů.“⁹⁹ Jeho zastoupení v českých věznicích je však stále ještě výjimečné.

⁹⁵ PIPEKOVÁ, J. A KOL. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*, s. 199.

⁹⁶ SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie II. – Teorie a praxe zacházení s vězněnými*, s. 13.

⁹⁷ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 60-61.

⁹⁸ SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie II. – Teorie a praxe zacházení s vězněnými*, s. 15.

⁹⁹ SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie II. – Teorie a praxe zacházení s vězněnými*, s. 14.

Velice významnou profesí, která se ale dočkala uznání, až v několika posledních desetiletích je post **duchovního**. I ten patří mezi specialisty v zacházení s osobami žijícími ve věznicích. Jeho činnost se řídí zákonem č. 3/2002 Sb. O církvích a náboženských společnostech.¹⁰⁰ Duchovní službu může vykonávat buď dobrovolník, nebo určený kaplan, který je součástí *Vězeňské duchovenské péče*.¹⁰¹ Tato organizace byla založena v roce 1994 a má také svůj vlastní kodex, podle něhož se řídí.¹⁰² Osobnost duchovního je velmi podstatná v procesu nápravy odsouzené osoby. Tu motivuje k uvědomění si svého činu, jeho následků a vede k jakémusi očištnému aktu přijetí – sebe sama, trestu i vidiny lepší budoucnosti. To vše by mělo vést k nalezení lepšího smyslu života, a tím i snížení procentuality možné recidivy.¹⁰³ Často také motivuje jednotlivé členy penitenciárního týmu k lepší spolupráci a komunikaci.¹⁰⁴ Tak jako jiní duchovní, je vázán zpovědním tajemstvím. Avšak vzhledem ke specifičnosti prostředí, podléhá jistým opatřením a omezením. Sami duchovní však velmi dobře vědí, jak se mají zachovat, aby „neublížili“ osobě, která se mu zpovídá, a zároveň neporušili daná pravidla.¹⁰⁵

Profese **lékaře** nebyla v základním výčtu specialistů, a však dle mého názoru, mezi specialisty zcela neodmyslitelně patří. I on musí vyjadřovat přirozenou autoritu a profesionalitu. Můžeme říci, že se v mnoha případech jedná o „nejpopulárnější“ osobu, která je ve styku s odsouzenými osobami. A to především proto, že sami vězni k němu upínají své naděje. Někdy reálné (kdy je jejich zdravotní stav opravdu mimo

¹⁰⁰ *Zákonem č. 3/2002 Sb. O církvích a náboženských společnostech [online]*. Citováno 21. 3. 2011. Dostupné na: http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?kam=zakon&c=3/2002.

¹⁰¹ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 59.

¹⁰² VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Kodex duchovní služby [online]*. Citováno 21. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/duchovni-sluzba-1287/vezenska-duchovenska-pece-1196/kodex-duchovni-sluzby>.

¹⁰³ ECHTERMEYER, P. *Die Botschaft des Heiligen Vaters Johannes Paul II. Zur Feier des Jubiläums in den Gefängnissen. 9. Juli 2000. Ihr Inhalt und Ihre Bedeutung bei der Frage nach der „Menschenwürde im Strafvollzug?“ Impulsreferat im Rahmen Tagung ICCPPC Europa „Diakonie in der katholischen Gefängnispastoral“*, Hradec Králové, 22. – 26. August 2004.

¹⁰⁴ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 59.

¹⁰⁵ SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie II. – Teorie a praxe zacházení s vězňnými*, s. 19.

normalitu), ale ve většině případů jsou to hlavně ty nereálné. To jsou především ty případy, kdy se vězeň dožaduje ošetření (i přes prokazatelnou skutečnost, že „mu nic není“), a to jen proto, aby mohl vybočit ze stereotypu, který ve věznicích prožívá. Nebo také proto, že doufá v převezení do nemocnice, pokud možno té civilní, a v neposlední řadě také proto, že by svůj zdravotní stav rád uvedl, jako hlavní důvod pro propuštění z vazby či výkonu trestu.¹⁰⁶ Je tedy velmi podstatné, aby se vězeňským lékařem stala vyvážená osobnost, které bude umět tyto situace objektivně hodnotit a zvládat.

Naprosto nepostradatelnou funkcí, která neodmyslitelně patří k penitenciárním profesím, je profese **vychovatele**. „Představuje hlavní článek celého systému zacházení s odsouzenými. Na jeho profesích a lidských kvalitách a jeho osobní angažovanosti v pedagogickém poslání do značné míry záleží úspěšnost procesu žádoucích změn chování a osobnosti vězněného člověka.“¹⁰⁷ Má velký podíl na přípravu a plnění programu zacházení, vede karty odsouzených a provádí průběžné zápisy. Má přehled o odsouzených, které mají suicidální sklony, nebo mají myšlenky na ublížení druhým. Zabezpečuje také kontrolu korespondence, telefonických hovorů a vede přehled o ubytování v jednotlivých ložnicích a celách. Dále je také prostředníkem pro odsouzené pro získávání informací o jejich právech a povinnostech, také co se týče styku odsouzených s jinými zaměstnanci věznic. Jeho povinností je pravidelně navštěvovat pracoviště odsouzených, a to nejen z důvodu, že i on se podílí na rozhodování o pracovním zařazení osoby ve VTOS. Metodicky je usměrňován speciálním pedagogem.¹⁰⁸

Názvem podobnou profesí je **vychovatel – terapeut**. Jeho náplň práce je však odlišná. Hlavním úkolem této osoby je vedení individuálních a skupinových terapií nejrůznějšího charakteru (arte-, dramato-, ergo-, muziko-¹⁰⁹). Složitější terapie jsou

¹⁰⁶ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 56-57.

¹⁰⁷ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 60.

¹⁰⁸ SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie II. – Teorie a praxe zacházení s vězněnými*, s. 16-17.

¹⁰⁹ TĚLESNÁ VÝCHOVA A JEJÍ STUDIUM. *Druhy terapie [online]*. Citováno 23. 3. 2011. Dostupné na: <http://telesna-vychova.studentske.cz/2008/04/druhy-terapie.html>.

přenechána psychologovi, který má k jejich vedení větší kompetence. Psychologem je také práce vychovatele – terapeuta vedena a usměrňována.¹¹⁰

V přímé kooperaci s vychovatelem, mnohdy i vychovatelem – terapeutem je **lektor – instruktor**. V ideálním případě se jedná o absolventa vysokoškolského oboru *Pedagogika volného času*, a zajišťuje vězněným osobám náplň jejich volného času, především formou sportovních a vzdělávacích aktivit.¹¹¹ Absolvent tohoto vysokoškolského oboru se také může stát přímo **pedagogem volného času**. „*Ten realizuje individuální a skupinové, zájmové a sebeobslužné, eventuálně podle odbornosti a kvalifikace i terapeutické, zejména rukodělné, sportovní a kulturní činnosti s odsouzenými.*“¹¹² Tím se neodmyslitelně podílí na zacházení s vězněnými osobami. Organizuje také hromadné akce volnočasového charakteru. A jakožto jeden z týmu specializovaných pracovníků, i on se podílí na přípravě programu zacházení a jeho následného hodnocení.¹¹³

Samozřejmě bychom neměli zapomenout profesi, která je v tomto vzdělávacím procesu jednou z nejdůležitějších. Jedná se o post **učitele**, tedy pedagoga, působící přímo v SOU VSČR. Jak již bylo řečeno v kapitole 1.2 (Současný systém vzdělávání odsouzených v českém vězeňství), je činnost tohoto pracoviště zajištěna pomocí 61 pedagogických pracovníků, a dalších 11 externích učitelů. I na tuto profesi je kladen velký tlak a nároky. Osoba vykonávající toto povolání musí disponovat pedagogickým klidem, taktem, specifickými pedagogickými schopnostmi. Ale vzhledem k vysoké specifikaci klientely, o kterou pečuje, musí také zvládat jiné dovednosti, které jsou spíše charakteristické pro někoho, kdo pracuje s osobami, které páchaly trestnou činností a nyní si tento čin odpykávají ve výkonu trestu odnětí svobody. Z toho je patrné, že tato osoba musí být nejen výborný pedagog, ale také taktik, psycholog, mluvčí, a tak dále.

¹¹⁰ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 62.

¹¹¹ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 62.

¹¹² SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie II. – Teorie a praxe zacházení s vězněnými*, s. 18.

¹¹³ SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie II. – Teorie a praxe zacházení s vězněnými*, s. 18.

A tak jako to mají všechny pomáhající profese, je nutné si uvědomit, že se nejedná ani tak o povolání, jako o poslání.

Z tohoto výčtu profesí, které se podílejí na zacházení s vězněnými osobami je zřejmé, že nelze hovořit o jednotlivých funkcích a profesích. Musí se vždy jednat o celistvý tým pracovníků, kteří mají stále na mysli cíl a náplň činnosti, kterou zastávají. Tu následně plynule propojit s činnostmi dalších penitenciárních pracovníků. Jedině tak může vzniknout smysluplná práce, které bude nejen pozitivní a příjemná pro pracovníky samotné, ale především bude hodnotná pro osoby, kterých se to týká nejvíce, tedy osoby ve výkonu trestu odnětí svobody.

2. VÝZKUMNÁ ČÁST

2.1 Cíl práce, prostředí výzkumu, výzkumný vzorek a výzkumné otázky

Cíl práce

Cílem této diplomové práce, a hlavně tedy její výzkumné části je zjistit stav vzdělávací nabídky přímo ve Vazební věznici České Budějovice. Jak již zmiňuji v samotném úvodu, je mi známo, že se v této věznici klasické vzdělávací nabídka neuplatňuje, proto bych ráda zjistila **vztah odsouzených osob ke vzdělávání**, a to jako takovému, tak hlavně ke vzdělávání ve výkonu trestu odnětí svobody. Dále také, čistě hypoteticky, **jaké naděje spojují vězni s tím, když si vzdělání doplní v průběhu výkonu trestu**. Z těchto zjištění následně sestavím výsledky, které by měly být východiskem pro jakási optimalizační doporučení Vězeňské službě České republiky, v tomto případě přesněji Vazební věznici České Budějovice.

Výzkumné otázky

Po stanovení si cíle výzkumu a zmapování prostředí výzkumu, byly stanoveny následující dvě výzkumné otázky:

1. **Jaký vztah mají odsouzení ke vzdělání ve výkonu trestu odnětí svobody?**
2. **Jaké naděje spojují odsouzení se vzděláním získaným ve vězení?**

Výzkumný vzorek

Dle posledních uvedených statistik (web Vězeňské služby České republiky, Generální ředitelství – poslední aktualizace 25. 2. 2011)¹¹⁴, je celkově ve výkonu trestu 20 026 osob, z toho 1195 ženy a 9 mladistvých, a 18 684 mužů a k tomu 138 mladistvých. Pro

¹¹⁴ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Rychlá fakta – Stavby vězňů* [online]. Citováno 7. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/rychla-fakta/>.

nás jsou směrodatná čísla z Vazební věznice České Budějovice: V současné době je kapacita věznice 279 míst, z toho 113 pro výkon vazby, a 166 pro výkon trestu odnětí svobody. Z těchto 166 osob byl vybrán vzorek 15 vězňů, s nimiž byl proveden narativní rozhovor.

Všechny tyto osoby mají českou národnost, jejich věk se pohybuje v rozmezí 23 až 55 let a jejich delikty a tresty se různí. Pro jejich výběr nebyla tedy stanovena žádná specifická kritéria, spojovacím prvkem je zde umístění ve Vazební věznici České Budějovice.

Každému vězni byl předložen *Souhlas s účastí na výkonu*, kde byli vězni informováni o účelu rozhovoru a celého výzkumu. Dále jsem se v něm zavázala k důvěryhodnosti vzhledem k práci s osobními údaji. Každý z účastníků výzkumu byl do výzkumu přijat dobrovolně, a svou účast a souhlas s následujícím zacházením se získanými informacemi potvrdil podpisem a datem. Pro ukázkou přikládám prázdný formulář *Souhlasu s účastí na výzkumu* do příloh této diplomové práce.

Prostředí výzkumu

VAZEBNÍ VĚZNICE ČESKÉ BUDĚJOVICE – JUSTIČNÍ PALÁC

„*Necht' palác dobře slouží svému účelu. Prosit, pánové.*“ Tak patrně těmi to slovy zahájil tehdejší prezident Krajského soudu v Českých Budějovicích, pan Hugo Weiss slavnostní část kolaudace nově otevřeného Justičního paláce v Českých Budějovicích. Stalo se tomu tak 8. března roku 1905. Celá stavba byla zasazena do takřka přesně centra celého města, při její výstavbě byla využita technika pilotáže, kdy do dna vyschlého rybníka byly vsazeny dubové piloty a přes ně usazen dvoumetrový fundament. Následně bylo využito asfaltové izolace, která měla (a „díkybohu“ také dodnes ještě má) za úkol odvádět půdní vlhkost od místy až jednoho metru tlustých stěn. Do roku 2005, tedy přesně do sta let od prvotního otevření budovy, byl celý palác zrekonstruován, a to zvenčí i zevnitř. Celé budově byla dána nová omítka, která ještě podtrhla dominantu a specifičnost celého Justičního paláce. Uvnitř budovy byly naopak dány do pořádku cely, a to jak pro výkon vazby, tak i pro výkon trestu, a to i proto,

abychom mohli odpovědně říci, že se i tímto činem blížíme k evropským standardům, jejichž základem je humanizace, důslednost a kultivace. Jejich přesné znění a podstatu nalezneme také v *Evropských vězeňských pravidlech*.¹¹⁵

V současné době je kapacita věznice 279 míst, z toho 113 pro výkon vazby, a 166 pro výkon trestu odnětí svobody. Výkon vazby se vykonává ve standardních celách v oddělení se zmírněným režimem, výkon trestu odnětí svobody pak v oddělení s dozorem, a to přesně podle zákona 293/1993 Sb. o Výkonu vazby, a zákonu č. 169/1999 Sb. o Výkonu trestu odnětí svobody. I v této věznici se realizuje, dle standard, program zacházení (o jeho podrobnostech píší v kapitole 1.2), dále také aktivity, které by měly napomoci k zmírnění a snížení stresu při nástupu do výkonu trestu (či vazby) a při pobytu v tomto zařízení. Jedná se především o klienty mladistvé a mladé dospělé, kteří jsou v takovémto zařízení poprvé, anebo se pro ně jedná o vysoce stresující událost. Dále jsou zde také nabízeny aktivity, které by celý proces výkonu trestu odnětí svobody či vazby, měly radikálně optimalizovat. Jedná se o aktivity poradenské, vzdělávací, psychoterapeutické a také náboženské (tato věznice spolupracuje se zástupci šesti církví a náboženskými organizacemi). V roce 1991 také tato věznice navázala kontakt s rakouskou věznicí Stein-Krems, tato spolupráce úspěšně trvá až do teď.¹¹⁶

To ovšem není jediná spolupráce, na kterou může být tato vazební věznice hrdá. Již od poslední čtvrtiny devatenáctého století se zde konaly nejrůznější **penologické výzkumy**. Mezi ty významné patří například výzkum zločineckého argotu, a následné vytvoření výkladového slovníku těchto specifických výrazů. V této době je věznice také nakloněna spolupráci s Jihočeskou univerzitou, přesněji řečeno přímo s Fakultou zdravotně sociální a také Fakultou teologickou. Také byla úspěšně započata spolupráce

¹¹⁵ HÁLA, J. *Bolest a naděje vězeňství*, s.13 – 17.

¹¹⁶ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Vazební věznice České Budějovice [online]*. Citováno 28. 2. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/ceske-budejovice-71/zakladni-informace-166/>.

s Vysokou školou evropských a regionálních studií, která se otázkou penologie a s ní spojené problematiky také zabývá.¹¹⁷

V rámci mých konzultací mi byl poskytnut materiál *Přehled nabízených programů zacházení*, který je přílohou č. 11 k vnitřnímu řádu Vazební věznice České Budějovice. Jeho znění je: *Vlastní realizace programů probíhá v průběhu pracovního týdne a v době uvedené. Uskutečňování je individuální formou, kterou volí speciální pedagog ve spolupráci s vrchním dozorcem. Tato činnost je plánována a provádí se v rámci kapacitních a časových možností ve VV České Budějovice. Ve vazební věznici jsou aplikovány čtyři oblasti programů:*

1. *Preventivně výchovná oblast (prosociální diskuze na volné téma, protidrogová prevence, prevence kriminality, skupinové poradenství, arteterapie)*
2. *Vzdělávací oblast (studium cizích jazyků, doplnění školních znalostí, výuka informatiky, čtení denního tisku, knih a návštěva knihovny, besedy s členy humanitárních organizací)*
3. *Sportovně pohybová oblast (posilování na základě individuálních programů, relaxace, společenské hry, vycházky, stolní tenis, stolní kopaná, apod.)*
4. *Kulturní oblast (sledování vybraných televizních pořadů, videa, DVD, stolní a společenské hry, vycházky, poslech hudby, apod.)¹¹⁸*

Z této nabídky je patrné, že nabídka činností je zde velmi vysoká a kvalitní, z praxe je mi ale známo, že její důsledné naplňování je otázkou druhou. A to ovšem ne z nedbalosti zaměstnanců, jejich chyb nebo něčeho podobného, jedná se především o bariéry časové a prostorové. Při kapacitě 279 míst je velmi náročné zajistit všem (každému na výkonu vazby a každému na výkonu trestu odnětí svobody) 100% plnění této nabídky. Pro nás nejvíce zajímavá oblast vzdělávání je zde tedy omezena na čtení denního tisku, knih a lehce výuku informatiky. Školní znalosti jsou tu doplňovány, avšak nemůžeme hovořit o soustavné školní přípravě, ta se na této věznici neděje, poněvadž vzdělávání je v pravomoci jiných věznic a školicích středisek. V oblasti

¹¹⁷ HÁLA, J. *Bolest a naděje vězeňství*, s. 13 – 17.

¹¹⁸ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY - VAZEBNÍ VĚZNICE ČESKÉ BUDĚJOVICE. *Vnitřní řád*.

vzdělávání můžeme také hovořit o jakési lenosti a nechuti klientů zařízení, této otázce a její odpovědi se však věnuji přesněji ve svém výzkumu.

Mezi velmi zajímavé aktivity, které zpestřují volný čas odsouzených, patří jistě **akvaristika**. Sami vězni se starají o akvária s celkovým obsahem takřka 3000 litrů vody, a můžou být právem hrdí na pestrost a kvalitu tohoto chovu akvarijních ryb. K této tematice byla také dne 19.8.2009 sjednána jakási malá konference, již se účastnil vedoucí akvaristického kroužku odsouzených (o. z. Mgr. Josef Neubauer, speciální pedagog), zástupce tiskové mluvčí věznic por. Káplová, a z oblasti médií Libor Šprysl (šéfredaktor časopisu Aquaristik) a Jiří Kokmotos (redaktor Českého rozhlasu). I tito zástupci tisku a médií byli velmi pozitivně překvapeni, v jakém stavu akvária jsou a po krátkém rozhovoru žasli také nad podrobnými a odbornými znalostmi jednoho z odsouzených, který má tato akvária na starost.¹¹⁹

Další bezesporu i záslužnou aktivitou je program *Vězeňská korespondence*. Jedná se o program Diecézní charity České Budějovice (sídlem Kanovnická 16, 370 01 České Budějovice), jehož smyslem je především zkvalitnění času vězně při pobytu ve vězení a zároveň jakési ulehčení tohoto náročného životního období. Hlavním cílem jsou především vězni, kteří nemají kontakty se světem „tam venku“, nebo jsou tyto kontakty sporadické. Dopisovatelé vystupují zcela anonymně, kdy tato anonymita je zajištěna přeposíláním dopisů přes Diecézní charitu České Budějovice, také tím, že dopisovatelé vystupují pod přezdívkou. Intenzita dopisování není nikým nařízena, záleží tedy pouze na dopisovateli (a v odpovědích i vězni), jak často budou prostřednictvím dopisů v kontaktu. Pro ukázkou příkládám informační leták i do příloh diplomové práce.

Velice významnou aktivitou, kterou se zabývá i Vazební věznice České Budějovice, je **spolupráce s neziskovými organizacemi**. V roce 2009 uzavřela VV České Budějovice dohodu s organizacemi: Koníček, o. s., ZOO Ohrada Hluboká nad Vltavou a TJ Dynamo České Budějovice. Občanské sdružení koníček poskytuje

¹¹⁹ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Akvaristika – volnočasová aktivita [online]*. Citováno dne 28. 2. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/ceske-budejovice-71/vzdelavani-a-zamestnavani-veznu-450/akvaristika-jedna-z-volnocasovych-aktivit-ve-v-2590>.

odsouzeným možnost uskutečňovat jim nařízenou pracovní terapii právě v prostorách tohoto sdružení, kde se pečlivě vybraní odsouzení starají o výběhy koní, jejich krmení, hygienu kotců a výběhů dalších zvířat a na starost mají také chov drobných hlodavců. Obdobná činnost byla poskytnuta i ZOO Ohrada, a TJ Dynamo zprostředkovává sportovní činnost (například poskytnutí nohejbalových kurtů při turnajích).¹²⁰ Ohlasy ze stran vězňů jsou na tuto spolupráci vždy jen pozitivní. Sami vězni si velice pochvalují to, když mohou svou práci vykonávat venku, a to ještě ve spolupráci se zvířaty. O tuto práci je mezi vězni velký zájem, a každý si tohoto pracovní zařazení také považuje.

Pro zajímavost zde uvádím i poslední **statistické údaje**, které vypovídají o kapacitě a reálné naplněnosti Vazební věznice České Budějovice. Z posledních zjištěných údajů vyplývá, že celkový počet obviněných činí 117 osob, z toho 108 mužů a 9 žen, žádný mladistvý. Tento stav je o 3 osoby méně, než v poslední statistice. Ve výkonu trestu odnětí svobody je 166 osob (163 mužů a 3 ženy), z toho na oddělení s dohledem 4 muži a 2 ženy, na oddělení s dozorem 137 mužů a 1 žena, s ostrahou je to 19 mužů a žádná žena, a na oddělení se zvýšenou ostrahou 3 muži, opět žádný mladistvý. Vzhledem k poslední uvedené statistice je tento počet o 23 vyšší. Celkově je zde tedy 283 osob, tento počet je celkově o 20 osob vyšší než u poslední uvedené statistiky. Tyto informace byly vedeny k datu 31. 1. 2011. Pro zajímavost zde také uvádím kapacitní možnosti této věznice, kdy ubytovací kapacita (bráno 4m²/osoba) je pro výkon vazby 113, a pro výkon trestu odnětí svobody 166, celkově tedy 279. Realita však malinko přesahuje tyto možnosti. Dle výše uvedené statistiky je zřejmé, že obviněných je 117 a odsouzených 166, tedy celkový počet 283. Je tedy zřejmé, že kapacita pro výkon trestu je naplněna 100%, výkon vazby je však překročen a 3,54%, v celkovém měřítku, bráno výkon vazby a i výkon trestu, tedy o 1,43%.¹²¹ Toto číslo není nijak katastrofické, spíše svědčí o celkové přeplněnosti věznic a tím možná i zvýšené kriminalitě.

¹²⁰ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Spolupráce s občanským sektorem [online]*. Citováno dne 1. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/ceske-budejovice-71/vykon-vezenstvi-587/spoluprace-s-obcanskym-sektorem-6417>.

¹²¹ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Měsíční statistické hlášení – leden 2011 [online]*. Citováno dne 1. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/statistiky-a-udaje-103/mesicni-statisticke-hlaseni-1233/2011-1484/>.

Jestliže bych měla vyjádřit vlastní názor na prostředí Vazební věznice České Budějovice, čerpala bych z příležitosti, které se mi naskytla 22. 11. 2009, kdy byl v této věznici uspořádán den otevřených dveří pro rodinné příslušníky zaměstnanců, a to v historii zcela poprvé ku příležitosti akce tzv. „otevírání se věznice veřejnosti“. Byla pro mne velice zajímavá zkušenost obhlédnout si prostory, kde pracuje můj otec, ale zároveň jsem tyto prostory chápala, jako něco, kam se může „dostat každý“. Byly nám ukázány prostory výkonu vazby i trestu, podle jednotlivých oddělení. Vždy ale přísně podle bezpečnostních nařízení, a také podle vnitřních předpisů věznice. Nedostali jsme se tedy do přímého kontaktu ani s osobami na vazbě, ale s osobami ve výkonu trestu. Měli jsme možnost prohlédnout si také speciální cely (například cela č. 13 – „polstrovaná“) a také prostory, kdy vězni tráví a zkvalitňují svůj volný čas – místnost s akváriem, počítačem či televizí anebo místnost určenou pro posilování a relaxaci. Bylo pro mne takřka šokující vidět například jaký je rozdíl mezi celami určenými pro vazbu a pro výkon trestu. Vězni, kteří jsou na výkonu trestu již nějakou dobu a splňují vše, co se od nich očekává (v souladu s programem zacházení, nejsou s nimi konflikty a svědomitě si plní své pracovní povinnosti), mají například v cele i květiny, fotografie rodiny a jiné předměty, které jsou v souladu s předpisy, ale které zpříjemňují pobyt na cele. Zajímavé bylo také představení transportních vozidel, které byly pro ukázkou vystaveny před věznicí, dále také věžeňská sanitka.

Celkově pro mne byla tato exkurze velice přínosná. Při procházení prostory věznice mne tak napadlo, že kdyby měli mladiství, například v deváté třídě základní školy také možnost prohlédnout si tyto prostory, které samy o sobě působí dost depresivně, možná by si tito mladí lidé své delikty rozmysleli a snížila by se kriminalita. Možná také tato návštěva věznice pro mne byla jakýmsi impulzem pro napsání této diplomové práce.

2.2 Metodika výzkumu

Výzkum této diplomové práce byl od samého počátku orientován jako **kvalitativní**. „Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“¹²² Jak vyplývá i z této definice, oblast našeho výzkumu je zacílena na sociální otázku specifické sorty lidí. Během celého výzkumu bylo postupováno nejdříve od počátečního sběhu a zpracování teoretických informací z literatury a periodik, následné jejich vyhodnocení v nejdůležitější poznatky, a v samotném závěru bylo využito možnosti uskutečnit s vybranými osobami narativní rozhovory v jejich (pro tu dobu) přirozeném prostředí – Vazební věznice České Budějovice.

Kvalitativní výzkum na svá pozitiva i negativa. Mezi jednoznačná pozitiva patří flexibilita, jedná se o velmi pružný typ výzkumu, během jeho průběhu se mohou stanovené otázky obměňovat nebo dokonce zcela měnit, dále je také výzkumník přímo účasten dění, protože pracuje v terénu a je se zkoumanými osobami v přímém kontaktu. Mezi hlavní nevýhody však patří velká časová náročnost, a to vzhledem k tomu, že se díky longitudinálnímu charakteru výzkumu, musí současně provádět sběr dat, a jejich analýza.¹²³

V rámci kvalitativního výzkumu bylo využito techniky **narativního rozhovoru**. Hlavním principem narativního rozhovoru je motivování dotazovaného jedince k volnému vyprávění o svém životě, neměly by zde tedy být návodné či standardizované otázky. Hlavní váha je tedy kladena na líčení, vyprávění (od začátku, do konce), a ne popis, i když k tomu ve většině případů také dochází. Samotný rozhovor má čtyři fáze: stimulace, vyprávění, kladení otázek pro vyjasnění nejasností, zobecňující

¹²² CRESWELL, J. W. *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. s.12.

¹²³ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, s.50.

otázky. Můžeme tedy říci, že narativní rozhovor má fázi hlavního vyprávění a fázi dotazování. V druhé fázi, ve fázi dotazování se nejčastěji používají otázky o fázi života, o určitém tématu, otázky ke specifické (již zmíněné situaci), prozkoumání vyprávění pro vyjasnění argumentace, a otázky ke zkušenostem někoho jiného nebo k přenesené znalosti.¹²⁴

Vzhledem ke komunikačním a intelektuálním schopnostem dotazovaných, nemohl být uplatněn narativní rozhovor ve své přímé podstatě. Oslovené osoby ve výkonu trestu často nejsou schopni sami vyprávět o svém životě tak, aby začali narozením, a skončili současnou situací, popřípadě vizemi do budoucna. Bylo tedy zapotřebí jistých „pokračujících, motivačních, návodných“ otázek, které jim pomohly pokračovat, rozpomenout se a vyprávět dál. Takovému to **rozhovoru** říkáme **epizodický**. Kdy se osoba, která rozhovor vede, úmyslně vrací k určitým epizodám a etapám ve vývoji člověka, který vypráví. A to s tušením, že se zde nacházejí situace a informace, které jsou podstatné pro jeho výzkum.¹²⁵

Výzkum byl **proveden v období** měsíce února, přesněji od 21. 2. 2011 do 25. 2. 2011. Bylo zapotřebí podat **oficiální žádost** k rukám ředitelky plk. Mgr. Martiny Štanglovičové, která žádost projednala a následně schválila. Po obdržení tohoto vyjádření jsem kontaktovala PhDr. Jitku Bolfovou, psycholožku Vazební věznice České Budějovice. Po projednání mi byla domluvena schůzka s Mgr. Vladimírem Horváthem, který byl účastem rozhovorů. Ten nejdříve předem vybrané **odsouzené osoby seznámil s tematikou výzkumu**, jeho využitím a následně jim předal formuláře pro **souhlas s účastí na výzkumu**. Po jejich podepsání byli vězni **zařazeni do výzkumného vzorku**. **Rozhovory tedy byly prováděny** v přítomnosti tohoto speciálního pedagoga, vězni byli naváděni do místnosti po jednom, při celém procesu navádění i samotného rozhovoru byla zcela dodržena pravidla bezpečnosti i provozu dle vnitřního řádu věznice.

¹²⁴ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, s.176.

¹²⁵ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, s.177.

Rozhovory byly, vzhledem ke specifčnosti zařízení, **zaznamenávány pouze písemně**, a to pokud možno ihned při rozhovoru, nebo zcela bezprostředně po něm. Každý rozhovor **trval v průměru hodinu**. Byl zahájen představením se, zopakováním účelu výzkumu a jeho využitím, a následně byl vězni ponechán prostor pro samostatné vyprávění o svém životě. V případě nějakých nesrovnalostí jsem se cílenými otázkami vracela ke zmiňovaným událostem nebo životním epizodám. Mou snahou byly narativní rozhovory, jak bylo ale již naznačeno, v jistých případech to bylo velmi obtížné. Bylo tedy zapotřebí určitých motivujících či doplňujících otázek. Většina vězňů se po jisté době ale rozmluvila sama a vyprávění o jejich životě jim nejen, že nedělalo velké problémy, ale byla na nich vidět i jistá radost, že o sobě mohou vyprávět.

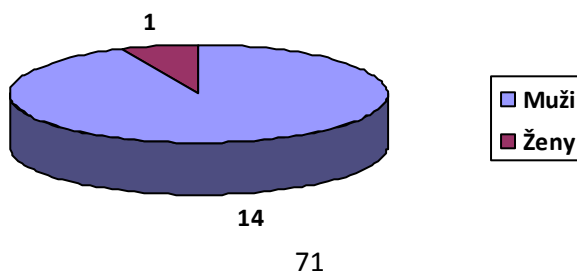
Po ukončení rozhovorů jsem měla možnost své dotazy konzultovat s přítomným V. Horváthem, a tato možnost mi byla nabídnuta i v případě následných dotazů v průběhu zpracování výsledků.

2.3 Výsledky výzkumu

Ze všech patnácti narativních rozhovorů byly vybrány odpovědi, jejichž zařazení do jistých oblastí se ve všech rozhovorech shoduje. Jednalo se o oblasti, které jsou v každém životě jedince stejné, nebo velmi podobné, i když zařazení v jednotlivých epizodách se může lišit. Konkrétně se oblasti jednotlivých epizod ve výpovědích oslovených osob daly shrnout do oblasti rodinného zázemí, ze kterého jedinec pocházel (počet sourozenců, zda li má oba rodiče, kdo jej vychovával a tak podobně), jakou rodinu má jedinec nyní (zda li ji již založil, kolik má dětí, jestli je ženatý, svobodný, ženatý, atd.), oblast zaměstnání (původní povolání, jeho vztah k němu, sféra podnikání). Pro náš výzkum velice podstatná oblast dosaženého vzdělání, jaký vztah celkově má dotázaná osoba ke vzdělání, co si myslí o doplnění vzdělání v průběhu trestu odnětí svobody, jak tráví svůj volný čas ve vězení, a to i s ohledem na trávení volného času před nástupem do výkonu trestu. Jednou z neméně podstatné oblasti odpovědí byla také oblast budoucnosti – jak si svou budoucnost tyto osoby představují, zda li v návaznosti s ní uvažují o nějakém rozšíření či doplnění vzdělání, a tak dále.

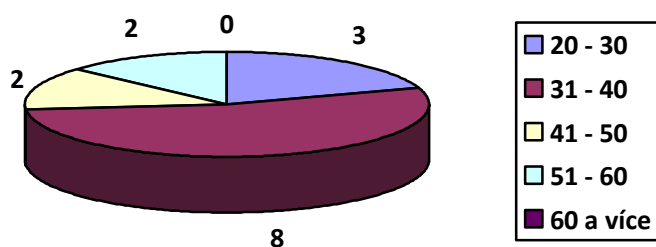
Tabulka č. 1.: Uvádí rozdělení dotazovaných osob dle pohlaví. V dotazovaném vzorku byla při výzkumu pouze jedna žena.

Pohlaví dotázaných osob	
Pohlaví	Počet odpovědí
Muž	14
Žena	1

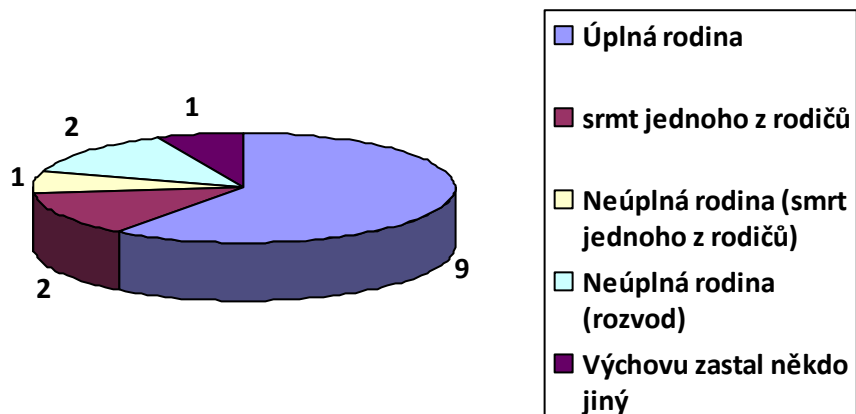

Tabulka č. 2.: Věk dotázaných osob

Věk dotázaných osob	
Věk	Počet odpovědí
20 – 30 let	3
31 – 40 let	8
41 – 50 let	2
51 – 60 let	2
61 a více let	0

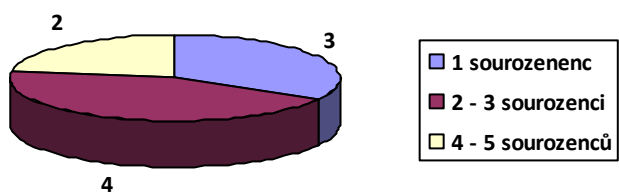
Tabulka č. 3.: Z jakého rodinného zázemí dotázaný pochází?

Rodinné zázemí (původ)	
Rodina	Počet odpovědí
Úplná rodina (matka, otec, sourozenci)	9
Úplná rodina (matka, otec, bez sourozenců)	2
Neúplná (smrt jednoho z rodičů)	1
Neúplná rodina (rodiče jsou rozvedeni)	2
Výchovu zastal někdo jiný	1 (teta a babička)

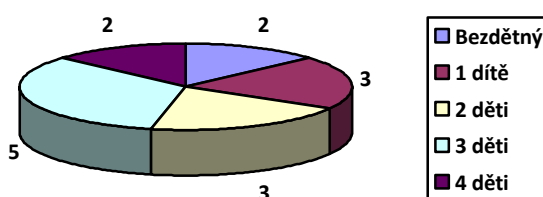
Tabulka č. 4.: Kolik má dotazovaná osoba sourozenců?

Počet sourozenců dotazovaných osob (vycházející z předchozí tabulky, tedy počtu 9 osob)	
Sourozenci	Počet odpovědí
1 sourozenec	3
2 – 3 sourozenci	4
4 – 5 sourozenců	2

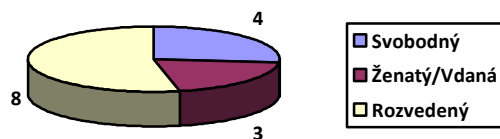
Tabulka č. 5.: Kolik má dotazovaná osoba vlastních dětí?

Počet dětí oslovených osob	
Děti	Počet odpovědí
Bezdětný/Bezdětná	2
1 dítě	3
2 děti	3
3 děti	5
4 děti	2

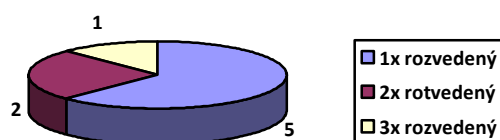
Tabulka č. 6.: Jaký je současný rodinný stav dotázané osoby?

Rodinný stav dotázaných osob	
Stav	Počet odpovědí
Svobodný	4
Ženatý/Vdaná	3
Rozvedený	8

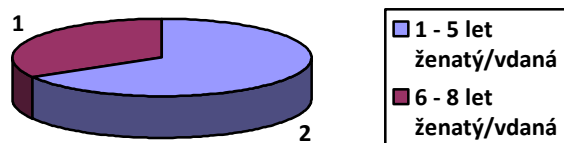
Tabulka č. 7.: Jaká je úroveň rozvodovosti u dotazovaných osob?

Rozvodovost dotázaných osob (vychází z předchozí tabulky, teda z počtu 8 osob)	
Počet rozvodů	Počet odpovědí
1x	5
2x	2
3x	1

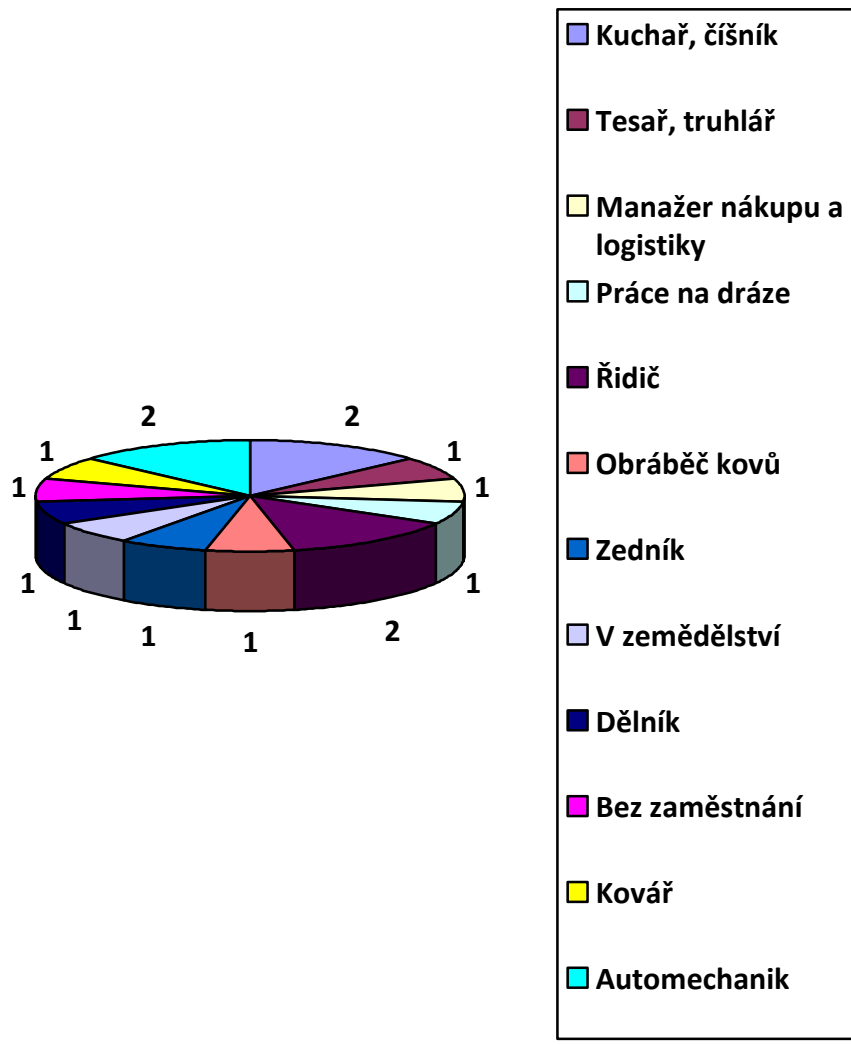
Tabulka č. 8.: Jak dlouho dotazovaná osoba setrvává v manželství?

Čas strávený v manželství (vychází z předchozí tabulky, tedy počtu 3 osob)	
Čas	Počet odpovědí
1 rok – 5 let	2
6 – 8 let	1

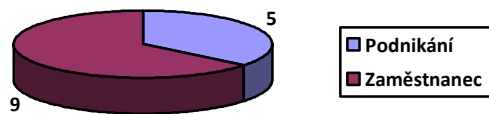
Tabulka č. 9.: Jaké je/bylo původní povolání dotazované osoby?

Původní povolání	
Povolání	Počet odpovědí
Kuchař, číšník	2
Tesař, truhlář	1
Manažer nákupu a logistiky	1
Práce na dráze	1
Řidič	2
Obráběč kovů	1
Zedník	1
V zemědělství	1
Dělník	1
Bez zaměstnání	1
Kovář	1
Automechanik	2

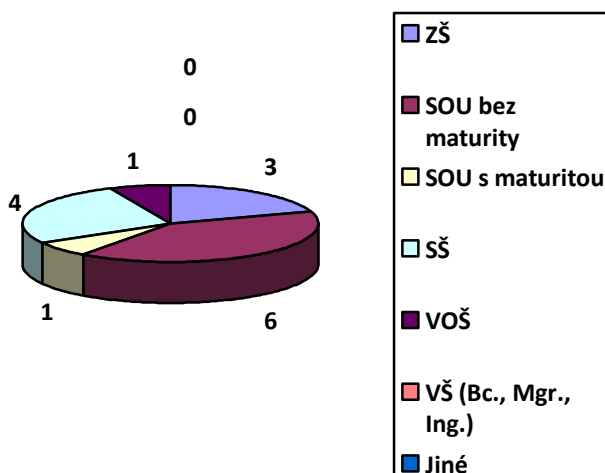
Tabulka č. 10.: Podnikala dotazovaná osoba ve sféře soukromého podnikání, nebo jako zaměstnanec?

Sféra podnikání (vychází z předchozí tabulky, teda počtu 14 osob)	
Druh	Počet odpovědí
Podnikání (sám či se společníkem)	5
Zaměstnán/a	9

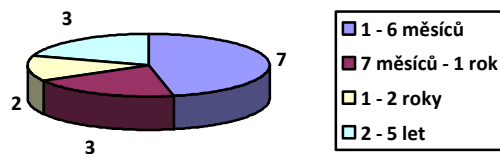
Tabulka č. 11.: Jaké je maximálně dosažené vzdělání oslovené osoby?

Maximální dosažené vzdělání oslovených osob	
Vzdělání	Počet odpovědí
ZŠ	3
SOU bez maturity	6
SOU s maturitou	1
SŠ	4
VOŠ	1
VŠ – Bc.	0
VŠ – Mgr.	0
VŠ – Ing.	0
Jiné	0

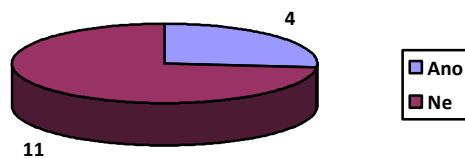
Tabulka č. 12.: Jaká je délka trestu u dotázané osoby?

Délka trestu – Délka pobytu ve VTOS	
Čas	Počet odpovědí
1 měsíc – 6 měsíců	7
7 měsíců – 1 rok	3
1 rok – 2 roky	2
2 roky – 5 let	3

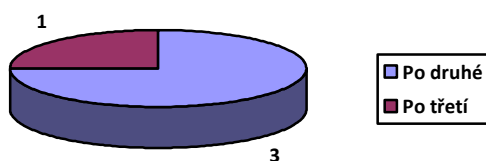
Tabulka č. 13.: Jedná se v případě výkonu trestu odnětí svobody o recidivu?

Jedná se o recidivní odsouzení?	
Recidiva	Počet odpovědí
Ano	4
Ne	11

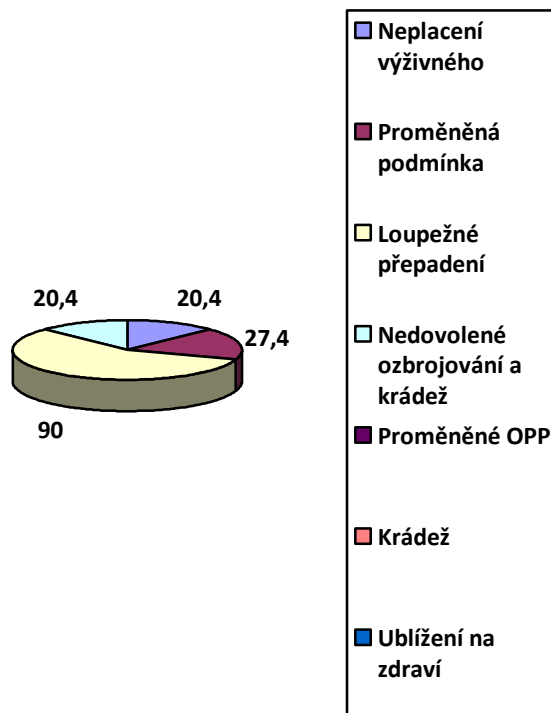
Tabulka č. 14.: O kolikátou recidivu se jedná?

Opakování výkonu trestu odnětí svobody (vychází z výsledků předchozí tabulky, tedy 4 osob)	
Častost	Počet odpovědí
Ve VTOS po druhé	3
Ve VTOS po třetí	1

Tabulka č. 15.: O jaký druh spáchaného zločinu se jedná?

Druh spáchaného trestného činu	
Zločin	Počet odpovědí
Neplacení výživného	7
Proměněná podmínka	2
Loupežné přepadení	1
Nedovolené ozbrojování + krádež	1
Proměněné obecně prospěšné práce	1
Krádež	1
Ublížení na zdraví	2

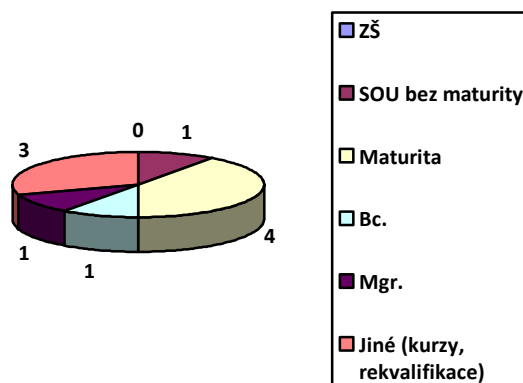
Tabulka č. 16.: Jaký je potencionální zájem o doplnění či rozšíření vzdělání v průběhu VTOS?

Potencionální zájem o vzdělání	
Zájem	Počet odpovědí
Ano	8
Ne	5
„Ano, ale nechtěl bych do jiné věznice“	2

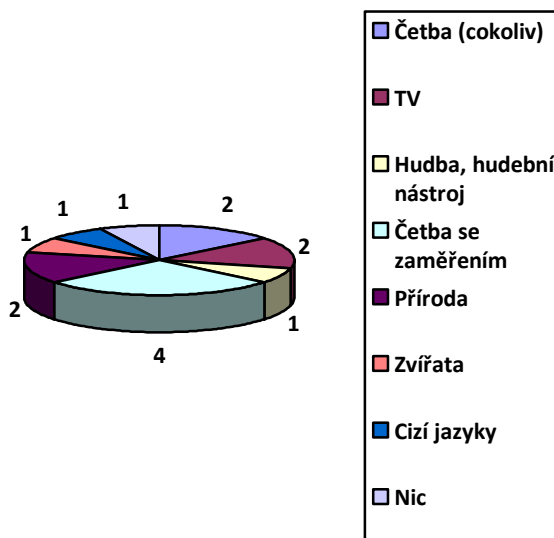
Tabulka č. 17.: O jaké vzdělání by dotazovaná osoba měla hypoteticky zájem?

O jaké vzdělání byste měl/a popřípadě zájem? (vychází z výsledků předchozí tabulky, tedy 10 osob)	
Druh vzdělání	Počet odpovědí
ZŠ	0
SOU bez maturity	1
Maturita	4
Bc.	1
Mgr.	1
Jiné (kurzy, rekvalifikace)	3

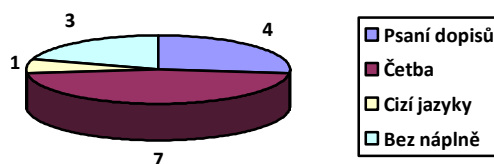
Tabulka č. 18.: Jak oslovená osoba trávila svůj volný čas před nástupem do VTOS?

Náplň volného času před nástupem do VTOS	
Aktivity	Počet odpovědí
Četba čehokoliv	2
TV	2
Hudba a hra na hudební nástroj	1
Četba se zaměřením (sci-fi, válečná,...)	4
Příroda	2
Zvířata	1
Studium cizích jazyků	1
Nic (bez konkrétní náplně)	1

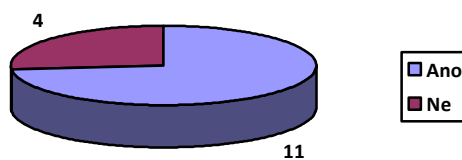
Tabulka č. 19.: Jak tráví dotazovaná osoba svůj volný čas v průběhu VTOS?

Náplň volného času ve VTOS	
Aktivity	Počet odpovědí
Psaní dopisů	4
Četba	7
Studium cizích jazyků	1
Bez konkrétní náplně	3

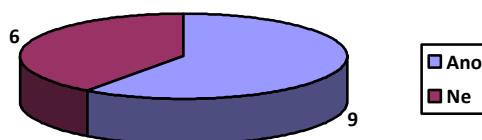
Tabulka č. 20.: Považuje oslovená osoba vzdělání za věc perspektivní?

Považování vzdělání jako něčeho perspektivního	
Názor	Počet odpovědí
Ano	11
Ne	4

Tabulka č. 21.: Vidí dotazovaná osoba doplnění si svého vzdělání v budoucnu jako reálnou skutečnost?

Reálné doplnění vzdělání v budoucnu	
Názor	Počet odpovědí
Ano, reálně si chci doplnit vzdělání (po propuštění na svobodu)	9
Ne, vzdělání si doplňovat nebudu	6

2. 4 Diskuse

V této části práce analyzuji tabulky, které byly vypracovány ze všech patnácti narativních rozhovorů s osobami ve výkonu trestu odnětí svobody ve Vazební věznici České Budějovice. Tyto údaje porovnávám s teoretickými znalostmi načerpanými z literatury. Pro přesnější vyjádření, uvádím i přímé citaci zajímavých výpovědí během rozhovorů.

Většina autorů, kteří se určitou formou vyjadřují k problematice vzdělávání osob ve výkonu trestu, nebo ve výkonu vazby, se shodují, že se jedná o problematiku velice rozsáhlou a důležitou. Především v posledních letech, kdy je se stále více objevují osoby negramotné, popřípadě trpí nedostatečnou funkční gramotností.¹²⁶ O to více je zde na snadě tento problém řešit, jestliže si uvědomíme skutečnost, že mnoho vězňů je

¹²⁶ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 138.

mladistvých, nebo se nachází ve věku, kdy po propuštění na svobodu budou zakládat rodinu, a tím předávat svůj laxní přístup ke vzdělání a vzdělanosti dále, svým dětem.

Jestliže si společnost uvědomuje tuto skutečnost, je v jejím vlastním zájmu se postarat o to, aby i osoby odpykávající si svůj trest ve věznicích, měli vzdělávací nabídku na dostatečné adekvátní úrovni. Ze situace, která nyní panuje ve věznicích, je patrné, že i sami vězni si uvědomují důležitost vzdělávání a někteří z nich dokonce přiznávají i to, že jejich dosavadní úroveň vzdělání je nedostačující.¹²⁷ Vše tedy nasvědčuje tomu, že obě strany, společnost i samotní odsouzení, jsou příznivě nakloněni k otázce doplnění a rozšíření vzdělání v průběhu VTOS.

Z výzkumu vyplynulo, že největší podíl odsouzených osob je ve věku 31 – 40 let (8 z 15, **tabulka výsledků č. 2**), tedy ve věku, kdy je velmi pravděpodobné, že po propuštění na svobodu, mají tyto osoby velkou šanci „začít nový život“ a uplatnit se adekvátně i na trhu práce. Tři osoby (3 z 15, **tabulka výsledků č. 2**) jsou dokonce ve věku do 30 let, u nich se tato možnost o mnoho zvyšuje. Někteří oslovení vězni vidí ale ve svém věku překážku, a možná i reálně si uvědomují, že v jejich letech bude obtížné najít si práci po propuštění na svobodu. Od toho se odvíjí i jejich názor na vzdělávání, a případné doplnění si vzdělání v průběhu výkonu trestu. „*V mejch letech? Proč? Ted' už jsem taky strarej dědek, tak proč to hrotit s nějakou školou, to mi přijde spíš jako výsměch.*“ (rozhovor č. 13 – Š. A. 53 let). Druhý oslovený ve stejné věkové kategorii 51 – 60 let se vzhledem ke svému věku vyjádřil obdobně, a také vyjádřil obavy vzhledem ke své kriminální minulosti. „*A hlavně, už vidim, jak někam přijdu, řeknu jim, že je mi pětapadesát, chci práci a taky školu, pak se kouknou do papíru, zjistí, že jsem seděl a to prostě fakt jako nemá význam.*“ (rozhovor č. 14, M. W. 55 let).

Je zajímavé, že většina (9 z 15, **tabulka výsledků č. 3**) dotázaných pochází z úplné rodiny. Měli (mají) tedy matku, otce a sourozence. Dalo by se očekávat, že člověk páchající trestnou činností bude pocházet přinejmenším z rodiny neúplné, rozvrácené. Takřka ve všech odpovědích bylo znát, že jim na jejich rodině velmi záleží,

¹²⁷ LIPTÁK, J. *Vzdělávání odsouzených v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody*. České vězeňství. roč.10, č.2, s.28-30.

a uvědomují si vztahy, které tam probíhají, také jaké může mít následky na rodinu jejich momentální pobyt ve vězení. „*Jako brácha ten je v pohodě, segra je teda dylina nafoukaná, vona se ke mně moc nezná, se asi stydí, že jeden její brácha dřepí v base. Jak kdybych byl nákej vrah.*“ (rozhovor č. 2, K. S. 29 let). Velmi zajímavé bylo, že jeden vězeň nebyl vychováván ani matkou, ani otcem, vychovávala jen babička a teta. „*Vás nevychovala matka nebo otec?* „*Ne, voni toho prej měli nějak moc, a peněz málo, takže mě dali k babičce a k tetě.*“ *A víte něco o svých rodičích? Máte třeba nějaké sourozence?* „*No, tak sourozence prej mám, ale vůbec nevím přesně kolik a třeba jestli bráchy nebo ségry. Ona babička o tom nikdy moc nemluvila, ani o mámě nebo o tátovi. A já už se pak ani ptát nechtěl.*“ (rozhovor č. 13, Š. A. 53 let). Tento vězeň tedy nikdy svou nukleární rodinu nepoznal, respektive mu byla nahrazena babičkou a tetou, to se projevilo i na jeho vztahu ke vzdělání (viz citace výše).

Vzhledem k vysokému počtu dotázaných odsouzených (9 z 15, **tabulka výsledků č. 4**), pocházející z úplné rodiny je adekvátní, že tyto osoby mají také sourozence. Jejich počty jsou odlišné. Největší skupinu tvořily osoby mající 2 – 3 sourozence (4 z 9, **tabulka výsledků č. 4**), vztahy k nim byly popisovány různě. Většinou se ale o hloubce vztahů osoby zmiňovaly pouze tehdy, když je k jejich sourozencům vázala pracovní povinnost. „*Jak jsem se vyučil, tak jsem hnedka šel k tátovi do dílny, ještě s jedním bráchou. (...) jen občas bylo blbý dělat jako dohromady s bráchou a tátou. To víte no, každé chtěl hodně, ale práce zase tolik nebylo, tak jsme se vobčas hádali jak pitomci. Tak jsem to pak zkoušel zároveň s tátou a bráchou a taky sám, jenže to bylo asi blbý.*“ (rozhovor č. 5, I. M. 39 let).

Je logické, že osoby, které pocházejí z rodiny, kde je více dětí, samy pak většinou mívají dětí více než jen jedno. To se potvrdilo i v tomto výzkumu, ač to nebylo přímým předmětem zkoumání. Pouze dvě osoby jsou bezdětné, tři osoby mají jedno dítě, stejný počet má i dvě děti, pět oslovených má 3 děti a dvě osoby mají děti 4 (**tabulka výsledků č. 5**). Vztah vězňů k jejich dětem se nedá, tak jako všechny lidské vztahy, nijak generalizovat. Většinou se jedná o vztahy kladné, mnohdy se ale vězni se svými dětmi ani nestýkají. Buďto z důvodu jejich pobytu ve vězení, nebo jako následek negativních vztahů s matkou dítěte. „*No, a jak vona to měla ráda, tak najednou přišla,*

že teda jako je těhotná, a že prej jako se mnou. No a tak mám teda dítě, no, toho kluka malýho, jenže jako já ho ještě neviděl, teda jen jednou, a pak vona už mi ho nechce ukazovat, ani sem nepřijde, prej nechce.“ Von (syn, pozn.) vo mě asi neví, ale já vo něm vim, tak třeba mu to vo mě jeho máma taky někdy řekne. Vona tady ještě nebyla, jsem chtěl, abys za mnou přišli jako voba, ale to vona nechce, že prej malýho sem tahat nebude.“ (rozhovor č. 2, K. S. 29 let). Jestliže jsou vztahy s matkou negativní, můžeme očekávat také negativní přístup k rodičovství a zodpovědnosti k dítěti. „Já jsem ani nevěděl, že se jako na ty děti musí něco platit. Tak jako hele víš co, vona je máma, tak ať se stará, když mi ho nechce ukazovat, tak co já bych platil.“ (rozhovor č. 2, K. S. 29 let).

O rodinných vztazích svědčí také počty rozvodů. Mezi oslovenými osobami je to vysoké procento (8 z 15, **tabulka výsledků č. 6**). Pouze 3 osoby ze zkoumaného vzorku jsou stále ve svazku manželském, a 4 osoby jsou svobodné. Následující tabulka (**tabulka výsledků č. 7**) vyhodnocuje častost u rozvedených oslovených osob. Největší procento jsou osoby rozvedené jednou (5 z 8, **tabulka výsledků č. 7**), dvě osoby jsou rozvedené podruhé, a jedna osoby se rozvedla dokonce třikrát. Opačnou tematikou se zabývá **tabulka výsledků č. 8**. Ta hodnotí časovou délku strávenou v manželství. Vychází z počtu pouze tří osob, jak již bylo naznačeno výše. Z tohoto počtu jsou dvě osoby v manželství 1 rok – 5 let, a pouze jedna osoba v časové délce 6 – 8 let trvání. „Ženatej, a to celou dobu s jednou, už deset let, to je co?“ (smích) (rozhovor č. 7, J. P. 40 let).

Po té, co jsme zjistili, jaké je původní rodinné zázemí a následně i současný rodinný stav oslovených odsouzených osob, je vhodné nastínit si i situaci pracovní. Bylo zjištěno, že největší procento oslovených pracovalo v řemeslných oborech, jako je tesař, truhlář (1 z 15, **tabulka výsledků č. 9**), kuchař, číšník (2 z 15), kovář (1 z 15), v zemědělství (1 z 15), jako obráběč kovů (1 z 15), zedník (1 z 15), automechanik (2 z 15), dělník (1 z 15). Dvě osoby uvedly jako své původní povolání profesi řidiče, jedna osoby byla zaměstnána na dráze. Pouze jeden člověk byl zaměstnán ve vyšší sféře povolání, a to jako manažer nákupu a logistiky. Jedna osoba nástup do zaměstnání ani neuskutečnila, protože i hned po ukončení školy nastoupila do výkonu trestu. „Ale pak

*už se to nedalo, ve škole se to začalo srát, pardon, já začal být bez peněz a pak mě teda M. (přítečkyně, pozn.) udala na policajty, že neplatím výživný. Tak dlouho jsem chtěl bejt dobrej, až sedím v kriminále.“ (rozhovor č. 3, Z. B. 23 let). Pouze pět ze čtrnácti oslovených (jedna osoba byla nezaměstnaná, viz výše) osob zkoušelo podnikat (**tabulka výsledků č. 10**), devět zbylých bylo formálně zaměstnáno.*

Ze zjištěné původní profese, vykonávané před nástupem do VTOS, vyplývá i maximální dosažené vzdělání. Respektive jsou tyto dvě složky v přímé návaznosti. Tato část byla pro náš výzkum jednou z hlavních složek. Z výzkumu vyplynulo, že největší procento oslovených má střední odborné učiliště bez maturity (6 z 15, **tabulka výsledků č. 11**). Jedna osoba má ukončené střední odborné učiliště s maturitou, čtyři oslovené osoby mají maturitu na střední škole. Pouze jedna osoba má vzdělání vyšší, přesněji dokončené vyšší odborné. K zamyšlení je ale počet tří osob, které mají pouze základní vzdělání. Tuto skutečnost jsem porovnala i se statickými výsledky Vězeňské služby české republiky pro rok 2003, kde je uveden podíl osob s jednotlivými druhy dokončeného vzdělání.¹²⁸ I v této statistice si můžeme povšimnout, že druhé nejvyšší procento jsou osoby vyučené bez maturity (celkem 36,51%). Alarmující je však hodnota osob ve VTOS, které mají dokončené pouze základní vzdělání (celkem 37,46%). Od toho se odráží i celková úroveň intelektu osob ve výkonu trestu. Například tyto osoby se při rozhovoru vyznačovaly i nízkou vyjadřovací schopností, na první pohled nižším intelektem a nezájmem o otázku vzdělávání. „*Von T.K. (spoluvězeň, pozn.) říkal, že bych měl, abych nebyl prej úplně blbej. Taky říkal, že jsem blb, když mám jenom tu povinou školu, jako já bych asi chtěl víc, ale nevím, jestli se mi bude chtít.“* (rozhovor č. 2, K. S. 29 let). Z určitých výpovědí byl znát i velký vliv rodiny na studium. „*Pořád jsem chtěl studovat, hlavně teda i kvůli našim, že jo, oni si to moc přáli, abych tu školu dolez, a třeba šel i dál, táta chtěl, abych po něm převzal firmu, to mně se teda nechtělo, no neva, a máma ze mě chtěla inženýra nebo tak, to jsem teda taky bejt nechtěl, ale prostě jsem se teda učil.“* (rozhovor č. 3, Z. B. 23 let). Mnohdy ale ani silný vliv rodiny nepomohl oslovených osobám k dostatečné motivaci pro studium. „*Gympl jsem měl*

¹²⁸ VALACHOVÁ, M. *Všeobecné a profesní vzdělávání vězňů*. České Budějovice, 2005. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Zdravotně sociální fakulta. Katedra (nezjištěna). Vedoucí práce J. Hála.

rád, byla tam prdel, ale maturita už taková prdel nebyla. Ale jako zmák jsem jí.“ A pokračoval jste potom na studiích? „ Naši strašně moc chtěli, abych šel na vysokou, tak sem šel. Jenže jak je tu i brácha, tak naši nikdy moc peněz neměli, tak jsem musel dost i makat. Zkusil jsem přijímačky, ty vyšly, ale já se na to vykašlal. Prostě sem nechtěl se pořád jen učit. (...) Jo, sem si našel práci. Nejdřív sem dělal, co se dalo, vykládal jsem kamiony, nakládky, vykládky, taky jsem třeba občas pomoh kámošům s nějakou tou levárnou, ale zase nic velkého, tomu jsem se radši vyhnul. Takže napoprvé mě z vejšky vyhodili. Když to zjistili naši, byli dost naštvaní. Táta mě chtěl vyrazit z baráku, ale máma mě pořád bránila“ (rozhovor č. 1, K. D. 28 let). „Jo, dodělal jsem maturu, sice teda s odřenýma ušima, ale dodělal. Máma pak chtěla, abych šel jako ještě dál, ale já už nechtěl, ten gympl mi to tak zhnusil, že už se mi do žádný další školy nechtělo.“ (rozhovor č. 7, J. P. 40 let).

Mnohdy ale mají vězni, především ti pouze vyučení, tak jasně vyhraněný názor na vzdělávání jako takové, že jej nepovažují pro svůj život za důležité. V tomto případě se může jednat i jistou formu rezignace na vlastní život a schopnosti. Tito lidé uznávají pouze „práci rukama“ a vzdělávání jim přijde zbytečné, někdy až na obtíž. „Hele, rukama se stejně jeden uživí nejlíp, se podívejte, vyučila jsem se, dycky jsem měla co do huby, tak nechápu, proč nějaký školy (...) Když jsem viděla některý ty holky od nás ze základky, jak seděj jak ty nanyňky v těch kancelářích a ani nepáchnou ven, tak jsem byla i ráda.“ (rozhovor č. 6, K. A. 36 let). Tento názor se ale objevil i u osoby, která má maturitní zkoušku, tam by se dal očekávat jiný názor. „Hele, matura je podle mého dneska dostačující, já stejně vím, že všechny ty vejšky a tyhle školy, jsou úplně na nic, na život vás nepřipraví a akorát z vás tahaj prachy. Podívejte se na mě, mám maturu a dřepím v base. Bylo by to jiný, kdybych měl třeba nějaký ten titul? To asi těžko, co?!“ (rozhovor č. 15, z. L. 42 let).

Z těchto získaných výsledků můžeme usuzovat, že především ročníky mladší mají o své vzdělání zájem, uvědomují si, že se i přesto, že mají kriminální minulost, nutně to neznamená, že by nemohli vykonávat na svobodě práci, které pro ně bude adekvátní a taky něčím přínosná. Jedná se především o osoby, které byly vedeny přímo z rodiny ke kladnému vztahu ke vzdělání, pouze jejich vlastní rozhodnutí a osobní chyby jim

možnost studovat „překazily.“ Tím se potvrzuje teorie předávání kulturních vzorců, jež byla nastíněna v první kapitole.¹²⁹

Jestliže tedy víme, jaká byla minulost těchto tázaných osob, z jakého pocházejí rodinného prostředí, a jak tato skutečnost ovlivnila jejich život a postoj ke vzdělání, je podstatné se podívat i na to, co je tedy vedlo k páčání trestné činnosti, jak dlouho pobývají ve VTOS a jaký byl jejich spáchaný trestná čin. O tom vypovídá **tabulka výsledků č. 12**. Z té je patrné, že ve Vazební věznici České Budějovice jsou vězněné osoby především na kratší dobu, jsou jim tedy ukládány tresty s kratší dobou trvání. V největší míře jsou to tresty od 1 měsíce do 6 měsíců (7 z 15). Trest odnětí svobody v rozmezí 7 měsíců až jednoho roku byl udělen 3 osobám (3 z 15), ve stejném počtu i trest v rozmezí 2 – 5 let (3 z 15), a nejnižší zastoupení mezi dotázanými bylo časové rozmezí 1 roku až 2 let (2 z 15). Z těchto výsledků můžeme usuzovat, že pobyt v této konkrétní věznici je spíše krátkodobější, a z toho je patrný i vztah k doplnění vzdělání přímo při pobytu ve vězení. K tomu se vyjadřuje tabulka č. 16 a 17, která bude analyzována později. Velmi podstatná je také otázka recidivy trestné činnosti. V tomto výzkumném vzorku bylo nejčastější zastoupení osob, které páčaly trestnou činnost poprvé (11 z 15, **tabulka výsledků č. 13**), pouze 4 osoby (4 z 15) byly odsouzeny po několikáté. Nejčastěji po druhé (3 ze 4, **tabulka výsledků č. 14**), a jedna osoba (1 ze 4) po třetí. Výsledky těchto dvou tabulek (č. 13 a č. 14) je dobré propojit. Je logické, že osoby, které jsou ve VTOS po prvé, a to ještě na kratší dobu, mají sice názor na vzdělání pozitivní (nejedná se o „profláknuté recidivisty, kteří by na svoji budoucnost rezignovali“), ale na druhou stranu si chtějí svůj kratší trest často jen „odsedět“ a svou budoucnost mnohdy chtějí řešit až po propuštění na svobodu.

Jak již bylo řečeno, ve Vazební věznici České Budějovice jsou většinou vězni na kratší časový úsek – byly jim uděleny nižší tresty. Tomu odpovídá i charakter spáchaného trestného činu. Největší procento tvoří osoby, které neplatily výživné na své děti (7 z 15, **tabulka výsledků č. 15**), dvě osoby (2 z 15) si odpykávají „proměněnou

¹²⁹ PRŮCHA, J. *Pedagogický slovník*, s. 110.

podmínku“, stejný počet (2 z 15) jsou ve výkonu trestu odnětí svobody za trestný čin ublížení na zdraví. Po jedné osobě jsou to dále tresty jako loupežné přepadení (1 z 15), nedovolené ozbrojování a krádež (1 z 15), proměněné obecně prospěšné práce (1 z 15) a krádež (1 z 15).

Ale i přes tuto skutečnost, že pobyt ve Vazební věznici České Budějovice z většiny případů spíše krátkodobější, v rámci našeho výzkumu nás zajímala otázka, jaký mají odsouzené osoby potencionální zájem o vzdělání, respektive jeho doplnění či rozšíření v rámci VTOS. Překvapující bylo, že nadpoloviční většina dotázaných se k této otázce vyjadřuje velmi kladně (8 z 15, **tabulka výsledků č. 16**). „*Tak jako ta maturita, to už je prej dneska minimum, tak to bych možná i rád. Ale musel bych jít jinam, jako do jiný věznice jo? No ale zase, kdybych si to tam mohl dodělat, tak to by se mi asi i hodilo.*“ (rozhovor č. 8, M. T. 39 let). „*Jo, to by se mi líbilo, já mám teda trest jenom na půl roku, ale určitě by to nebylo špatný, bych se mohl víc zaměřit na ty jazyky, nejvíc asi na angličtinu. Konečně bych se jí mohl naučit pořádně, jako s někým, že bych se jí neučil jen sám. To bych byl i rád!*“ (rozhovor č. 11, P. V. 33 let). Mnohdy si také vězni uvědomovali své sociální postavení, nebo postavení ve své rodině, například v porovnání se vzděláním své partnerky/partnera. „*Ale jo, tak já vím, že je to důležitý. Taky jsem si vobčas vedle K. (příteklyně, pozn.) připadal jako blbec, ona byla fakt chytrá, měla ty školy, co já neměl, tak by jí to určitě udělal i radost, kdybych měl taky školu, a ne jen tu základku.*“ (rozhovor č. 12, P. B. 42 let). Největší otazník a problém ale dotázaní viděli právě v délce svého trestu. Měli pocit, že doplnění si vzdělání není možné, právě vzhledem ke kratší časové délce trestu, a to i přes to, že ke vzdělání mají postoj zcela kladný. Jednalo se o dvě odpovědi (2 z 15). „*A kdyby Vám někdo nabídl dodělat si vzdělání tady ve výkonu trestu, měl byste zájem?*“ „*Jo, ty jo, a to jde?*“ „*Ano, jde, ale ne tady v Českých Budějovicích, to byste musel být přerázen do jiné věznice.*“ „*Jo, takhle, no tak jako kdyby to šlo, tak by to asi bylo dobrý, ale tak teď už je to asi zbytečný, když bych to stejně nestih, že jo.*“ (rozhovor č. 3, Z. B. 23 let). „*To jde? Jako učit se tady ve vězení?*“ „*Ano, jde, ale ne tady v Českých Budějovicích, musel byste do jiné věznice, to by Vám nevadilo?*“ „*Tak jde o to, na jak dlouho to je, kdyby to byly jako nějaký roky, tak to bych nechtěl, to bych jako musel sedět na dýl?*“ „*Ne, trest by Vám určitě kvůli studiu nikdo neprodložoval.*“ „*Tak to jo, jsem se lek (smích). Jako kdybych*

na to měl čas, tak bych asi rád.“ (rozhovor č. 4, B. S. 33 let). Některé vězněné osoby se také obávaly toho, že by musely být převedeny do jiné věznice, a to je pro ně podmínka zcela nepřijatelná. *„Jenže já nechci jinam, stěží si zvykám tady, třeba by to tam bylo ještě horší. To už bych asi nepřežil!“* (rozhovor č. 12, P. B. 42 let). *„No, to já bych jinam nechtěl, já to tu odsedím a hotovo. Jako maturita dobrý, ale jinam ne, mně už zbývají jen čtyři měsíce, to už nemá význam.“* (rozhovor č. 6, T. P. 36 let). Poslední skupinou, vyplývající z této části výzkumu, byly osoby, které doplnění vzdělání ve VTOS považují za něco zcela zbytečného (5 z 15). *„Rukama jsem se živila celej život, tak nechápu, proč se teď jako začít nějak učit a mořit si hlavu. Na to už je asi krapet pozdě.“* (rozhovor č. 9, K. A. 36 let). *„Jo, někdo mi něco říkal, ale já vo to fakt zájem nemám, co taky z toho? Myslím, že už jsem se v životě naučil dost, pro mě je důležitý, co umí člověk rukama, jako co dokáže sám, ne jestli má nějakou školu nebo ty tituly.“* (rozhovor č. 10, S. G. 39 let). V některých odpovědích byla znát také jistá potřeba zodpovědnosti za rodinu, která „čekala venku“. I to byl argument proti doplnění si vzdělání ve VTOS. *„Anebo spíš nevím, jak bych to pak jako skoulel s rodinou, jako co bych jim řekl, že jim teď nebudu platit, jako na děti, že jdu do školy? A vono už to pro nás hele asi fakt není“* (rozhovor č. 5, I. M. 39 let).

Jestliže se zaměřím pouze na osoby, které se k doplnění si vzdělání vyjádřily kladně (10 z 15, **tabulka výsledků č. 17**), nejčastěji tyto osoby hovořily o zájmu doplnění si maturitní zkoušky (4 z 10). *„Tak jako ta maturita, to už je prej dneska minimum, tak to bych možná i rád“* (rozhovor č. 8, M. T. 39 let). *„Že byste si například dodělal maturitu? „Jo, to by se mi líbilo, já mám teda trest jenom na půl roku, ale určitě by to nebylo špatný, bych se mohl víc zaměřit na ty jazyky, nejvíc asi na angličtinu. Konečně bych se jí mohl naučit pořádně, jako s někým, že bych se jí neučil jen sám. To bych byl i rád!“* Chtěl byste si dodělat maturitu i tady ve vězení? *„Kdyby to šlo, tak určitě jo.“* (opakování, rozhovor č. 11, P. V. 33 let). Jedna dotázaná osoba měla zájem o střední odborné učiliště bez maturity (1 z 10), a to patrně proto, že si na maturitu „nevěří“. Stejný počet osob se kladně vyjádřil k doplnění si vzdělání na úrovni vysokoškolské – Bc. (1 z 10) a Mgr. (1 z 10). *Já mám totiž takovej sen, že bych jednou chtěl učit. (...) Tak, že bych si chtěl dodělat vysokou a pak učit, třeba na zemědělce. Jenže jako nevím, jestli je to reálný, když teď sedím, mám už jedno dítě, že jo, práci*

žádnou, praxi taky ne. (...) Jo, jako já bych fakt rád, nevím teda, co ten můj sen, jako že bych učil, to by bylo asi hustý co, učitel, co předtím seděl (smích), ale alespoň bych jim, těm dětem, to moh říct fakt upřímně.“ (rozhovor č. 3, Z. B. 23 let). Ostatní (3 z 10) osoby měly zájem pouze o rekvalifikační kurzy, ve kterých vidí především reálné a praktické využití na trhu práce po propuštění na svobodu (3 z 10). „A chtěl byste si třeba i tady v průběhu výkonu trestu dodělat vzdělání? Třeba nějaký kurz, rekvalifikaci? „Jo ty jo, to by asi bylo dobrý, možná by mi to i pomohlo potom, až vylezu ven.“ (rozhovor č. 4, B. S. 33 let).

Právě proto, aby mohla být pokryta, co největší plocha zájemců o vzdělávání, sdružuje SOU VSČR hned tři typy škol (více v první kapitole).¹³⁰ Tomuto prokazatelnému zájmu o vzdělání, ze strany osob ve výkonu trestu odnětí svobody, odpovídá také přímá nabídka vzdělávacích oborů a kurzů SOU VSČR. Ta nabízí především kurzy učňovské, končící osvědčením a absolvování kurzu, výučním listem, nebo v kategorii vyšší i maturitním vysvědčením. Z uvedených informací je viditelné, že se vždy jedná o kurzy a obory, které mají velkou naději na pozdější využití v praxi, a to po propuštění na svobodu.¹³¹

S přístupem ke vzdělání souvisí také otázka náplně volného času, a to jak před nástupem do výkonu trestu, tak přímo i volný čas trávený ve vězení. Volným časem před nástupem do výkonu trestu se zabývá **tabulka výsledků č. 18**. Z ní je patrné, že největší zájem měly vězněné osoby o četbu knih se specifickým zaměřením (například sci-fi, válečná literatura, atd.) (4 z 15). „Já jsem doma docela čet knížky, hlavně ty cestopisný. Ona je totiž četla K., ona předtím, než se narodila malá, docela cestovala, tak abysme si měli o čem povídat, jako abych o tom taky vůbec něco věděl, tak jsem to začal číst. No a pak už jsem to čet sám a rád, líbilo se mi to.“ (rozhovor č. 12, P. B. 42 let). Z tohoto zjištění by se dalo usuzovat, že jestliže mají tyto osoby zájem o literaturu, měly by mít také celkový zájem o informace, a tudíž i o vzdělanost. Bylo

¹³⁰ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 137.

¹³¹ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY, STŘEDNÍ ODBORNÉ UČILIŠTĚ VSČR. *Učební obory [online]*. Citováno 10. 3. 2011. Dostupné na: http://www.psprague.sky.cz/main/Ucebni_obory.html.

by ale předmětem hlubšího výzkumu zjistit, zda li se opravdu jednalo o hodnotnou literaturu, která jedince nějakým způsobem obohacuje, nebo šlo o četbu „průměrné“ literatury, která se pouze zabývá jedním konkrétním tématem, ovšem bez hodnotných informací a sdělení. Četbou literatury bez zaměření se zabývali dvě vězni (2 z 15), sledováním televizních pořadů stejný počet (2 z 15) „*Tak já byl celej den v dílně, snažil jsem se pořád makat, tak on nás dost honil i táta, takže večer jsem akorát sednul, dal si pivko a koukal na telku.*“ (rozhovor č. 5, I. M. 39 let), chovem zvířat 1 z 15 dotázaných, přírodou celkově 2 z 15, a umělecké sklony vyjádřil pouze jeden vězeň (1 z 15), který vypověděl, že svůj volný čas trávil poslechem hudby a hrou na hudební nástroj. „*Já jak jsem jezdil, tak jsem se při tom jednom stěhování seznámil s jedním klukem, co dobře zpíval a mlátil do kytary. Já zas uměl něco na bubny, tak jsme založili kapelu. Takovej rokec.*“ (rozhovor č. 8, M. T. 39 let). Jakési formě vzdělávání se věnoval jeden oslovený (1 z 15), v rámci samostudia se učil cizím jazykům. Je obdivuhodné, že tomuto koníčku se věnoval i při svém pobytu ve vězení. Po přesunu do Vazební věznice České Budějovice ovšem postrádal na samostudium čas. Tato osoba je ale pevně rozhodnuta tuto aktivitu nejen, že obnovit, ale nadále i rozvíjet po propuštění na svobodu (více v analýze tabulky č. 21). Pouze jedna osoba uvedla, že se před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody nezabývala žádnou specifickou činností ve svém volném čase, proto svůj volný čas hodnotí jako bez konkrétní náplně. „*Já jsem nic extra nedělal, když byla babička ještě na světě, tak jsem se jí snažil pomoci třeba na baráku, ale pak už jsem nedělal nic, nic mě nebavilo.*“ (rozhovor č. 13, Š. A. 53 let).

Od předchozí náplně volného času, tedy před nástupem do VTOS, se odvíjí také náplň volné času při pobytu ve vězení. Je samozřejmé, že možnosti jsou zde omezené, a proto se nejvíce vězněné oslovené osoby věnují četbě, většinou bez konkrétního zaměření, dle možných zdrojů vězeňské knihovny (7 z 15, **tabulka výsledků č. 19**) „*A tady se teda nic moc dělat nedá, nebo jako se snažim číst, von T. K. (spoluvězeň, pozn.) říkal, že bych měl, abych nebyl prej úplně blbej.*“ (rozhovor č. 2, k. S. 29 let) „*tak tady do bubnů mlátit nemůžu (smích), tak si alespoň čtu, asi jako většina kluků tady. Ono se tu toho moc dělat nedá.*“ (rozhovor č. 8, m. T. 39 let). Často jsou vězni k četbě, a jiné smysluplné náplni volného času, motivováni přímo zaměstnanci věznice. Konkrétně se jedná o penitenciárního pracovníka, který představuje hlavní článek

v zacházení s vězni, a pro samotné vězněné osoby se stává mnohdy až přítelem, zpovědníkem, rádčem. Jedná se o profesi vychovatele.¹³² „*Tak se tu snažím třeba si alespoň číst. Pan vychovatel říká, abysme úplně nezakrněli.*“ (rozhovor č. 10, S. G. 39 let). Velmi populární a využívanou službou je zde také program vězeňské korespondence, nebo psaní dopisů domů, rodině (4 z 15) „*no a tady jsem se dostal k psaní těch dopisů. Snažím se psát domu, svejm dětem, už jsem psal i mámě, ale ta ještě nevedepsala. Tak nevím.*“ (rozhovor č. 5, i. M. 39 let), jeden vězeň (již výše zmiňovaný) se dále věnuje studiu cizích jazyků, i když ne v tak velké míře, jako předtím, a tři dotazované osoby ze zkoumaného vzorku uvedly, že se ve svém volném čase nevěnují ničemu. Jedná se především o vězně, kteří se ani ve svém volném čase na svobodě nevěnovali ničemu konkrétnímu. „*Takže ani tady nic moc nedělám, nechci, nevidím v tom žádnej smysl*“ (rozhovor č. 13, Š. A. 53 let).

Z této části výzkumu je patrné, že vězni využívají ve svém volném čase především základní aktivity, které jsou jim nabídnuty programem zacházení.¹³³ Vzhledem k tomu, že nikdo z oslovených osob neuvedl v náplni svého volného času například nějakou zvláštní a zajímavou formu terapie, aktivity, ve kterých by mohly vězněné osoby projevit například svůj talent (sport, hudba, výtvarné umění), můžeme se domnívat, že je to ze dvou základních příčin. Za první, jsou vězni po splnění si pracovních povinností tak unaveni, že na nějaké vzdělávací či volnočasové aktivity náročnějšího charakteru nemají čas, náladu ani energii. Nebo za druhé, že nabídka programů a aktivit není pestrá a zajímavá tak, aby sama o sobě lákala vězněné osoby k hodnotnému trávení volného času.

V závěru výzkumu jsem se zaměřila především na to, jestli oslovené osoby považují vzdělání za něco perspektivního. Tuto otázku analyzuje **tabulka výsledků č. 20**. Z té je patrné, že takřka naprostá většina oslovených osob z výzkumného vzorku (11 z 15) považuje vzdělání za něco perspektivního. „*Jak voni mi kluci říkaj, že bych měl, jako to já vim no, abych nevypadal jako blbec, třeba až mě uvidí ten muj malej kluk*

¹³² HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 60.

¹³³ FÁBRY, A. *Úvod do penologie*, s. 87 (překlad do českého jazyka).

jednou,“ (rozhovor č. 2, K. S. 29 let). „Vím, že je to důležitý, a hlavně to moc chci (...) Ale tak ta matura je základ, a když jí budu mít, tak třeba najdu i nějakou tu lepší práci.“ (rozhovor č. 11, P. V. 33 let). Pouze 4 osoby (4 z 15) ve vzdělání nevidí žádný smysl. „Ne, k čemu? Rukama jsem se živila celý život, tak nechápu, proč se teď jako začít nějak učit a mořit si hlavu. Na to už je asi krapet pozdě.“ (rozhovor č. 9, K. A. 36 let). „Myslím, že už jsem se v životě naučil dost, pro mě je důležitý, co umí člověk rukama, jako co dokáže sám, ne jestli má nějakou školu nebo ty tituly.“ (rozhovor č. 10, S. G. 39 let).

Velmi podstatnou částí výzkumu se ukázala otázka, zde je reálné, že si dotazované osoby doplní vzdělání i na svobodě, po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Respektive, zda mají dotazované osoby s doplněním si vzdělání spjatý nějaké pozitivní a reálné vize do budoucna. O tom vypovídá **tabulka výsledků č. 21**. Z ní je patrné, že celkem 9 z 15 dotázaných vidí tuto možnost jako reálnou. „Zatím moc nevím, co budu dělat, až mě pustí, asi to bude těžký, hlavně teda v práci. Tak tu stejně už mít nebudu, tak co. Ale chtěl bych zpátky do školy, to jo. Mám hotovej jeden rok, tak bych si dodělal ještě ty dva, teda jestli to tak jde, jestli na mě jako počkaj. Takže bych měl vysokou, titul, no ale zbytek ještě nevím, určitě nějakou práci, co by byla v tom, co bych studoval. Určitě se chci nějak srovnat, už žádný krádeže a žádnéj kriminál. Odsedím si to, najdu si práci a dostuduju to, co mám začatý.“ (rozhovor č. 1, K. D. 28 let). Velmi zajímavý je názor vězně P. V., jehož výpovědi jsem zde již několikrát uváděla. Jedná se o vězně, který se rád zabývá studiem cizích jazyků, a je natolik odhodlán a přesvědčen, že v tomto studiu bude pokračovat i po propuštění na svobodu. A to nejen formou samostudia, ale přímo formou organizovaného vzdělávání. „To jsem si řekl, že určitě udělám. Vím, že je to důležitý, a hlavně to moc chci. Někdo by si moh říct: Hele, blbej muhl, ale já až vylezu, chci si najít dobrou práci, nebo pro začátek prostě nějakou, co mě normálně uživí, i moje děti jo, a pak si třeba dálkově dodělat tu maturu. Tak uvidíme, jak to bude, trochu se bojím toho, že až vylezu, tak to tam venku bude všechno jiný, a že ty lidi se na mě budou koukat jinak. Ale tak ta matura je základ, a když jí budu mít, tak třeba najdu i nějakou tu lepší práci.“ (rozhovor č. 11, P. V. 33 let). Zbýlých 6 tuto možnost zcela neguje. „Když mě to nebavilo předtím, tak nevím, jestli mě to jako bude bavit, až vylezu.“ (rozhovor č. 2, K. S. 29 let). „Tak to fakt ani ne. Kde bych na to

vzal čas? Já jsem sotva stíhal takhle, natož ještě se něco učit po nocích do školy.“ (rozhovor č. 10, S. G. 39 let). „Mám výučák a to na tuhle práci stačí.“ (rozhovor č. 13, Š. A. 53 let). „Jako proč, mám maturitu, to snad stačí, ne? Hele, matura je podle mého dneska dostačující, já stejně vím, že všechny ty vejšky a tyhle školy, jsou úplně na nic, na život vás nepřipraví a akorát z vás tahaj prachy. Podívejte se na mě, mám maturu a dřepím v base. Bylo by to jiný, kdybych měl třeba nějaký ten titul? To asi těžko, co?!“ (rozhovor č. 15, Z. L. 42 let).

Vzhledem k tomu, že je většina dotázaných osob z výzkumného vzorku ve vězení na relativně krátkou dobu, sami si moc dobře uvědomují, že je zapotřebí myslet na budoucnost. Na to, co je na svobodě čeká, jaké to tam asi bude, čím a jak se budou živit, jak obstarají sebe i rodinu. Tento střed s myšlenkou na realitu tyto osoby často vede k názoru, že na vzdělávání nebude ani čas, ani prostor. *„Nejdřív musím obstarat rodinu, a taky nevím, jak by na mě koukali, kdyby šel bejvalej mukl se znova učit, že si chce zase otevřít hospodu, to by na mě asi koukali dost divně.“*(rozhovor č. 4, B. S. 33 let). V některých případech vidí jako překážku proti doplnění si vzdělání svou kriminální minulost. *„Dneska, i kdybych byl mladej, tak vylezu, řeknu, že jsem seděl a hotovo, já budu rád, když s tímhle seženu práci, natož nějakou školu.“* (rozhovor č. 5, I. M. 39 let). *„Já bych se chtěl nějak vrátit k těm autům. Já jsem teda vždycky snil, že bych mohl bejt učitel v autoškole, to by se mi fakt líbilo, bych dělal něco dobrýho, jako užitečnýho a zároveň s autama. Ale už jste někdy viděli autoškoláka, co seděl za to, že někoho zabil při bouračce? To těžko!“* (rozhovor č. 8, M. T. 39 let).

Někteří z dotázaných mají z budoucnosti takové obavy, že raději ani nic neplánují. Tudíž nemají ani vize ohledně nějakého doplnění či rozšíření si vzdělání. *„Já ted' nějak nedokážu odhadnout, co mě tam venku čeká, tak radši nic neplánuju.“* (rozhovor č. 6, T. P. 36 let).

V některých případech by nebylo doplnění vzdělání důležité ani tak pro osobu, která by sis doplňovala, ale spíše by to tato osoba dělala pro své blízké. Většinou z důvodu, aby těmto osobám, popřípadě jedné blízké osobě, dokázala, že i přes kriminální minulost, se dokázala změnit a je zde tedy naděje na lepší společnou

budoucnost. „*No, to možná jo, já bych to asi i zkusil. Už jen kvůli tý malý, a hlavně K. (přítečkyně, pozn.), ona by mi možná pak odpustila a byla by se mnou.*“ *A co byste chtěł dělat po propuštění na svobodu?* „*Tak když bych si dodělal tu školu, tak bych si pak našel nějakou práci. Já bych se rád vrátil na stavbu, ale už třeba jako mistr, a pak by K. viděla, že jsem se jako srovnal, a byla by snad se mnou.*“ (rozhovor č. 12, P. B. 42 let).

Z celého výzkumu tedy vyplývá, že odsouzené osoby z uvedeného výzkumného vzorku mají o vzdělání a jeho doplnění či rozšíření zájem. Jejich postoj k této problematice je povětšinou kladný, a mnozí v něm dokonce spatřují i jakousi jistotu své lepší budoucnosti. Více však budu závěry výzkumu a odpovědi na výzkumné otázky hodnotit v kapitole Závěr.

3. ZÁVĚR

Cílem této práce bylo prozkoumat problematiku vzdělávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody. V teoretické části jsem se zaměřila na obecné informace, které jsou dostupné k tomuto tématu. A to jaký je význam vzdělávání pro vězněné osoby, mnohdy i pro celou společnost obecně. V druhé kapitole pojednávala o současném systému vzdělávání odsouzených osob v českém vězeňství. Především tedy o tom, jaké jsou konkrétní nabídky Středního odborného učiliště, Učiliště a Odborného učiliště Vězeňské služby České republiky, následně i jednotlivých věznic a vazebních věznic v České republice. A proto, aby systém vzdělávání byl úplný, ve třetí kapitole teoretické části jsem charakterizovala jednotlivé penitenciární profese, které se na vzdělávání odsouzených podílí.

Výzkumná část byla zaměřena přímo na vzdělávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody ve Vazební věznici České Budějovice. Zde byl proveden výzkum pomocí analýzy patnácti narativních rozhovorů s odsouzenými osobami, různého věkového i intelektuálního charakteru. Na začátku výzkumu byly stanoveny dvě základní výzkumné otázky: 1. Jaký vztah mají odsouzení ke vzdělávání ve výkonu trestu odnětí svobody?, a 2. Jaké naděje spojují odsouzení se vzděláním získaným ve vězení?

Výsledky výzkumu byly, alespoň pro mou osobu, velmi překvapující, a musí říci, že i příznivé. Takřka většina oslovených uvězněných osob má obecně ke vzdělání kladný vztah. Hodnotí jej jako podstatnou a důležitou složku života. Často si i sami uvědomují chybu, kterou sami v životě udělali, když se raději rozhodli pro „rychlý nástup do reálného života“ bez studia, často i s propojením s trestnou činností. Tak to vidí alespoň ty „mladší“ ročníky, v průměru do 50 let. Ročníky starší, pozitiva vzdělávání nepocítují, a jak výzkum odhalil, často jeho význam i bagatelizují. Pro nás byla ovšem rozhodující konkrétně otázka vzdělávání, které mají osoby ve výkonu trestu možnost získat při svém pobytu ve vězení. Z výzkumu vyplynulo, že tento postoj je takřka stejný. Tedy vychází z obecného postoje ke vzdělávání jako takovému. V prvopočátku vždy záleží na věku a rodinném prostředí, ze kterého daná osoba pochází. Můžeme tedy konstatovat, že v průměru je vztah ke vzdělávání získanému ve vězení kladný. Oslovené osoby by ocenily, kdyby si v průběhu svého trestu mohly své

vzdělání doplnit či nějakým způsobem rozšířit. Často ale jako překážku vidí, že jejich pobyt ve vězení je kratší, než nejkratší možná délka studia. Již to je v samotném počátku odrazuje od toho, aby se o vzdělávání více zajímaly. Většinou tedy jejich vzdělávací a seberozvíjecí činnost začíná a končí (mnohdy) jen základní a nepříliš pestrou nabídkou programu zacházení. Oslovené vězněné osoby nadále vidí překážku v započítání studia v tom, že by musely přecházet do jiné věznice, kde je vzdělávání organizováno systematictěji.

Spojení nadějí se získáním vzdělání v průběhu výkonu trestu, je pro vězněné osoby spíše představa hypotetická, směřující někam do vzdálené budoucnosti. Vězni totiž velmi často žijí „ze dne na den“, k jejich životu jim stačí jen splnění si pracovních a kázeňských povinností, a nějaké seberozvíjecí aktivity jsou již mimo jejich zájem. Pohled do budoucna je pro ně něco často natolik abstraktního, že trvá určitou dobu, než si sami rozmyslí a uvědomí, co by od budoucnosti na svobodě očekávali. Na druhou stranu, ale po tom, co mají čas si toto uvědomit, dokážou nad svou budoucností přemýšlet a jisté věci i plánovat. Co se týče konkrétní oblasti vzdělávání, ty osoby, které mají o vzdělání zájem, a hodnotí jej pozitivně, si dovedou reálně představit, že by jim vzdělání nabyté při VTOS bylo i na svobodě „něco platné“. V tom případě, by ale nejvíce tyto osoby volily obory, které jsou čistě praktické, a u kterých jsou subjektivně přesvědčeni, že je po propuštění na svobodu uplatnění při hledání zaměstnání. Jakousi podotázkou, která vyplynula v průběhu rozhovorů, bylo, zda by si vězni dokončili či rozšířili vzdělání na svobodě, tedy po propuštění z VTOS. Zde již odpovědi nebyly tak ohraničené. Zda se jedná o reálný subjektivní odhad, či jen malé sebevědomí a víru v sám sebe, nedokážu posoudit. Každopádně velká většina oslovených si uvědomuje, že bude velmi těžké po propuštění na svobodu hledat práci, budou se muset postarat o rodinu, a najít si čas a motivaci na studium je pro ně vidina již nereálná. I přesto se ale najdou vězni, kteří by měli zájem o vzdělávání na vlastní náklady na svobodě.

Z výsledků výzkumu bych ráda vyvodila jakási doporučení pro Vězeňskou službu České republiky, konkrétně pro Vazební věznici České Budějovice. Jestliže je zájem o studium u vězněných osob takto prokazatelný, a jejich postoj k hypotetické nabídce vzdělávacích kurzů kladný, mělo by být v zájmu věznice, aby i do své nabídky a do

programů zacházení tyto kurzy umístila. Je mi známo, že v této věznici je zaměření spíše pracovní, a s velmi dobrými výsledky, nutno podotknout. I přesto by se snad dal najít čas a prostor pro vytvoření bohatší vzdělávací nabídky. A jestliže je tato možnost technicky zamezena, bylo by dobré alespoň více vězněné osoby informovat o možnosti, kde a jak se mohou vzdělávat. Naprosto opodstatněný, je argument času ve výkonu trestu v této věznici. Proto se domnívám, že jedním z hypotetických doporučení by mohla být nabídka kurzů, konaných přímo pod záštitou VV České Budějovice, které budou odpovídat průměrné časové délce trestu, která je v této věznici obvyklá (například 3 měsíce).

Dalším hypotetickým doporučením, které se mi jeví jako pozitivní a prospěšné, by mohla být i větší motivace klientů na studium po propuštění na svobodu. Odsouzené osoby by tedy mohly své studium začít ještě ve výkonu trestu odnětí svobody, a na svobodě v něm pokračovat. Je zřejmé, že by ne všichni vězni na svobodě toto studium dokončili, ale měli bychom si uvědomit, že i úspěch jednoho jedince, je úspěchem velké míry.

Jestliže vezmu v úvahu obavy, které mají oslovené odsouzené osoby ve spojitosti se vzděláním a budoucností. Ráda bych zde uvedla ještě jedno hypotetické doporučení, které by pro ně mohlo být přínosem. Prakticky se jedná o shodné závěry projektu „New Choices“ (zmiňovaná v kapitole 1.2, s. 48). Věznice celkově, nejen ta v Českých Budějovicích, by se měly více zaměřit na odchod propuštěného jedince do svobodné společnosti. Z výzkumu je totiž zřejmé, že si vězněné osoby nechtějí začít doplňovat a rozšiřovat vzdělání (v průběhu VTOS), a tím i následně přímo na svobodě, protože mají strach, že nezvládnou „holou realitu“, která je tam čeká. Tedy sehnat práci, postarat se o sebe i o rodinu, vydělávat peníze, dobře se začlenit. Jestliže by ale bylo přímo v programu věznice, poskytovat organizované poradenství, spíše podobné kurzům, které by pomohlo tento pocit strachu změnit, i postoj k získávání vzdělání v průběhu VTOS by se mohl změnit. Jestliže by VS ČR zajistila v každé věznici program, který by vězněné osobě pomohl na svobodě sehnat bydlení, práci, zajistit finanční situaci do startu ve svobodném životě, jestliže by existovala a fungovala síť pomocných organizací, které by „propuštěnci“ pomohly (ovšem bez paternalistického

přístupu), takovýto jedinec by se nepotácel s počátečním strachem o svou budoucnost a mnohem klidněji by uvažoval reálně i o tom, že si svou budoucnost zajistí i vyšší vzděláním.

Právě v těchto doporučením, i když pro zatím jen po stránce hypotetické, vidím přínos své práce. Jsem si zcela vědoma toho, že realita může být, a asi i je, jiná, a že osoby vykonávající různé posty ve Vazební věznici České Budějovice, je dělají zodpovědně a na sto procent. Ale i přesto bych byla ráda, aby se nad těmito doporučeními v budoucnu někdo zamyslel, a snad je i ozkoušel v praxi. A jestliže to pomůže změnit byť jen jeden vězeňský lidský osud, budu svou práci a její výsledky považovat za přínosné.

4. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BAJCURA, L. *Práva vězně: od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. Praha: Grada, 1999. ISBN: 80-7169-555-6.

CRESWELL, J. W. *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. Thousand Oaks. Sage Publications, 1998.

ČERNÍKOVÁ, V. *Sociální ochrana (kriminologický pohled na terciární prevenci)*. PA ČR: Praha, 2005. ISBN 80-7251-207-2.

ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. PA ČR: Praha, 2002. ISBN 80-7251-104-1.

ECHTERMEYER, P. *Die Botschaft des Heiligen Vaters Johannes Paul II. Zur Feier des Jubiläums in den Gefängnissen. 9. Juli 2000. Ihr Inhalt und Ihre Bedeutung bei der Frage nach der „Menschenwürde im Strafvollzug?“ Impulsreferat im Rahmen Tagung ICCPPC Europa „Diakonie in der katholischen Gefängnispastoral“, Hradec Králové, 22. – 26. August 2004.*

ENCYKLOPEDICKÝ DŮM (KOLEKTIV AUTORŮ). *Slovník cizích slov*. Praha: Levné knihy a.s., 2010. ISBN 978-80-7309-347-1.

EVROPSKÁ VĚZEŇSKÁ PRAVIDLA. *Příloha časopisu České vězeňství*, 2006, roč. 14, č. 1. ISSN 1213-9297.

FÁBRY, A. *Úvod do penologie*. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca, 2006. ISBN 80-89185-23-1.

HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s. České Budějovice, 2005. ISBN 80-86708-05-5.

HÁLA, J. *Bolest a naděje vězeňství*. Praha: Triton, 2007. ISBN 978-80-7387-013-3.

HÁLA, J. *Teorie a praxe vězeňství I. – Prevence mimořádných událostí ve výkonu vazby*. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta, Jihočeská univerzita České Budějovice, 1997. ISBN 80-7040-235-0.

HÁLA, J. *Teorie a praxe vězeňství II. – Optimalizace výkonu trestu odnětí svobody*. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta, Jihočeské univerzita České Budějovice, 1999. ISBN 80-7040-376-4.

HÁLA, J. *Jak mluví čeští vězni – Místo a úloha vězeňského argotu*. In Samostatná příloha časopisu *České vězeňství*, Praha: 2002. roč. 10, č. 4. ISBN 80-238-9463-3.

HARTL. P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

KOMENSKÝ, J. A. *Vel'ká didaktika*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatelství, 1954.

LIPTÁK, J. *vzdělávání odsouzených v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody*. *České vězeňství*. Praha: 2002, roč. 10, č.2, s.28-30.

MALÁ, D. *Vězeňství po česku*. Tišnov: Sursum, 2003. ISBN 80-7323-062-3.

MAŘÁDEK, V. *Výkladový slovník penologie*. Ostrava: Pedagogické fakulta, Ostravská univerzita v Ostravě, 2003. ISBN 80-7042-256-4.

MONATOVÁ, L. *Pedagogika speciální*. Brno: Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita Brno, 1994. ISBN 80-210-1009-6.

PIPEKOVÁ, J. A KOL. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-65-6.

PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-047-X.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2.

ŘEZÁČ, F. J. *Vězeňství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnější trestání a polepšování zločinců*. In příloha časopisu České vězeňství, Praha: 1995, č. 4, 5/1995.

SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie II. – Teorie a praxe zacházení s vězňnými*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-204-3.

UHLÍK, J. F. J. *Řezáč – reformátor vězeňství a školství 19. století*. In příloha časopisu České vězeňství č. 2/1997. Praha: Pankrác, 1997.

VEBER, T., BAUMAN, P. *Metodická pomůcka ke zpracování závěrečných prací – Závazné pokyny a doporučení pro seminární, bakalářské, diplomové a jiné závěrečné práce na TFJČU*. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, 2010.

VALACHOVÁ, M. *Všeobecné a profesní vzdělávání vězňů*. České Budějovice, 2005. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Zdravotně sociální fakulta. Katedra (nezjištěna). Vedoucí práce J. Hála.

VÁŇA, M. *Střední odborné učiliště, učiliště a odborné učiliště Vězeňské služby České republiky, 1983-1998*. Příloha časopisu České vězeňství č. 3-4. Praha: 1998. 122s.

VAZEBNÍ VĚZNICE ČESKÉ BUDĚJOVICE. *Vnitřní řád Vazební věznice České Budějovice*. K zapůjčení přímo v místě Vazební věznice České Budějovice.

Vyhláška č.345/1999 Sb. Řád výkonu trestu odnětí svobody, v platném znění k 21. 12. 1999.

Zákon 169/1999 Sb. O výkonu trestu odnětí svobody, v platném znění k 1. 4. 2000.

Zákon 52/2004 Sb. kterým se mění zákon 169/1999 Sb. a některé další zákony, v platném znění k 1. 7. 2004.

Seriálové publikace:

Ve využití vždy z internetového portálu VS ČR: (www.vscr.cz)

Historická penologie

České vězeňství

Elektronické zdroje:

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ. EKONOMICKO SPRÁVNÍ FAKULTA.

Prezentace projektu EPLLA Tisková zpráva ze dne 21. 1. 2004 [online].

Dostupné na: www.rect.muni.cz/AKTUALITY/tiskovka/.

PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY. *Zákon č.196/1999 Sb. [online].* Citováno 22. 2. 2011. Dostupné na:

<http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?zdroj=sb99169&cd=76&typ=r>).

PŘEDSEDNICTVO ČESKÉ NÁRODNÍ RADY. *Listina základních práv a svobod [online].* Citováno 22. 2. 2011. Dostupné na: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

TĚLESNÁ VÝCHOVA A JEJÍ STUDIUM. *Druhy terapie [online].* Citováno 23. 3. 2011. Dostupné na: <http://telesna-vychova.studentske.cz/2008/04/druhy-terapie.html>.

VÝBOR MINISTRŮ RADY EVROPY. *Evropská vězeňská pravidla [online].* Citováno 22. 2. 2011. Dostupné na: http://www.radaevropy.cz/index2.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=54&Itemid=97.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Vzdělávání vězňů – Vazební věznice Olomouc [online]*. Citováno: 7. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-olomouc-43/vykon-vezenstvi-447/vzdelavani-veznenych-osob-8350>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Odsouzení se vzdělávají v obsluze PC – Věznice Nové Sedlo [online]*. Citováno: 7. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-nove-sedlo-81/vzdelavani-veznu-967/odsouzeni-se-vzdelavaji-v-obsluze-pc-4497>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Kurz právního minima Nové Sedlo [online]*. Citováno: 7. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-nove-sedlo-81/vzdelavani-veznu-967/kurz-pravniho-minima-nove-sedlo-13-14-8-20-4536>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Výkon trestu ve věznici Rapotice [online]*. Citováno: 7. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-rapotice-52/vykon-vezenstvi-1155/vykon-trestu-ve-veznici-rapotice-6509>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Realizace vzdělávacího programu a spolupráce s občanským sdružením Akademie J. A. Komenského – OBLA [online]*. Citováno: 7. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-strar-pod-ralskem-92/vykon-vezenstvi-924/zachazeni-s-veznenymi-942/realizace-vzdelavaciho-programu-a-spoluprace-s-obcanskym-sdruzenim-akademie-j-a-komenskeho-oblast-ce>

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Poradní sbor jednal o vzdělávání vězňů [online]*. Citováno: 7. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-hermanice-73/inzerce-190/poradni-sbor-jednal-o-vzdelavani-veznu>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Výkon vězeňství – některé aspekty výkonu trestu ve věznici [online]*. Citováno: 7. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-vinarice-97/vykon-vezenstvi-729/>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Střední odborné učiliště Vězeňské služby České republiky [online].* Citováno: 10. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.psprague.sky.cz/main/UVOD.html>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY, STŘEDNÍ ODBORNÉ UČILIŠTĚ VSČR. *Učební obory [online].* Citováno 10. 3. 2011. Dostupné na: http://www.psprague.sky.cz/main/Ucebni_obory.html.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Školské vzdělávací středisko – Věznice Heřmanice [online].* Citováno 13. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-hermanice-73/skolske-vzdelavaci-stredisko-1095/>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *První kurzy pořádané ŠVS skončili – Věznice Heřmanice [online].* Citováno 13. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-hermanice-73/skolske-vzdelavaci-stredisko-1095/prvni-kurzy-poradane-svs-skoncily>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Poradní sbor jednal o vzdělávání vězňů – Věznice Heřmanice [online].* Citováno 13. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-hermanice-73/inzerce-190/poradni-sbor-jednal-o-vzdelavani-veznu>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Vězni se budou učit řemeslu v bývalé trafostanici – Věznice Heřmanice [online].* Citováno 13. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-hermanice-73/skolske-vzdelavaci-stredisko-1095/ucnovske-stredisko-ma-nove-prostory-pro-praktickou-vyuku>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Nabídka vzdělávacích aktivit pro odsouzené – Věznice Pardubice [online].* Citováno 13. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-pardubice-89/vzdelavani-231/nabidka-vzdelavacich-aktivit-pro-odsouzene-5572>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Informace o práci odsouzených ve Věznici Plzeň [online]*. Citováno 13. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-plzen-47/vnitri-diferenciace-846/informace-o-praci-odsouzenych-ve-veznici-plzen-6304>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Školské vzdělávací středisko – Věznice Rýnovice [online]*. Citováno 13. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-rynovice-48/vzdelavani-odsouzenych-227/skolske-vzdelavaci-stredisko-181>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Školské vzdělávací středisko – Věznice Světlá nad Sázavou [online]*. Citováno 15. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou-93/vykon-vezenstvi-462/vzdelavani-veznenych-1054/vzdelavani-odsouzenych-5935>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Historie vzdělávání ve věznici Valdice [online]*. Citováno 15. 3. 2011. Dostupné na <http://www.vscr.cz/veznice-valdice-95/vykon-vezenstvi-366/zamestnavani-odsouzenych-1305/skolske-vzdelavaci-stredisko-soucasnost>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Maturita se skládá i ve valdickém vězení – Věznice Valdice [online]*. Citováno 15. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-valdice-95/vykon-vezenstvi-366/zamestnavani-odsouzenych-1305/maturita-se-sklada-i-ve-valdickem-vezeni>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Střední odborné učiliště – současnost – Věznice Valdice [online]*. Citováno 15. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-valdice-95/vykon-vezenstvi-366/zamestnavani-odsouzenych-1305/historie-vzdelavani>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *První pololetí školního roku 2010/2011 – Věznice Všehrdy [online]*. Citováno 15. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-vsehrdy-96/vzdelavani-352/1-pololeti-skolního-roku-2010-2011>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Rekvalifikační kurz – Věznice Horní Slavkov [online]*. Citováno 15. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-horni-slavkov-74/vzdelavani-a-zamestnavani-odsouzenych-819/rekvalifikacni-kurz-5649>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Vzdělávání a zaměstnávání odsouzených – Věznice Horní Slavkov [online]*. Citováno 15. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-horni-slavkov-74/vzdelavani-a-zamestnavani-odsouzenych-819/>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Vzdělávání odsouzených – Věznice Nové Sedlo [online]*. Citováno 16. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-nove-sedlo-81/vzdelavani-veznu-967/vzdelavani-odsouzenych-4462>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Profilace věznice – Věznice Nové Sedlo [online]*. Citováno 16. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-nove-sedlo-81/vykon-trestu-764/profilace-veznice-4480>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Odsouzení se vzdělávají v obsluze PC – Věznice Nové Sedlo [online]*. Citováno 16. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-nove-sedlo-81/vzdelavani-veznu-967/odsouzeni-se-vzdelavaji-v-obsluze-pc-4497>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Spolupráce věznice Nové Sedlo s nestátními neziskovými organizacemi [online]*. Citováno 16. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-nove-sedlo-81/spoluprace-s-ostatnimi-slozkami-a-organizacemi-472/spoluprace-veznice-nove-sedlo-s-nestatnimi-neziskovymi-organizacemi>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Projekt „Život po vězení“ finišuje – Věznice Nové Sedlo [online]*. Citováno 16. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-nove-sedlo-81/vzdelavani-veznu-967/projekt-zivot-po-vezeni-finisuje>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Kuchařské kurzy ve Znojmě – Věznice Znojmo [online]*. Citováno 16. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-znojmo-98/aktualni-zpravy-1021/kucharske-kurzy-ve-znojme>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Výroční zpráva Vězeňské služby České republiky za rok 2009 [online]*. Citováno 16. 3. 2011. Dostupné na: http://vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/plugin-annual_report_2009-Correct.pdf.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Výkon vězeňství – Vazební věznice Brno [online]*. Citováno 16. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-brno-20/vykon-vezenstvi-821/>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Rychlá fakta – Stavby vězňů – Stavy vězňů [online]*. Citováno 7. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/rychla-fakta/>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Vazební věznice České Budějovice [online]*. Citováno 28. 2. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/ceske-budejovice-71/zakladni-informace-166/>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Akvaristika – volnočasová aktivita [online]*. Citováno dne 28. 2. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/ceske-budejovice-71/vzdelavani-a-zamestnavani-veznu-450/akvaristika-jedna-z-volnocasovych-aktivit-ve-v-2590>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Spolupráce s občanským sektorem [online]*. Citováno dne 1. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/ceske-budejovice-71/vykon-vezenstvi-587/spoluprace-s-obcanskym-sektorem-6417>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Měsíční statistické hlášení – leden 2011 [online]*. Citováno dne 1. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/statistiky-a-udaje-103/mesicni-statisticke-hlaseni-1233/2011-1484/>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Organizační struktura Vězeňské služby České republiky [online]*. Citováno 21. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/organizacni-struktura-2/>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Kodex duchovní služby [online]*. Citováno 21. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/duchovni-sluzba-1287/vezenska-duchovenska-pece-1196/kodex-duchovni-sluzby>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Vězeňská konference v roce 1931 v Praze - Historická penologie 1/2007*. Citováno 18. 2. 2011. Dostupné na: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/Historicka%20penologie/2007/hp_07_01.pdf

Zákon č. 3/2002 Sb. O církvích a náboženských společnostech [online]. Citováno 21. 3. 2011. Dostupné na: http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?kam=zakon&c=3/2002.

Zákon č. 555/1992 Sb. O vězeňské službě a justiční strážích [online]. Novelizován 3. 12. 2003. Citováno 21. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.epravo.cz/top/zakony/sbirka-zakonu/zakon-ze-dne-3-prosince-2003-kterym-se-meni-zakon-c-5551992-sb-o-vezenske-sluzbe-a-justicni-strazi-ceske-republiky-ve-zneni-pozdejsich-predpisu-a-nektere-dalsi-zakony-4775.html>.

5. SEZNAM PŘÍLOH A PŘÍLOHY

Příloha I.: Souhlas s účastí na výzkumu (prázdný formulář)

Příloha II.: Znění 15 narativních rozhovorů

Příloha III.: Tabulka č. 1: Příklad přehledu kurzů a aktivit ve věznicích v rámci všeobecného vzdělávání

Příloha IV.: Obr. č. 4.: *Organizační struktura Vězeňské služby České republiky*

Příloha I.:

Souhlas s účastí na výzkumu (prázdný formulář):

Souhlas s účastí na výzkumu

Informace o výzkumu

V rámci diplomové práce s názvem Vzdělávání trestně odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody ve Vazební věznici České Budějovice bude realizován výzkum formou narativních rozhovorů.

Získané informace budou interpretovány ve výzkumné části práce.

Všechny získané údaje jsou považovány za důvěrné a stejně tak veškeré identifikační údaje, které by mohly vést k odhalení identity respondentů, budou vynechány či změněny. Získané informace budou využity pouze pro potřeby diplomové práce.

Písemný souhlas s účastí na výzkumu

Tímto prohlašuji, že jsem byl informován o podmínkách účasti ve výzkumu a o důvěrnosti mnou podaných informací.

„Souhlasím s poskytnutím informací slečně Lucii Červinkové, studentce 2. ročníku oboru Pedagogika volného času na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích v rámci výzkumu k její diplomové práci.“

Podpis

V Českých Budějovicích dne: _____

Příloha II.:

Znění 15 narativních rozhovorů:

1. Muž - K.D., 28 let, nedovolené ozbrojování a krádež

„Jmenuji se K.D., je mi 28 let a narodil jsem se v O.. Vychovávala mě moje matka a otec, mám i jednoho sourozence. Naši spolu asi byli šťastný, nevím, nějak se nikdy nehádali, nebo alespoň ne před námi. Mám ještě jednoho brácha, T., ten je mladší, a asi i lepší jak já, líp se učil, vždycky, s našima to taky asi líp uměl. Teď má nějakou dobrou práci, nebo co, tak ho maj naši asi i víc rádi. Ale já se jim nedivím, já jsem je fakt asi hodně zklamal.“ *A můžete mi říci něco o Vašem dětství? Jak jste vyrůstal, jaké máte školy?* „Takže jako malej, jsem byl v pohodě, žádný nějaký extra průšvihy, prostě normální. Po základce sem šel na gympl, tam už to bylo pro máma a tátu asi horší. Začal jsem trochu blbnout s partou, cigára, sem tam sme něco lohli, ale jako nic velkého. Tak znáte to, asi jako každej, prostě kluci na gymplu, z blbosti. Gympl jsem měl rád, byla tam prdel, ale maturita už taková prdel nebyla. Ale jako zmák jsem jí.“ *A pokračoval jste potom na studiích?* „ Naši strašně moc chtěli, abych šel na vysokou, tak sem šel. Jenže jak je tu i brácha, tak naši nikdy moc peněz neměli, tak jsem musel dost i makat. Zkusil jsem přijímačky, ty vyšly, ale já se na to vykašlal. Prostě sem nechtěl se pořád jen učit.“ *A co jste tedy dělal, našel jste si práci?* „Jo, sem si našel práci. Nejdřív sem dělal, co se dalo, vykládal jsem kamiony, nakládky, vykládky, taky jsem třeba občas pomoh kámošům s nějakou tou levárnou, ale zase nic velkého, tomu jsem se radši vyhnul. Takže napoprvé mě z vejšky vyhodili. Když to zjistili naši, byli dost našťvaný. Táta mě chtěl vyrazit z baráku, ale máma mě pořád bránila. Tak jsem se na tu vejšku přihlásil znovu, a vyšlo to. Taky jsem musel slíbit mámě i tátovi, že se jako srovnám, že se dám do kupy. Tak jsem si našel práci jako manažer výkupu a logistiky.“ *To je skvělé, a jak se Vám ta práce líbila?* „ Bylo to docela dobrý, ale děsnej stres, pořád jsem nemoh spát. Takže jsem byl na vysoký, a makal jsem v tomhle. Jenže jak už jsem byl starej, tak jsem si tu vejšku musel platit úplně sám, a to bylo dost náročný. No, a jednou přišel starej kámoš, jestli bych mu s něčím nepomoh, že za to budou dobrý prachy. Tak jsem do toho šel, a dopadlo to takhle.“ *Jaký je tedy Váš trest?* „Sedím za nedovolený ozbrojování a krádež, teď jsem tu 4 měsíce a celkem to mám na dva a půl

roku.“ *Už jste přemýšlel nad tím, co budete dělat, až Vás propustí na svobodu?* „Zatím moc nevím, co budu dělat, až mě pustí, asi to bude těžký, hlavně teda v práci. Tak tu stejně už mít nebudu, tak co. Ale chtěl bych zpátky do školy, to jo. Mám hotovej jeden rok, tak bych si dodělal ještě ty dva, teda jestli to tak jde, jestli na mě jako počkaj. Takže bych měl vysokou, titul, no ale zbytek ještě nevím, určitě nějakou práci, co by byla v tom, co bych studoval. Určitě se chci nějak srovnat, už žádný krádeže a žádnéj kriminál. Odsedím si to, najdu si práci a dostuduju to, co mám začatý.“ *A co děláte tady, pro zkrácení času, čím se zabavujete?* „Tady se toho moc dělat nedá, jako nějak se učit, tak si alespoň čtu. Předtím, než mě zavřeli, jsem čet hlavně třeba sci-fi a tak, teď čtu teda, co se dá, tady toho moc není, třeba jako učebnice a tak, abych se moh učit, ale stejně nevím, jestli bych se tady učil.“

2. Muž - K.S., 29 let, neplacení výživného

Dobrý den, můžete se mi trochu představit a říci něco o svém životě? Kde jste vyrůstal, co jste studoval a tak podobně? „Jo, ale jo, no tak já se jmenuju K.S., je mi 29 a sedim dva měsíce no. Sedim za výživný, já mám totiž dítě, víte? Kluka, malýho, jako von vo mě asi neví, ale já vo něm vim, tak třeba mu to vo mě jeho máma taky někdy řekne. Vona tady ještě nebyla, jsem chtěl, abys za mnou přišli jako voba, ale to vona nechce, že prej malýho sem tahat nebude.“ *Dobře, a můžete mi říct, kde jste vyrůstal, jestli třeba máte sourozence, jaké bylo vaše dětství?* „Normální no, mám mámu, tátu, segru a brácha. Jako brácha ten je v pohodě, segra je teda dylina nafoukaná, vona se ke mně moc nezná, se asi stydí, že jeden její brácha dřepí v base. Jak kdybych byl nákej vrah.“ *A co máte za školu?* „Jsem vylez jen to, co bylo nutný, mě to nebavilo.“ *Takže máte jenom školu základní?* „Základku? Jo no.“ *A co jste dělal po základní škole?* „Jsem tak nějak makal, jak se dalo, foťr říká, že jsem dobrej kopáč, jako na ruce, že umim s lopatou, tak jsem dělal to. Dycky někde potřebovali dělnase, tak jsem tam přišel a kopal jsem. To mi šlo, byl jsem v tom dobrej. No, a když bylo léto, tak jsem jezdil s kolotočem. Jsem tam kopal dycky základy na ty stany, aby to jako drželo. To mě fakt jako bavilo, tam jsem byl furt venku, a se zvířatama, já je mám rád.“ *A co jste dělal potom, měl jste nějakou jinou práci? Jak jste se dostal do vězení?* „No jak sem říkal, jsem teda jako dělal s tím cirkusem a kopal jsem jako kopáč, no a jak jsem jezdil s tím cirkusem, s těma kolotočema, tak tam sem potkal Eriku. Jako vona byla fakt pěkná, a taky to měla ráda, jako víte, co myslim, že jo?“ (smích) *Myslím, že asi vím, povídejte dál, co bylo dál?* No, a jak vona to měla ráda, tak najednou přišla, že teda jako je těhotná, a že prej jako se mnou. No a tak mám teda dítě, no, toho kluka malýho, jenže jako já ho ještě neviděl, teda jen jednou, a pak vona už mi ho nechce ukazovat, ani sem nepřijde, prej nechce.“ *A jak jste se dostal sem do věznice?* „No sem přišel.“ *To ano, ale co jste udělal, že jste zavřený, ve vězení?* „Vona, jako Erika mě právě naprášila na tom ouřadu, že jí neplatim nebo co. Jako na toho malýho, víte? Já jsem ani nevěděl, že se jako na ty děti musí něco platit. Tak jako hele víš co, vona je máma, tak at' se stará, když mi ho nechce ukazovat, tak co já bych platil.“ *A co jste dělal rád ve volném čase, než vás zavřeli, a co děláte ve volném čase tady?* „Já byl dycky tak udřenej, že jsem nic moc nedělal, jen ty zvířata, ty jsem měl rád, tak jsem byl s nima. A tady se teda nic moc dělat nedá, nebo jako se snažim číst, von T.K. (spoluvězeň, pozn.) říkal, že bych měl,

abych nebyl prej úplně blbej. Taky říkal, že jsem blb, když mám jenom tu povinou školu, jako já bych asi chtěl víc, ale nevím, jestli se mi bude chtít. Když mě to nebavilo předtím, tak nevím, jestli mě to jako bude bavit, až vylezu. Jak voni mi kluci říkaj, že bych měl, jako to já vim no, abych nevypadal jako blbec, třeba až mě uvidí ten muj malej kluk jednou, ale jako nevím no, jestli to jako fakt dodělám.“

3. Muž - Z.B., 23 let, neplacení výživného

„No, tak já se jmenuju Z.B. a sedím za výživný, sedím teď druhým měsícem.“ *Dobře, pane B., a mohl byste mi říci, odkud pocházíte, jestli máte třeba sourozence, jakou máte školu a tak podobně? Vezměte to klidně popořadě, at' se Vám dobře vzpomíná.* „Jo, no, tak je mi teda 23 let, a jak jsem říkal, sedím za výživný, na svojí dceru, jsou jí 2 roky, ona teda nebyla plánovaná, ale já jí mám moc rád. Mám vyšší odbornou školu, ve V., předtím jsem měl normálně střední a předtím základku. Mám mámu i tátu, a nemám ani sestru, ani bratra, s rodičema jsem sám.“ *A bavila Vás vaše škola, VOŠ?* Jo jo, jako mě to fakt bavilo, já jsem chtěl i jít dál, no jenže pak přišla na svět Eliška (*dcera, pozn.*), takže pak se to tak nějak všechno zvirtlo.“ *A můžete mi říct jak?* „Tak mi (*s přítelkyní, pozn.*) jsme byli fakt docela mladý, ale tak to by asi nevadilo, já jsem si myslel, že to nějak jako všechno zvládnou. Pořád jsem chtěl studovat, hlavně teda i kvůli našim, že jo, oni si to moc přáli, abych tu školu dolez, a třeba šel i dál, táta chtěl, abych po něm převzal firmu, to mně se teda nechtělo, no neva, a máma ze mě chtěla inženýra nebo tak, to jsem teda taky bejt nechtěl, ale prostě jsem se teda učil. No tak jsem chodil různě po brigádách, vydělával jsem peníze, jak se dalo, já teda hlavně nechtěl, aby nás jako sponzorovali nějak moc rodiče. Ale pak už se to nedalo, ve škole se to začalo srát, pardon, já začal být bez peněz a pak mě teda M. (*přítelkyně, pozn.*) udala na policajty, že neplatím výživný. Tak dlouho jsem chtěl bejt dobrej, až sedím v kriminále.“ *A co děláte třeba pro sebe, tady ve vězení, nebo i před nástupem trestu? Co děláte/ dělal jste ve volném čase?* „Já jsem předtím strašně rád chodil ven, když to ještě bylo s M. dobrý, tak jsme chodili ven i s malou, ještě předtím, jako než se holka narodila, tak jsem se venku hodně i učil, třeba v parku, nebo třeba jen tak prostě někde venku na lavičce. No a tady se teda snažím alespoň si číst, co tu je, výběr tu docela je, ale tak je mi jasný, že tu asi nebudou mít ty knížky, co by se líbily všem.“ *A už víte, co byste chtěl dělat po tom, co Vás pustí? Chtěl byste si třeba dodělat školu? Jít v tomto směru někam dál?* „Jo, to bych asi rád. Já z toho mám docela strach teda. Já mám totiž takovej sen, že bych jednou chtěl učit. Že bych jako spojil to, co jsem dělal dřív. Chodil ven a tam se učil. Tak, že bych si chtěl dodělat vysokou a pak učit, třeba na zemědělce. Jenže jako nevim, jestli je to reálný, když teď sedím, mám už jedno dítě, že jo, práci žádnou, praxi taky ne.“ *A kdyby Vám někdo nabídl dodělat si vzdělání tady ve výkonu trestu, měl byste zájem?* „Jo, ty jo, a to jde?“ *Ano, jde, ale ne tady v Českých Budějovicích, to byste*

musel být přerázen do jiné věznice. „Jo, takhle, no tak jako kdyby to šlo, tak by to asi bylo dobrý, ale tak teď už je to asi zbytečný, když bych to stejně nestih, že jo.“ *Tak máte velkou možnost dalšího vzdělání po skončení trestu, jste mladý.* „Jo, jako já bych fakt rád, nevím teda, co ten můj sen, jako že bych učil, to by bylo asi hustý co, učitel, co předtím seděl (smích), ale alespoň bych jim, těm dětem, to moh říct fakt upřímně.“

4. Muž – B.S., 33 let, neplacení výživného

„Tak já jsem B.S. a je mi 33. Sedím za výživný, teď poprvý, a první měsíc.“ *Dobře, děkuji, a mohl byste mi říci něco o tom, kde jste vyrůstal, jestli máte nějaké děti, sourozence, jakou máte školu a tak podobně? Vezměte to klidně postupně, jak to bylo popořadě.* „Jo, no takže mám dva sourozence, starší sestru a brácha. Oba jsou o něco straší jak já. Taky mám normálně mámu a tátu. Já mám sám dvě děti, kluka a holku, měl jsem ženu, jako že jsem se rozved, myslím.“ *A co máte za školu?* „Tak základku, že jo, to je jasný, a pak jsem si udělal učňák, jako kuchař číšník. Já mám totiž děsně rád jídlo (smích). Jsem na to sbalil i svojí ženu, teda bývalou no. Ona teda vždycky říkala, že nemusím bejt moc chytrej, ale musím vědět, jak vydělat prachy.“ *A jak jste je tedy vydělával?* „Já jsem měl hospodu, u nás na vsi, takovou malou, ale měl jsem jí rád. Já jsem tam rád vařil, pro kamarády, a pivo jsem jim nosil, dobrý to bylo.“ *Takže jste podnikal, nebo ta hospoda byla někoho jiného?* „Ne, ta byla moje, a to prej byl ten průser, říkala moje žena, co to jako podělalo.“ *Jak to myslíte?* „No, jako kdyby to prej nebylo moje, ale někoho jinýho, tak by ty moji kamarádi nedlužili mně, ale tomu jinýmu. Oni totiž občas třeba něměli na zaplacení, tak jsem jim to dal jako na sekeru, prostě kámoši ne, jenže tím to všechno začalo no, tím to šlo do kytek.“ *Jak to myslíte, co se pokazilo? To je ten důvod, proč jste teď tady?* „Já pak už neměl na nic peníze, takže jsem byl sice furt v práci, jako v tý mý hospodě, ale ženu to začalo štvát. Pak se mi i doneslo, že se jako tahá jinde, jako s jiným chlapem, tak se se mnou rozvedla. Co dělá teď nevim.“ *Jaký je tedy Váš trest?* „No po rozvodu výživný, na obě děti, jsem to prostě s prachama neutáhnul.“ *A když máte učiliště, to je s maturitou nebo bez maturity?* „Jo, s maturitou.“ *A chtěl byste si třeba i tady v průběhu výkonu trestu dodělat vzdělání? Třeba nějaký kurz, rekvalifikaci?* „Jo ty jo, to by asi bylo dobrý, možná by mi to i pomohlo potom, až vylezu ven. To jde? Jako učit se tady ve vězení?“ *Ano, jde, ale ne tady v Českých Budějovicích, musel byste do jiné věznice, to by Vám nevadilo?* „Tak jde o to, na jak dlouho to je, kdyby to byly jako nějaký roky, tak to bych nechtěl, to bych jako musel sedět na dýl?“ *Ne, trest by Vám určitě kvůli studiu nikdo neprodlužoval.* „Tak to jo, jsem se lek (smích). Jako kdybych na to měl čas, tak bych asi rád.“ *A co přesně byste chtěl studovat?* „Já bych rád třeba jen nějaký ten kurz, jak jste říkala, třeba něco, co by mi pomohlo pak zase mít tu hospodu, abych jí mohl pak znova otevřít.“ *A děláte tady něco ve volném čase, třeba něco pro sebe?* „Jo, tak tady se asi nejvíc čte,

jako po práci, já jsem teda na tom předtím neměl moc čas, jo, jak jsem říkal, že jsem byl furt v práci, tak teď tu teda čtu, co jde, ale když si můžu vybrat tak třeba nějaký to scifi.“ *Myslíte si, že je vzdělání dnes k něčemu dobré? A myslíte si, že byste si po propuštění na svobodu třeba nějaký ten kurz dodělal?* „Tak jasně, že je to, je jasný, ale tak ne, že bych byl nějaký dědek, ale nejdřív musím obstarat rodinu, a taky nevím, jak by na mě koukali, kdyby šel bejvalej mukl se znova učit, že si chce zase otevřít hospodu, to by na mě asi koukali dost divně.“

5. Muž – I.M., 39 let, ublížení na zdraví

„Dobrý den, tak já jsem I.M. a jsem z K., sedím za ublížení na zdraví, teď už teda půl roku, ale jinak to mám na dva a půl roku.“ *A mohl byste mi říct, jaké bylo vaše dětství, kolik vám je let, jakou máte školu?* „Tak je mi 39, dětství jsem měl s mámou a tátou, normálně u nás ve městě, s děckama, mám teda ještě dva bráchy a jednu sestru.“ *A jakou máte školu, co jste studoval?* „Já jsem se vyučil jako můj táta a brácha jako tesař – truhlář. On nás totiž táta už od mala ved k práci se dřevem. Říkal, že je to voňavá práce, co nás uživí.“ *A to je s maturitou, nebo bez?* „Ne, bez, na tohle se u nás nikdy moc nehrálo, táta chtěl, abyste uměli hlavně řemeslo a prostě to uměli dělat rukama.“ *Jak a kde jste tedy pracoval?* „Jak jsem se vyučil, tak jsem hnedka šel k tátovi do dílny, ještě s jedním bráchou.“ *Bavila Vás ta práce?* „Jo, tak mě to bavilo už na škole, hlavně teda jako rukama, dílny, jen občas bylo blbý dělat jako dohromady s bráchou a tátou. To víte no, každě chtěl hodně, ale práce zase tolik nebylo, tak jsme se vobčas hádali jak pitomci. Tak jsem to pak zkoušel zároveň s tátou a bráchou a taky sám, jenže to bylo asi blbý.“ *Dobře, takže po vyučení jste pracoval u otce v dílně, a pak i sám, jako podnikatel? A máte nějakou rodinu, děti, manželku?* „Jo, já už jsem byl dvakrát ženatej, a mám tři děti. Dva kluky z prvního manželství, a jednu holku s druhou ženou. Teď nemám ženu žádnou, s oběma jsem rozvedenej.“ *A proč jste teď ve vězení?* „Za ublížení na zdraví, jak jsem říkal. Já jsem teda nějakou dobu dělal s tím tátou a bráchou, jako bylo to takový no, vobčas dobrý, vobčas blbý, pak jsem se ale jednou děsně vožral v hospodě, chlapi řekli, že jsem jen blbej truhlář, no a jak jsme byli vožralý, tak já jsem po jednom skočil a jak jsme se začali rvát, tak to skočilo takhle no. Jsem mu jí natáh asi nějak moc, ho vodvezla sanyta, cikoš jeden, a já pak skončil tady.“ *A co jste dělal rád ve volném čase, před nástup trestu, a co děláte tady ve volném čase?* „Tak já byl celej den v dílně, snažil jsem se pořád makat, tak on nás dost honil i táta, takže večer jsem akorát sednul, dal si pivko a koukal na telku. No a tady jsem se dostal k psaní těch dopisů. Snažím se psát domu, svejm dětem, už jsem psal i mámě, ale ta ještě nevodepsala. Tak nevím.“ *To je dobře, že píšete, a přemýšlel jste třeba i o tom, že byste si třeba doplnil vzdělání? Třeba maturitu.* „To mi vždycky vyčítala žena, jako ta moje první, že mám jen učňák, no a pak i ty chlapi v hospodě, asi tak to mysleli. Tak jako asi bych měl no, ale už je mi skoro čtyřycet, to už asi nemá cenu si myslim. A nebo spíš nevím, jak bych to pak jako skoulel s rodinou, jako co bych jim řek, že jim teď

nebudu platit, jako na děti, že jdu do školy? A vono už to pro nás hele asi fakt není. Dneska, i kdybych byl mladej, tak vylezu, řeknu, že jsem seděl a hotovo, já budu rád, když s tímhle seženu práci, natož nějakou školu.“

6. Muž – T.P., 36 let, proměněná podmínka

„Takže já jsem T.P., a je mi 36 let, pocházím z R., mám dvě děti, ženu, s tou jsem sedm let, a teď sedím za to, že se mi proměnila podmínka.“ *Dobře, děkuji, a mohl byste mi prosím říci něco o tom, kolik máte sourozenců, co jste studoval, kde jste pracoval a tak podobně?* „Jo, no tak mám normálně matku i otce, a čtyři sourozence, tři sestry a jednoho brácha. S tím mám tu dílnu.“ *Jakou dílnu, můžete mi o tom něco říci?* „Já jsem totiž automechanik, a s bráchou jsme měli spolu dílnu.“ *A vy jste v tom vyučen, nebo máte maturitu?* „Maturitu nemám, tu má jen ten můj brácha, já jsem se vyučil a pak jsme hned rozjeli s bráchou tu dílnu. Teda spíš brácha a já jsem tam prostě dělal.“ *A jak Vám tato práce šla?* „Ale jo, dobrý, si myslím, tak ono dlouho trvalo, než se to jako rozjelo, že jo, pak to tak nějak šlo.“ *A proč jste teď tady?* „No tak já jsem udělal pár kopanců, za to jsem měl podmínku a pak jsem ten kopanec zopakoval a tu podmínku mi proměnili. Teď sedím šest měsíců, ale celkem to mám na rok.“ *(odsouzenému se nechtělo více mluvit o přesném znění trestu) Co jste dělal ve svém volném čase, než jste nastoupil sem, a jak ho vyplňujete tady, ve výkonu trestu?* „Tak já jsem doma docela dost čet, to mě fakt bavilo, hlavně Sci-Fi, no tady teda čtu taky, ale už ne tolik, jako jsem čet doma. Píšu tu dopisy, hodně ženě, domu, taky dětem.“ *A už víte, co byste chtěl dělat po propuštění na svobodu?* „No, tak já nevím, no, mě děsně bavily ty auta, tak bych chtěl asi to. Ale nevím, jestli to půjde, jako jestli seženu práci.“ *Uvažoval jste někdy o tom, že byste si nějak rozšířil vzdělání? Třeba nějakým kurzem, nebo dodělat maturitní zkoušku?* „Hmm, tu maturitu bych chtěl. Já jsem slyšel, že bych si to moh dodělat třeba i tady, jako ve vězení, ale to nějak nevím jak.“ *To byste mohl, ale ne v této věznici. To byste musel být přesunut do jiné věznice.* „No, to já bych jinam nechtěl, já to tu odsedím a hotovo. Jako maturita dobrý, ale jinam ne, mně už zbývají jen čtyři měsíce, to už nemá význam.“ *Dobře, a chtěl byste si maturitu dodělat třeba na svobodě?* „Jo, jako hele já jsem o tom i dost uvažoval. Že jako kdyby to šlo, že bych se postavil na nohy, žena by mi prej pomohla, že bych si jako nejdřív někde našel práci, tak vyučenej jsem, tak znova třeba s těma autama, a když to půjde, tak že bych si dodělat tu maturu. Ale to je nejdřív práce, já teď nějak nedokážu odhadnout, co mě tam venku čeká, tak radši nic neplánuju.“

7. Muž – J.P., 40 let, krádež

Dobrý den, můžete se mi prosím představit, a říci i něco o sobě? Například, kde jste vyrůstal, jaké bylo vaše dětství, co jste studoval a podobně. „Jo, jasný, no takže je já jsem J.P., narodil jsem se v O., a je mi čtyřicet let. Doma jsem byl normálně s matkou i otcem, jako normálně jsem se měl, jako malej.“ *Máte nějaké sourozence?* Jo, mám jednoho, bráchu. Já sám mám tři děti.“ *A jste ženatý, nebo rozvedený?* Ženatej, a to celou dobu s jednou, už deset let, to je co?“ (smích) *To ano, to je dobře. A co jste studoval? Co máte za školu?* „Tak já mám základku, tam u nás, tam jsme chodili oba s bráchou, on teda o dvě třídy níž, je mladší, ale bylo to dobrý. Tak víte co, malá škola, děti, co se znají, tak jsme dělali takový ty normální dětský kraviny. Táta nás za to vždycky seřezal, ale máma ta nás chránila. Maminky vždycky chtěla, abysme se dobře učili, asi chtěla, abysme se pak měli líp, jak jako malý doma. Tátovi to bylo asi jedno.“ *A poslechl jste maminku, šel jste studovat?* „Tak šel jsem na gympl, do K. (větší město poblíž rodného města, pozn.), tam už to bylo drsný.“ *Proč? Tam se Vám nelíbilo?* „Spíš jsem se nelíbil já tam jim, brali mě jako vesnickýho balíka, tak jsem na ně kašlal, na městský floutky.“ *Gymnázium jste dostudoval? A co bylo pak?* „Jo, dodělal jsem maturu, sice teda s odřenýma ušima, ale dodělal. Máma pak chtěla, abych šel jako ještě dál, ale já už nechtěl, ten gympl mi to tak zhnusil, že už se mi do žádný další školy nechtělo.“ *A co jste tedy dělal, šel jste někam pracovat?* „Doma bylo dost zle, že šel nešel nikam dál na školu, nebo alespoň nějaký to další učení někde, teda hlavně mámě to bylo líto, tátovi to bylo vždycky asi jedno. Tak jsem se na chvíli vypařil, bydlel jsem různě u kamarádů, známých i venku. Pak už jsem ale nevěděl, co mám dělat, tak jsem se vrátil domů, máma tenkrát brečela, a táta byl asi taky rád. Brácha mezitím taky doštudoval a chystal se ženit.“ *Začal jste tedy pracovat?* „Táta mi sehnal práci u drah, nejdřív jsem dělal, co se dalo, co mi řekli, takovej podržtažka, ale pak jsem se vypracoval postupně na dozorce výhybek. Hele, já tu práci měl jako fakt rád, ale prachy tam byly mizerný.“ *Takže jste je zkoušel vydělat i jinou prací?* „Vydělat zrovna ne, spíš jsem párkrát něco někde lohnul, jako ukrad, abych měl zase na čas pokoj. Párkrát to vyšlo, ale pak se přestalo dařit. Takže mě sebrali.“ *Takže teď nejste ve vězení po prvé?* „Ne, já už sedím po druhý. Teď už to mám na rovnej rok, čtyři měsíce už jsem si odkroutil, ale ještě to bude dlouhý.“ *A co děláte pro to, aby se Vám tady ten čas nějak ukrátil? A co jste rád dělal na svobodě?* „Já jsem si vždycky docela rád čet, tak

s snažím číst i tady, ale třeba po práci na to vobčas nemám ani náladu. Doma jsem čet třeba válečnou literaturu nebo ty technický věci.“ *Víte o tom, že si můžete ve vězení dodělat i vzdělání? Neuvažoval jste o tom?* „Jo, tak chlapi tady něco říkali, ale tak to není tady, ne? Co já vím.“ *Ne, to byste byl přerážen do jiné věznice. Ale mohl byste si dodělat třeba nějaké rekvalifikační kurzy, nebo dokonce vysokou školu.* „Jo, tak to je určitě dobrý. Ale já bych se chtěl pak vrátit k tý práci, co jsem dělal, jako zpátky na dráhu. Já mám teď něco jako roční neplacený volno, chtěl bych jít na půlku, tak doufám, že to stihnu.“ *Takže byste se vrátil zpátky, a ani na svobodě neuvažujete o nějakém dalším vzdělání?* „Tak mi na tý dráze máme pořád nějaký kurzy, jako školení a tak. A ty jsou povinný. Třeba každej měsíc, a pak takový velký každý tři měsíce. A ty se i platěj, takže se fakt musíte snažit.“ *A to si platíte vy sám, jako zaměstnanec?* „Ne, to platí šéf, jako vedoucí, ale když bych to třeba neudělal ani na druhej pokus, tak mě buď vyhodí, nebo to zaplatím. Takže se každej snaží to udělat hned.“ *Vidíte to reálně, že byste se tam vrátil, a dodělal si například všechny ty kurzy?* „Jo, já bych tam fakt chtěl zpátky, tak se tu snažím být v pohodě, abych dostal tu půlku. Pak se tam vrátím a dodělám si to, teda když na mě počkaj, tam mi ani nevadilo se učit, tam mě to bavilo.“

8. Muž – M.T., 39 let, ublížení na zdraví

„Tak dobrý den, já se jmenuju M.T., jsem z K., je mi třicet devět let a jsem tu za ublížení na zdraví, mám to na tři roky.“ *„Dobře, a můžete mi prosím říci něco o tom, jak jste vyrůstal, jestli máte matku i otce, a co jste studoval za školy?“* „Jo, jasný, takže já jsem po základce se šel vyučit, normálně na učňák. Já bych asi šel tenkrát i dál, ale naši jsou rozvedený a já byl jen s maminkou, nemám teda sice žádný sourozence, ale táta nám nikdy moc peněz nedal, tak jsem musel hned po ušáku jít makat, abych alespoň trochu pomoh mámě.“ *„Máte učiliště s maturitou nebo bez maturity?“* „Bez.“ *„A co jste po vyučení dělal za práci?“* „No, nejdřív, co se dalo, třeba jsem i kydal kravám, jen když za to byly peníze. Pak jsem se ale dostal k jednomu chlápku, co hledal řidiče, na stěhováčky auto. Tak jsem to vzal.“ *„Bavilo Vás to?“* „Jo, ty jo, moc, a bylo mi i jedno, že to nebylo v tom oboru, co jsem se vyučil, to bych byl pekař (smích), ale auta mě vždycky bavily. Jenže abych třeba šel na automobilku, na to nebyly peníze.“ *„Takže jste začal jezdit se stěhovacím vozem?“* „No, a já si to fakt užíval. Bavilo mě jezdit tou velkou dodávkou, jsem si připadal důležitěj (smích).“ *„Jak dlouho jste tu práci dělal?“* „Do té doby, než se stal ten průser. Než mě pak zavřeli.“ *„Co se stalo?“* „Jsem měl bouračku, a při ní jsem zabil jednoho člověka. Takže jak jsem už říkal, mám to na tři roky, ublížení na zdraví. Já už jsem teda předtím jednou seděl, ale to je jedno.“ *„Máte ženu, děti, nějakou rodinu?“* „Jo, mám dvě děti, a ženu, teď už teda bývalou. Po nějaký době nám to prostě přestalo klapat, já si teda myslím, že si našla jinýho, co asi vydělává víc, než nějaký stěhovák, tak jsme se rozvedli.“ *„A co jste ještě rád dělal, ve svém volném čase?“* „Já jak jsem jezdil, tak jsem se při tom jednom stěhování seznámil s jedním klukem, co dobře zpíval a mlátil do kytary. Já zas uměl něco na bubny, tak jsme založili kapelu. Takovej rokec. Možná i to tu mojí bývalou štválo, že jsem jako moc nebyl doma, že jsem buď jezdil, nebo mlátil do bubnů s rukama ve zkušebně.“ *„A co děláte tady, ve svém volném čase, aby Vám to tu rychleji utíkalo?“* „Tak tady do bubnů mlátit nemůžu (smích), tak si alespoň čtu, asi jako většina kluků tady. Ono se tu toho moc dělat nedá.“ *„A neuvažoval jste například někdy, že byste si doplnil nebo rozšířil vzdělání?“* „Jo, tak jak jsem říkal, mě ta škola docela i bavila, já se učil i rád, ale prachy na to nebyly. A vlastně ani teď nejsou, no a když sedím, tak jako dělat školu těžko, že jo.“ *„A víte o tom, že si můžete doplnit vzdělání i v rámci výkonu svého trestu? Jen tedy v jiné věznici, než tady v Českých Budějovicích.“* „Jo aha, tak to by možná bylo dobrý.

Tak jako ta maturita, to už je prej dneska minimum, tak to bych možná i rád. Ale musel bych jít jinam, jako do jiný věznice jo? No ale zase, kdybych si to tam mohl dodělat, tak to by se mi asi i hodilo.“ *Tak to by bylo skvělé. A už víte, co budete dělat, až vás propustí na svobodu?* „Já bych se chtěl nějak vrátit k těm autům. Já jsem teda vždycky snil, že bych mohl bejt učitel v autoškole, to by se mi fakt líbilo, bych dělal něco dobrýho, jako užitečnýho a zároveň s autama. Ale už jste někdy viděli autoškoláka, co seděl za to, že někoho zabil při bouračce? To těžko! Ale kdybych si tu dodělal tu maturu, tak bych třeba měl potom lepší šance najít i lepší práci, jo to by bylo dobrý.“

9. Žena – K.A., 36 let, proměněná podmínka

„Dobřej, prej se mnou chcete mluvit, jako vo čem?“ *Dobrý den, ráda bych se Vás zeptala na nějaké otázky z Vašeho života, kdyby Vám to nevadilo. Například, jak jste vyrůstala, co jste studovala, kde jste pracovala, a podobně. Prostě na Váš život. Co vy na to?* „Jo, tak v pohodě.“ *Můžete se mi pro začátek nejdříve představit?* „Takže já jsem K.A., je mi třicet šest a sem tu odsouzená na deset měsíců za proměněnou podmínku, jako za krádeže, přesněji řečeno, no, co dál?“ *Dobře, děkuji, a můžete mi říci něco o tom, z jaké jste rodiny, jako jestli máte otce i matku, nějaké sourozence, a co máte za školu?* „Takže já mám mámu i tátu, mám celkem tři sourozence, dvě ségry a jednoho bráchu. Já teda žádný děti nemám, a ani nechci.“ *Máte nějakého manžela, nebo jinou svoji rodinu?* „Ne, manžela ne, toho sem taky nikdy nechtěla, mně vobčas chlapi děsně lezou krkem, všechnu práci jsem si stejně dycky zastala sama, tak co, ještě ho budu živit, ne?“ (smích) *A co jste studovala?* „Tak základku jsem vychodila normálně tam u nás, a pak jsem šla na učňák, to byl jako učňák tam přímo u JZD, takže po učňáku jsem rovnou zůstala pracovat tam.“ *Vy jste nikdy nechtěla jiné vzdělání? Jako například maturitu?* „A na co? Hele, rukama se stejně jeden uživí nejlíp, se podívejte, vyučila jsem se, dycky jsem měla co do huby, tak nechápu, proč nějaký školy.“ *Aha, dobře, takže jste pracovala v JZD. A tam se Vám ta práce líbila, měla jste ji ráda?* „Kydala jste někdy kravám? Tam vidíte, na co se mě ptáte?! Ale jako docela jo, byla to prostě práce, já jsem teda byla ráda, že jsem byla venku. Když jsem viděla některý ty holky od nás ze základky, jak seděj jak ty nanyňky v těch kancelářích a ani nepáchnou ven, tak jsem byla i ráda.“ *Dělala jste ještě někdy potom něco jiného?* „Ne.“ *A jak jste se dostala sem?* „Jsem vobčas trochu kradla no. Jsem měla podmínku, na to jsem kašlala, tak mě pak zavřeli no.“ *Co děláte tady, ve vězení, proto, abyste si trochu ukrátila čas?* „Tak skoro nic, co se tu tak dá dělat. Ven, kam jsem chodila ráda předtím, vás tak stěží pustěj!“ (smích) *Tak to asi máte pravdu, a vy jste nikdy neuvažovala, že byste mohla mít i vyšší vzdělání? Dokonce si ho můžete dodělat i teď, v průběhu výkonu trestu. Jen tedy v jiné věznici, než v Českých Budějovicích.* „Ne, k čemu? Rukama jsem se živila celej život, tak nechápu, proč se teď jako začít nějak učit a mořit si hlavu. Na to už je asi krapet pozdě.“

10. Muž – S.G., 39 let, neplacení výživného

„Dobrý den, pan vychovatel říkal, že si popovídáme, to jsem rád, a vo čem?“ *Dobrý den, ráda bych se Vás zeptala pár otázek z Vašeho života, nebude Vám to vadit?* „Ne, v pohodě, se klidně ptejte.“ *Spíš bych chtěla, abyste mi vy vyprávěl, začněte tím, jak se jmenujete, kde jste vyrůstal, z jaké jste rodiny.* „Takže jsem S.G., je mi třicet devět a jsem rozvedený. Naši taky byli rozvedený, já mám teda ještě čtyři sourozence, jenže se skoro nevidíme, ani když jsem byl venku, dohromady máme totiž dvě mámy a dva táty, naši byli trochu divoký.“ (smích) *Aha, to je vás hodně, sourozenců. A vy jste vyrůstal s kým?* „Jen s mámou, táta už byl jinde, ale tak jeden čas k nám hodně jezdil ten jeden brácha a jedna ségra, ty byli fajn, taky to asi neměli doma moc jednoduchý, tak když jsme byli spolu, tak to bylo v pohodě.“ *A co jste studoval za školu?* „Já jsem po základce nastoupil na hotelovku. Já jsem totiž dycky chtěl mít svůj hotel, nebo třeba nějakej pěkněj penzion, kde by mohli bydlet všichni ti moji sourozenci, a asi i máma a táta, i když teda nevím, jak by se snášeli i s těma jinýma mámami a trama, to by bylo asi divoký.“ (smích) *To možná ano, jak v nějakém seriálu. Takže máte hotelovou školu, to je s maturitou, že? Bavila vás tahle škola? A co jste dělal po ní?* „Jo, mám maturitu, mě to právě bavilo, když jsem si vymyslel ten hotel nebo ten penzion. Jako byly tam věci, který mi třeba nešly, jako třeba matika, nebo ta ekonomika a tak, ale fakt jsem se snažil.“ *To je dobře, a co jste dělal po maturitě? Vyšel Vám ten hotel?* „No hned ne, tak já na to neměl prachy, na takovejhle kšeft. Tak jsem si řek, že to nejdřív vobhlídnu ze vnitř, tak jsem začal jako kuchař v takovým menším hotelu. Tak jsem to tak vokukoval, že jsem si řek, že možná ne hotel, ale třeba alespoň dobrá hospoda, nebo restaurace.“ *To je skvělé, a uskutečnil jste to?* „Jo, já jsem si otevřel svojí hospodu, jako i spát se tam mohlo, fakt pěkný, takový malý, ale měl jsem to tam rád. Tam jsem si našel i svojí ženu, mám s ní čtyři děti a jsem rozvedenej, jak jsem už říkal.“ *A jak Vám šlo podnikání?* „Ze začátku to šlo až překvapivě dobře, ale pak jsem z toho chtěl mít něco většího, blbě jsem zainventoval prachy a pak už jsem nestíhal, dostal jsem se docela do dluhů, a už jsem nestíhal platit ani na děti, a že mám čtyři to je taky fakt, hodně dětí, hodně peněz.“ *Proto jste ted' tady?* „Jo, kvůli výživnému, mám to sečtený na půl roku. Se to někomu může zdát jako jen půl roku, ale mě to vobčas přijde, jako celá věčnost.“ *A co děláte proto, aby Vám to tady rychleji utíkalo? Máte nějakou zálibu, kterou jste měl třeba i před nástupem trestu, kterou můžete rozvíjet i tady?* „Venku jsem docela rád

sledoval takový ty naučný dokumenty v televizi, tak to tady moc nejde, že jo, tak se tu snažím třeba si alespoň číst. Pan vychovatel říká, abysme úplně nezakrněli. Nebo teda píšu dopisy. Psal jsem hodně mámě, a taky svý bývalý ženě, ale u tý si vobčas říkám, že je asi ráda, že se mě zbavila. Jen těch dětí je mi taky trochu líto. Co si asi řeknou, táta zavřenej v base, prachy žádný, blbý no.“ *A víte tedy, co budete dělat, až Vás propustí?* „Ani ne, nad tímhle jsem zatím fakt moc nepřemýšlel, nevím.“ *Máte hotelovou školu, maturitu, nechtěl jste mít někdy i vyšší vzdělání? Třeba by Vám to pomohlo lépe vést tu Vaši hospodu, nebo potom třeba i ten hotel. Neuvažoval jste nad tím, že byste si vzdělání rozšířil?* „Tak to fakt ani ne. Kde bych na to vzal čas? Já jsem sotva stíhal takhle, natož ještě se něco učit po nocích do školy.“ *Máte možnost, v jiné věznici tedy, rozšířit si svoje vzdělání, víte o tom?* „Jo, někdo mi něco říkal, ale já vo to fakt zájem nemám, co taky z toho? Myslím, že už jsem se v životě naučil dost, pro mě je důležitý, co umí člověk rukama, jako co dokáže sám, ne jestli má nějakou školu nebo ty tituly.“

11. Muž – P.V., 33 let, neplacení výživného

„No, takže já jsem P.V., sedím za neplacení výživného, na moje tři děti, a sedím na šest měsíců celkem.“ *Dobře, a mohu se zeptat, kolik Vám je let, z jaké pocházíte rodiny a jakou jste například studoval školu?* „Jo, je mi třicet tři, mám jednoho sourozence, já sám mám teda ty tři děti s jsem ženatý, už šest let.“ *Vaši rodiče jsou spolu, nebo rozvedení?* „Naši jsou furt spolu, ty jsou v pohodě.“ *Můžete mi prosím vyprávět o tom, jak a co jste studoval? Jaké jste dělal po škole povolání?* „Takže já mám učňák, jako zedník, ale to mě nějak moc nebralo. Já byl vždycky radši venku, nebo jsem si čet. Moje máma mi říkala, že je mě na blbýho zedníka škoda, ale táta chtěl někoho, kdo bude makat rukama, von v tom viděl budoucnost, že prej je to řemeslo, co bude vždycky, že baráky se budou stavět furt.“ *Takže Vás učení moc nebavilo?* „Mě nebavil ten zedník, přišlo mi to pitomý, hrabat se v nějaký maltě. Mně se líbili lidi, co chodili na gymply, jak se tam učili ty biologii a kopec těch jazyků. Jsem měl kamaráda, co na gympl chodil, a on něj jsem se začal učit angličtinu, to mě bavilo fakt hodně.“ *Takže jste se vyučil zedníkem, ale bavily Vás jazyky, to je skvělé, to má dnes budoucnost. Využil jste toho nějak?* „Já jsem toho zedníka ani nedělal, dělal jsem řidiče, na stavbě teda, ale alespoň jsem se nehrabal v žádným bordelu.“ *Aha, dobře, takže jako povolání jste byl řidičem a jak jste se dostal sem?* „Já mám totiž to jedno dítě s předchozí partnerkou, a ty jsem prostě neplatil, nějak jsem to finančně prostě neutáh.“ *Rozumím, vzhledem k tomu, že máte rád studium jazyků, neuvažoval jste nad tím, že byste toho nějak využil? Například, že byste si v rámci výkonu trestu doplnil svoje vzdělání? Že byste si například dodělal maturitu?* „Jo, to by se mi líbilo, já mám teda trest jenom na půl roku, ale určitě by to nebylo špatný, bych se mohl víc zaměřit na ty jazyky, nejvíc asi na angličtinu. Konečně bych se jí mohl naučit pořádně, jako s někým, že bych se jí neučil jen sám. To bych byl i rád!“ *Chtěl byste si dodělat maturitu i tady ve vězení?* „Kdyby to šlo, tak určitě jo.“ *A přemýšlel jste nad tím, když to tedy nebudete stíhat tady v průběhu výkonu trestu, že byste si vzdělání rozšířil po propuštění na svobodu?* „To jsem si řekl, že určitě udělám. Víím, že je to důležitý, a hlavně to moc chci. Někdo by si mohl říct: Hele, blbej mukl, ale já až vylezu, chci si najít dobrou práci, nebo pro začátek prostě nějakou, co mě normálně uživí, i moje děti jo, a pak si třeba dálkově dodělat tu maturu. Tak uvidíme, jak to bude, trochu se bojím toho, že až vylezu, tak to tam venku

bude všechno jiný, a že ty lidi se na mě budou koukat jinak. Ale tak ta matura je základ, a když jí budu mít, tak třeba najdu i nějakou tu lepší práci.“

12. Muž – P.B., 42 let, loupežné přepadení

„Dobrý den, já jsem P.B., je mi 42 let a jsem původem zedník, teda pomocný zedník, tady sedím za loupežný přepadení, teď teda sedím poprvý, mám to celkem na rok a půl. Teď jsem tu měsíc a půl a je to fakt děsný. Co ještě?“ *Děkuji, na začátek je to hodně informací, a mohl byste mi říci něco i o svém životě, než jste nastoupil do výkonu trestu?*

„No, takže já mám jenom tátu, maminka mi umřela, když jsem byl docela malej. Táta se o mě staral, jak se dalo, ale nebyly prachy, tak to občas bylo dost těžký. Ale musím říct, že fakt asi dělal, co moh.“ *Takže Vás vychovával jen tatínek, to muselo být náročné. A co jste například studoval?*

„Já jsem vylez jen základku, jak jsem už říkal, nebyly peníze na to, abych mohl jít dál, někam alespoň na učňák. Tak mi táta sehnal místo na stavbě, jako pomocný přidavač. Táta mi vždycky říkal, že je důležitý, abych si vydělal rukama, že na myšlení tu holt bude někdo jinej.“ *Takže hned po základní škole jste pracoval?*

„No hned úplně ne, nebo ne teda oficiálně, nejdřív na černo, ale pořád na tý stavbě, jsem s tou partou zedníků jezdil a pomáhal jim. Ty chlapi mě dost naučili, někdy teda i pěkný levárny, ale nic vážného. Spíš mě naučili, jak to v životě fakt chodí.“ *Takže jste celou dobu pracoval na stavbě, dobře, a co napříkal žena, nebo děti, máte?*

„Ne, ženu já nemám, jen jedno dítě, holčičku. Já jsem její mámu měl fakt rád, ale ona mi řekla, že nikdy nebudu umět bejt se ženskou jako na furt, že jsem divnej, jak mi umřela máma, že to se ženskejma prostě neumim. Takže máme spolu holčičku, akorát, že jí moc nevidám, její máma to nechce.“ *A jak jste se dostal sem?*

„Já už jsem to jednou nějak neunes, prostě mi hráblo, neměl jsem moc peněz, teď mi K. (*přítelkyně, matka jeho dítěte, pozn.*) řekla, že se mnou nikdy nebude, a že malou taky nevidim, tak jsem šel na benzínku, trochu jsem cestou popil, a pak nevím proč, mě napadlo, že prostě tu benzínku přepadnu. Jenže já jsem neměl ani zbraň nic, a ten pumpař si ze mě taky moc nedělal. Tak jsem tam na něj prostě jen řval, sbalil jsem nějaký cigára, co byly na pultu a zdrhnul sem.“ *A oni vás hned dopadli, že ano?*

„No jasně, měli mě hned, dyk mě tam každej zná, jenže to mi prostě hned nedošlo, že jo. No, takže mě zavřeli a teď jsem tu. Mám pocit, že se tu asi zblázním, je to tu hrozný.“ *A děláte něco proto, abyste se tu cítil líp, aby Vám to tu třeba lépe ubíhalo?*

„Já jsem doma docela čet knížky, hlavně ty cestopisný. Ona je totiž četla K., ona předtím, než se narodila malá, docela cestovala, tak abysme si měli o čem povídat, jako abych o tom taky vůbec něco věděl, tak jsem to začal číst. No a pak už jsem to čet sám a rád, líbilo se mi to.“ *A čtete i tady, ve vězení?*

„No, zatím moc ne, spíš píšu dopisy, to mi poradil pan vychovatel, že prej mi to pomůže, jako abych byl v kontaktu. Jenže s kým? K. se mnou nemluví a táta se za mě doma asi stydí.“ *Máte jenom základní školu, ale zase moc rád čtete, neuvažoval jste někdy o vyšším vzdělání? Mohl byste si vzdělání rozšířit, i tady, ve vězení. Jen tedy v jiné věznici, než v Českých Budějovicích.* „Ale jo, tak já vím, že je to důležitý. Taky jsem si vobčas vedle K. připadal jako blbec, ona byla fakt chytrá, měla ty školy, co já neměl, tak by jí to určitě udělal i radost, kdybych měl taky školu, a ne jen tu základku. Jenže já nechci jinam, stěží si zvykám tady, třeba by to tam bylo ještě horší. To už bych asi nepřežil!“ *Dobře, tomu rozumím, a co například po propuštění na svobodu? To byste si vzdělání doplnil?* „No, to možná jo, já bych to asi i zkusil. Už jen kvůli tý malý, a hlavně K., ona by mi možná pak odpustila a byla by se mnou.“ *A co byste chtěl dělat po propuštění na svobodu?* „Tak když bych si dodělal tu školu, tak bych si pak našel nějakou práci. Já bych se rád vrátil na stavbu, ale už třeba jako mistr, a pak by K. viděla, že jsem se jako srovnal, a byla by snad se mnou.“

13. Muž – Š.A., 53 let, neplacení výživného

Dobrý den, jak Vám již jistě řekl pan vychovatel, tak já bych se Vás chtěla zeptat na pár otázek z Vašeho života. Souhlasíte? „Jo proč ne, on mi to říkal, klidně se ptejte.“ Já bych spíš byla ráda, kdybyste mohl vyprávět vy sám. Začněte tím, jak se jmenujete, z jaké jste rodiny, a co máte za školu, například. „Jo, no tak já jsem Š.A., mám 53 let a jsem tu za neplacení výživného, mám totiž 4 děti. Já jsem vyrůstal u babičky a u tety.“
Vás nevychovala matka nebo otec? „Ne, voni toho prej měli nějak moc, a peněz málo, takže mě dali k babičce a k tetě.“ A víte něco o svých rodičích? Máte třeba nějaké sourozence? „No, tak sourozence prej mám, ale vůbec nevím přesně kolik a třeba jestli bráchy nebo ségry. Ona babička o tom nikdy moc nemluvila, ani o mémě nebo o tátovi. A já už se pak ani ptát nechtěl.“ A co jste u babičky dělal, co jste studoval? „Tak babička mi dovolila skoro všechno, ona mě měla fakt děsně ráda, teta teda byla přísnější, ale s tou jsem to taky vždycky nějak ukecal.“ (smích) „Ony chtěly, abych se hlavně vyučil nějakému řemeslu, abych jako byl co k čemu. Tak jsem šel s kámošem, co jsem měl, na obráběče kovů, to prej mělo tenkrát budoucnost všichni říkali.“ A mělo? „Ani mi nepříjde.“ A co jste dělal potom? „Já jsem začal hned dělat.“ Práce Vás bavila? „Tak nějak normálně, prostě práce, někdy jo, někdy ne.“ A jak jste se dostal sem do vězení? „Tak jak jsem říkal, za výživný, já mám čtyři děti, ale jsem 3x rozvedenej, nějak jsem prostě asi nenašel tu pravou, no. Z toho právě byla vždycky špatná babička, a pak i teta, jako že jsem se žádnou ženskou nevydržel, ale to fakt nešlo. Teď jsem teda po třetí rozvedenej a žádnou ženskou jako nafurt už vedle sebe nechci.“ A jste odsouzen po první? „Ne, po třetí, jsem to prostě nezvládl no, furt jen platit na čtyři děti, to se nedá.“
Můžu se zeptat, co jste dělal ve svém volném čase? před nástupem do výkonu trestu, a i tady v prostorách věznice? „Já jsem nic extra nedělal, když byla babička ještě na světě, tak jsem se jí snažil pomoci třeba na baráku, ale pak už jsem nedělal nic, nic mě nebavilo. Takže ani tady nic moc nedělám, nechci, nevidím v tom žádný smysl.“ Takže byste ani neměl zájem, když by Vám někdo nabídl, že si můžete během svého trestu dodělat vzdělání? třeba maturitu. „V mejch letech? Proč? Mám výučák a to na tuhle práci stačí. Stejně jako, já vylezu, budu mít v papírech napsáno, že jsem seděl, teď taky už jsem starej dědek, tak proč to hrotit s nějakou školou, to mi přijde spíš jako výsměch!“

14. Muž – M.W., 55 let, proměněné obecně prospěšné práce

„Dobrý den, já jsem M.W. a jsem odsouzený na pět měsíců za proměněné obecně prospěšné práce.“ *Dobře, děkuji za prvotní informace, a můžete mi říci i víc o sobě? Kolik Vám je let, jak se jmenujete, co máte za školu a tak podobně?* „Jo, jasný, takže je mi 55 let, a pocházím z R., mám pět sourozenců, sám já mám tři děti, jsem ale rozvedený.“ *A co jste vystudoval za školu? Bavilo vás to?* „Já mám jen základku, jak nás bylo doma hodně, tak se na školu moc nekoukalo, hlavní bylo dolézt to nejnütnější, a pak už bylo na čase se otáčet doma. Tam jsme museli všichni dost pomáhat, oni měli naši velkej statek, tak tam bylo práce dost.“ *A dělal jste také nějaké povolání, krom pomoci rodičům na statku?* „Jo, tak jen se základkou jsem toho moc nemoh, ale dělal jsem pomocnýho kováře, to se hodilo i k nám na statek.“ *Bavilo Vás to, se učit něčemu novému? Jako přímo v praxi, na toho pomocného kováře?* „Tak dělat rukama mě vždycky bavilo, mě nebavilo se učit, proto jsem byl asi i rád, že mě naši nenutili jít někam na školu nebo na učňák, já k tomu prostě ani neměl vztah, já bych sám ani nikam jít nechtěl.“ *To jste nikdy nechtěl si dodělat například nějaký kurz, reakreditaci, nebo učiliště, maturitu?* „Ani ne, k čemu? Doma mě k tomu nevedli, tak proč? Jako já chápu, že dneska se na to asi kouká jinak, že jo, jsou ty vysokoškoláci, studuje skoro každý, pak jsou i nějaký ty univerzity pro nás pro starý, nebo jak se tomu říká, to jo, to já vim, ale to už pro mě není. Já už jsem starej dědek.“ *Takže byste ani neoceníl, kdyby Vám někdo nabídnul, abyste si doplnil vzdělání přímo tady při pobytu ve vězení? Myslíte, že by Vám to nic nepřineslo?* „Já bych to nechtěl, já bych měl jít snad za měsíc domu, tak proč tu něco takovýho začínat, a doma na to fakt nebude ani čas a ani nálada. A hlavně, už vidím, jak někam přijdu, řeknu jim, že mi je pětapadesát, chci práci a taky školu, pak se kouknou do papíru, zjistí, že jsem seděl a to prostě fakt jako nemá význam.“ *Dobře, a děláte tedy alespoň tady při pobytu ve vězení něco, co by Vás nějak rozvíjelo?* „Jako co, to nechápu? Pracuju.“ *To ano, ale jestli si třeba čtete, učíte se něčemu novému, píšete domu dopisy, a tak dále.* „Jo takhle, no tak to nic, komu bych domu psal, tam mě maj za hajzla, a číst mě nikdy nebavilo, dyk jsem vám to tu říkal, já si tu počkám ještě ten měsíc a pak vypadnu, a kašlu na to, budu zase ve svý dílně, na statku a pojedu si po svým.“

15. Muž – Z.L., 42 let, neplacení výživného

„Takže dobrej, prej se mě chcete na něco zeptat, tak se ptejte.“ *Dobrý den, ano, ráda bych se Vás zeptala na pár otázek z Vašeho života, jestli Vám to nevadí.* „Ne, v klidku, se ptejte.“ *Já bych byla radši, když byste se pokusil spíš vyprávět vy sám, o tom, jaký jste měl život, kde a jak jste vyrůstal, co máte za školu a podobně. Začněte prosím tím, že se ve zkratce představíte.* „Jo, takhle, no tak jo, takže já jsem Z.L., je mi 42 let. Narodil jsem se našim jako jediný dítě, zaplat'pánbůh.“ *Takže Vaši rodiče nejsou rozvedeni?* „Ne, oni ne, já jo. Já už dvakrát, holt jsem nějak neměl štěstí no, hlavně ta první teda, to byla kráva.“ *Dobře, k tomu se ještě dostaneme, řekněte mi ale nejdříve, jakou máte školu, co jste studoval a kde jste pak pracoval?* „Já jsem původně automechanik, mám maturitu, já jsem po škole a nějakej ten čas potom, v tom i podnikal.“ *A šly Vám obchody?* „Jo, docela jo, ale já chtěl být dycky nejlepší, tak sem si snažil v tý práci i nějak trochu přilepšit. Jako dělá to každej, tak proč ne i já, jsem si řek.“ *A čím jste se rozhodl si přilepšovat?* „Jsem rozmontoval občas pár aut, a pak je prodal na černo, když o to byl zájem.“ *Na černo? Takže kvůli tomu jste teď tady?* „Jo i ne, já to mám teď za výživný, živit tři děti vyjde nějak moc draho.“ *Takže máte tři děti, a jste dvakrát rozvedený, a teď jste odsouzen ze neplacení výživného, rozumím tomu dobře?* „Jo, přesně tak, takže teď tu sedím, na půl roku, kšeft mi zatím stojí, a ani nevím, jestli pak budu moct v tom pokračovat.“ *Takže vy už víte, co budete dělat po propuštění? Budete pokračovat v práci s auty?* „Jo, to bych rád. Jenže je tu na hovno systém. Kdyby totiž ty podělaný komunisti to tu takhle nepohnojili, mohly mi ty kšefty klapat mnohem líp. A s těma součástkama, a co dělá to každej! Jenže tenhle systém, co tu je, je na nic. Zavřou malou rybu a přitom je celej tenhle stát úplně shnilej!“ *Nikdy jste neuvažoval nad tím, že byste si své vzdělání rozšířil?* „Jako proč, mám maturitu, to snad stačí, ne? Hele, matura je podle mýho dneska dostačující, já stejně vím, že všechny ty vejšky a tyhle školy, jsou úplně na nic, na život vás nepřipraví a akorát z vás tahaj prachy. Podívejte se na mě, mám maturu a dřepím v base. Bylo by to jiný, kdybych měl třeba nějakej ten titul? To asi těžko, co?!“ *Ani kdyby Vám to někdo navrhnul přímo taky při výkonu trestu?* „No tak to už vůbec, se tu nebudu učit jako nějakej pitomec, ještě by se mi chlapi na cele smáli, tak to už vůbec!“ *Takže po propuštění se pokusíte znovu obnovit svůj byznys?* „No jasně, a tentokrát to ale udělám tak, aby to bylo v pohodě, nebo na to alespoň hned tak nikdo nepřišel.“

Příloha III.:

Tabulka č. 1: Příklad přehledu kurzů a aktivit ve věznicích v rámci všeobecného vzdělávání

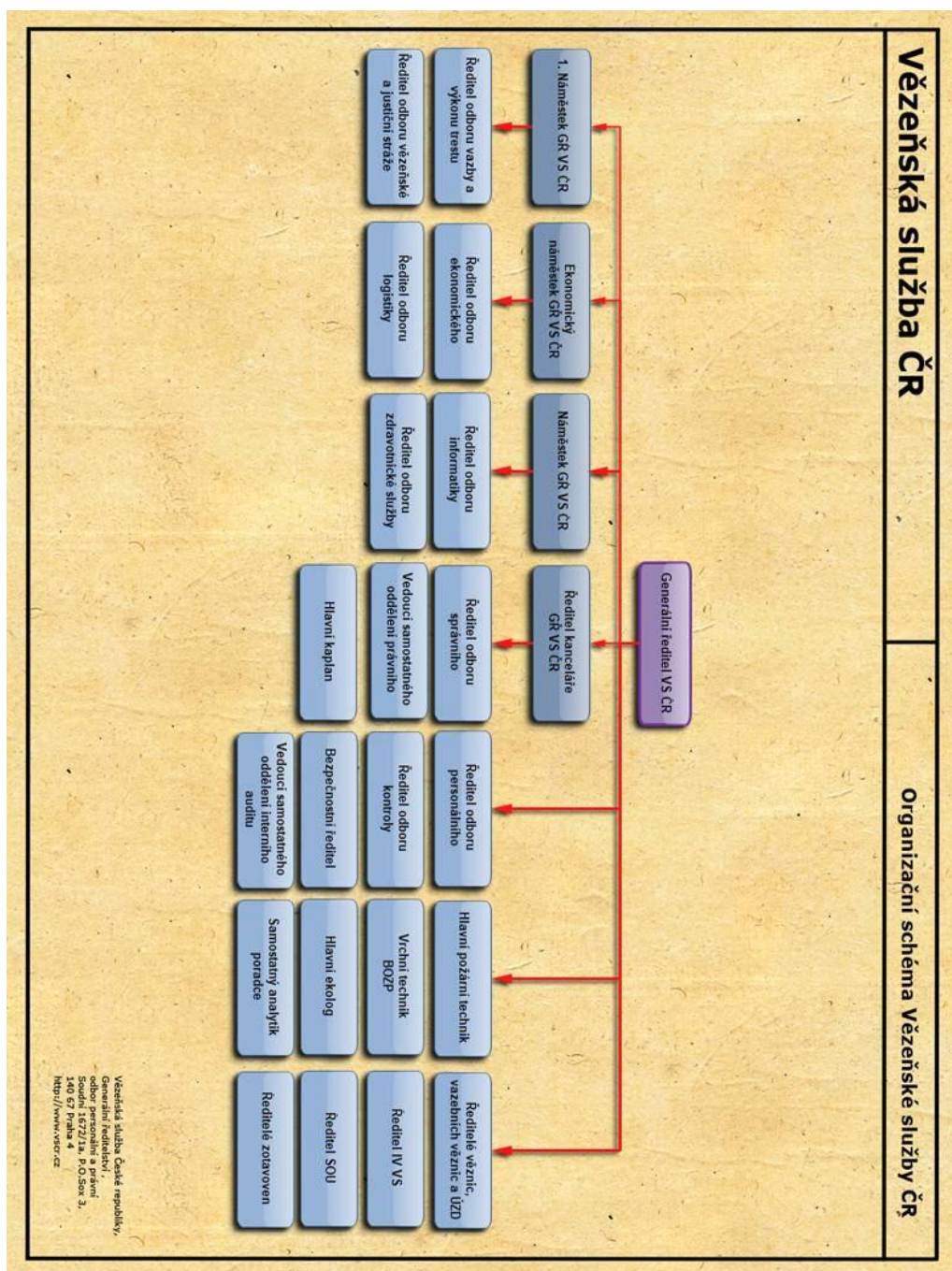
Věznice	Druh aktivity, kurzu	
Věznice Olomouc	Organizované samostudium cizích jazyků (angličtina, francouzština, němčina, španělština, italština)	
	Výchovně vzdělávací program	
	Sociální komunikace	
	Základy etiky a etikety	
	Trestný čin a přestupek očima občana	
	Předvýstupní a reintegrační poradenství	
	Základy práva	
Věznice Nové Sedlo	Kurz práce s PC	
	Kurz právního minima	
Věznice Rapotice	Vzdělávací aktivity	Výuka českého jazyky
		Výuka německého jazyka
		Výuka anglického jazyka
		Dějepisný kroužek
		Zeměpisný kroužek
		Ekonomický kroužek
		Základy práce na PC
		Motoristický kroužek
	Speciálně výchovné aktivity	Adaptační kurz
		Protidrogové poradenství
		Sociálně právní poradenství
		Kroužek sociálních dovedností
		Sociálně psychologický výcvik
	Zájmové aktivity	Kroužek sportovních her a stolního tenisu
		Kroužek elektronických šipek
Kroužek keramiky a výtvarných technik		

		Údržbářský kroužek
		Diskusní klub
		Zahradkářský kroužek
		Kroužek filmového diváka
		Akvaristický kroužek
		Hudební kroužek
Věznice Stráž pod Ralskem	vzdělávací program o zákonech, demokracii a lidských právech („Právo pro každý den“)	
Věznice Heřmanice	Resocializační a výukový program 3 „Z“	
Věznice Vlnařice	Výuka anglického jazyka	
	Výuka německého jazyka	
	Výuka španělského jazyka	
	Výuka francouzského jazyka	
	Doplnění si základního vzdělání v českém jazyce	
	Kurz českého jazyka pro cizince	
	Kurz dějepisu	
	Kurz občanské nauky	
	Kurz počítačové techniky	

Zdroj: www.vscr.cz

Příloha IV.:

Obr. č. 4.: *Organizační struktura Vězeňské služby České republiky*

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Organizační struktura Vězeňské služby České republiky [online].* Citováno 21. 3. 2011. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/generální-reditelství-19/organizacni-struktura-2/>.

ABSTRAKT

ČERVINKOVÁ, L. *Vzdělávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody ve Vazební věznici České Budějovice*. České Budějovice 2011. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra psychologie. Vedoucí práce J. Hála.

Klíčová slova: penologie, vzdělávání, osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, Vazební věznice České Budějovice

Práce se zabývá vzděláváním osob ve výkonu trestu odnětí svobody ve Vazební věznici České Budějovice. Teoretická část obsahuje význam vzdělávání pro tyto osoby a pro celou společnost, dále také jaký je současný systém vzdělávání určený pro tyto osoby v České republice a jak se podílejí jednotlivé penitenciární profese na celém procesu vzdělávání těchto osob a celkově na zkvalitňování úrovně pobytu ve vězení.

Praktická část je zaměřena na přímé prozkoumání vzdělávací nabídky ve Vazební věznici České Budějovice. Bylo využito patnácti narativních rozhovorů s osobami ve výkonu trestu odnětí svobody. Tyto osoby vypovídaly o svém životě, nejvíce pak se zaměřily na získané vzdělání, jejich vztah k této oblasti, jestli by ocenili pestřejší nabídku vzdělávání při jejich výkonu trestu a také jak vidí svou budoucnost ve spojitosti se vzděláním. Tyto rozhovory byly porovnány s teoretickými poznatky a v závěru jsem stanovila hypotetická doporučení z oblasti vzdělávání vězňů pro Vězeňskou službu České republiky.

ABSTRACT

Education of imprisoned persons in remand prison České Budějovice

Keywords: Penology, education, imprisoned persons, remand prison České Budějovice

The dissertation concentrates on the education of imprisoned persons in remand prison České Budějovice. The theoretical part contains the meaning of education for such persons and for the whole society, furthermore it takes into consideration the current system of education of those persons in Czech Republic and the contribution of specific penitentiary personnel on the whole process and on the effort of increasing the quality of inmate's life.

The practical part contains direct research of the offered education in the remand prison České Budějovice. Fifteen narrative dialogues with inmates were used. These persons were talking about their respective lives with a special emphasis on their level of education, their relation to the field they were educated in, whether they would appreciate a broader offer of education while imprisoned and how they see their future regarding the education. These dialogues were compared with the outcome of the theoretical part and in the closing hypothetical recommendations regarding education of the inmates for the Prison service of Czech Republic were stated.